

16

PHILOLOGISCHE
UNTERSUCHUNGEN

HERAUSGEGEBEN

VON

A. KIESSLING UND U. V. WILAMOWITZ-MOELLENDORFF.

ACHTES HEFT:

QUAESTIONES PHAETHONTEAE.

SCRIPSIT

GEORGIUS KNAACK.

BERLIN

WEIDMANNSCHE BUCHHANDLUNG

1886.

VIRO DOCTISSIMO
CAROLO ROBERT

GRATO ANIMO

D.D.D.

SCRIPTOR.

VIRO DOCTISSIMO

CAROLO ROBERT

GRATO ANIMO

D.D.D.

SCRIPTOR.

CAP. I.

DE PHAETHONTE HESIODEO.

De Phaethonte Hesiodo cum alii aliter dixissent, tum nuper fuse disputavit C. Robertus Eratosth. catast. reliq. p. 214 ss. et Hermae vol. XVIII inde a p. 434. atque conlatis scholiis Strozianis in Germanicum (p. 174, 6 ss. Br.) cum Hygini fabulis 152^b et 154 id sane effecisse Robertum censeo, ut argumentum quale fuerit in mythographorum syntagmatis probe iam cognoscatur, sed quod ipsius Hesiodi argumentum expiscatum se esse arbitratur, me quidem adsentientem non habet. cuius viri docti sententiam ut refellam, testimonia in uno conspectu composita deinceps examinabo:

Schol. Stroz.:>

<Fluvius . . . sup̄ cetum collocatus in caeli regione cernitur, ad quem sinister Orionis pes extenditur> ab *Arato* vel *Pherecyde* Eridanus qui et *Padus* esse putatur . . .

Hesiodus autem dicit inter astra collocatum propter Phaethonta Solis et Clymenes filium, qui clam dicitur currum patris ascendisse, cumque a terra altius levaretur, prae timore in Eridanum fluvium qui et *Padus* cecidisse eumque percussum fulmine a Iove. omnia ardere coepisse caussaque extinguendi universos amnes immissos esse omneque mortalium

Hyg. fab. 152^b:

Phaethon Solis et Clymenes filius cum clam patris currum conscendisset et altius a terra esset elatus, prae timore decidit in flumen Eridanum. hunc Iuppiter cum fulmine percussisset, omnia ardere coeperunt. Iovis [ut omne genus mortalium cum caussa interficeret, simulavit se id velle extinguere] ¹⁾ amnes undique irrigavit omneque genus mortalium

¹⁾ interpolatoris nugae unciis inclusi.

genus interiisse praeter Pyrrham et Deucalionem.

interiit praeter Pyrrham et Deucalionem. at sorores Phaethontis. quod equos iniussu patris iunxerant, in arbores populos commutatae sunt.

fab. 154 Phaethon *Hesiodi*.

[Phaethon Clymeni Solis filius et Meropes nymphae filius, quam Oceanitidem accepimus, cum indicio patris avum Solem cognovisset impetratis curribus male usus est. nam cum esset propius terram vectus, vicino igni omnia conflagrarunt et fulmine ictus in flumen Padum cecidit.] hic annis a Graecis Eridanus dicitur, quem Pherecydes primus vocavit.

sorores quoque Phaethontis flentes in arbores populos versae fuisse, lacrimae quoque earum in electrum duratae dicuntur Heliadesque appellatae. ipsae autem nomina habuisse Merope Helie Aegle Lampetie Phoebe Aetherie Dioxippe.

Cygnus quoque rex Liguria Phae-thontis propinquus dum defleret et ille²⁾ in cygnum conversus <est>. is quoque moriens flebile canit.

[Indi autem, quod calore vicini ignis sanguis in atrum colorem versus est, nigri sunt facti] sorores autem Phaethontis dum interitum deflent fratris in arbores sunt populos versae. harum lacrimae, ut *Hesiodus* indicat, in electrum sunt duratae, Heliades tamen nominantur. sunt autem Merope Helie Aegle Lampetie Phoebe Aetherie Dioxippe.

Cygnus autem rex Liguria qui fuit Phaethontis propinquus dum deflet propinquum in cygnum conversus est. is quoque moriens flebile canit.

Robertus totam narrationem praeter Pherecydis mentionem Hesiodream esse opinatus³⁾ singula dum perlustrat inprimis illud tanquam veteris poetae singulare premit, quod iuvenem prae timore in Eridanum cadentem faciat lapsumque demum Iovis fulmine percussum. nituntur haec verbis apud scholiastam Strozzi-anum . . . *cumque a terra altius levaretur, prae timore in Eridanum fluvium . . . cecidisse eumque percussum fulmine a Iove et Hyginianis: cum . . . altius e terra esset elatus, prae timore decidit in flumen Eridanum. hunc Iuppiter cum fulmine percussisset, omnia ardere*

²⁾ scholiastam scripsisse puto dum defleret illum.

³⁾ de Cygno dubitat R. num Hesiodus dixerit.

coeperunt. sed si grammaticam rationem spectas, haec duo nomina *hunc* et *eum* eodem iure referre possis ad Eridanum, quem re vera fulminis divini participem fuisse abunde docet schol. Arat. 355 *λείψανον Ἡριδανοῦ πολυκλαύτου ποταμοῦ*] καὶ γὰρ ἐκεραυνώθη μετασχὼν τοῦ κεραυνοῦ τοῦ Φαέθοντος· εἰς αὐτὸν γὰρ κατηνέχθη ὁ Φαέθων ὑπὸ Διὸς καταφλεχθεὶς διὰ τὸ ἐπιβῆναι τῷ τοῦ Ἥλιου ἄρματι. itaque hac in re Hygini testimonio quod in utramque partem valet abstinendum erit. quod damnum resarcire me posse spero prolato altero testimonio adhuc neglecto. haec enim leguntur apud schol. Strozz. p. 185, 4 ss. (Breys.): *Phaethontem Solis et Clymenes filium esse dixerunt et quia paternos currus adfectans sibi atque mundo concremationis detrimenta conflaverit*⁴⁾ *et a Iove fulmine percussus in Eridanum deciderit fluvium — sic Hesiodus refert — et a Sole patre inter sidera collocatus.* exscripta sunt ex scholiis Sangermanensibus (p. 228, 17 ss.), ubi tamen desunt verba *sic Hesiodus refert*, quae post Roberti disputationem (Erat. cat. p. 209) ex archetypo scholiorum Sangermanensium fluxisse mihi quidem constat. obverterit quispiam scholiastam Strozzianum, qui paullo ante Hygini narrationem exscripsisset, facile hinc Hesiodi mentionem potuisse supplere. at expectamus, si supplevisset, eum plane eadem rettulisse. quo modo vero fieri potuit, ut perversissimum illum rerum ordinem hic apte commutaverit? perversissimum ordinem dixi, qualem nunc apud Hyginum legimus. quis enim quaeso intellegat Phaethontem vix in currum patris sublatum subito prae timore decidisse, deinde cum nihil mali mundo fecisset fulmine percussus, denique hoc ipso fulmine incendium orbis terrarum factum esse? hanc fabularis historiae conformationem si sequimur, nulla iam culpa iuveni attribuitur — nisi quod currum conscendit — immo crimen defertur ad Iovem ipsum. nam iure quaesiveris, cur illum lapsum atque in fluvio iacentem fulmine tetigerit, non insidentem currui patris. mirum sane facinus, quod vereor ut quis explicare possit. nam quod inflammato Phaethontis Hesiodaei corpore mundum sicuti Euripidei aerarium Meropis incensum esse speciose posuit Robertus (Herm. XVIII

⁴⁾ cod. *conflixerit*, correxi ex G.

p. 439), Euripideum fulmine iam tactum esse oblitus est. sed ne nimium ex scholiasta Stroziano concludere videar, concedo verba quae antecedant redire ad Fulgentium (myth. I 15), reliqua vero compono cum Hygino de astron. II 42: *de quo* <sc. Phaethonte> *complures dixerunt, ut patris inscien- ter currum vectus incenderit terras, quo facto ab Iove fulmine percussus in Eridanum deciderit* ^{a)} *et a Sole inter sidera sit perlatu- s.* quem cum Robertus ipse attulerit, videat qua ratione narrationem contractam quidem sed planam atque perspicuam cum illa inconvenienti, quam auxilio scholii Stroziani ex duabus fabulis restituere conatus est, conciliare possit. tertium Hesiodi testem addit Platonem (Tim. p. 22^c): *ὄς ποτε Φαέθων Ἥλιου παῖς τὸ τοῦ πατρὸς ἄρμα ζεύξας διὰ τὸ μὴ δυνατὸν εἶναι κατὰ τὴν τοῦ πατρὸς ὁδὸν ἐλαύνειν τὰ τ' ἐπὶ γῆς ξυνέκασσε καὶ αὐτὸς κεραυνωθεὶς διεφθάρη.* ne hic quidem cum fabularum scriptore concinit vereorque num apte adlatus sit, nam verba quae pressit Robertus *τὸ τοῦ πατρὸς ἄρμα ζεύξας* minime respondent Hyginianis *cum clam patris currum conscendisset.* itaque Platonem si missum fecerimus, duo restant testes qui contra Hyginum pugnant: Hyginus ipse in astronomia et scholiasta ille Strozianus. quid de his statuendum est? astronomiae libro ab Hygino conscripto usum esse scholiastam Sangermanensem, ex quo pendet Strozianus, contendit Robertus (p. 195) et revera demptis nugis Fulgentianis bene omnia coeunt, praeter quod *'complures'* Hygini *'Hesiodum'* diserte dicit scholiasta. quae cum ita sint, meo iure contendo utrumque ex eodem fonte Pseudoeratosthene i. e. scholiis Arateis fabulam Phaethonteam hausisse, cui auctor adscriptus fuerat Hesiodus. ex hoc igitur astronomiae capite adsumpto scholiastae Stroziani testimonio disputatio de argumento carminis Hesiodi proficisci debet. *Phaethon* vero *Hesiodi* ut est in libro fabularum, minime argumentum unius carminis Hesiodi exhibet, sicuti visum est Roberto, sed ex variis auctoribus concinnatus est non sine gravi compilatoris errore.

^{a)} *deciderit* cod. Harl. 647 s. IX/X, qui continet epitomas astronomi- corum Hygini (Vogels *progr. Crefeld* 1884); idem coniectura assecutus erat Buntius, vulgo legebatur *deiecerit.*

Cicero de off. III 94 his verbis fabulam commemorat: *Sol Phaethonti filio, ut redeamus ad fabulas, facturum se esse dixit quicquid optasset; optavit ut in currum patris tolleretur; sublatus est. atqui is antequam constitit, ictu fulminis conflagravit . . .*, ubi ad verba diductis litteris expressa animum velim attendas. quodsi Hyginus simile quid de iuvene nondum multum caeli permenso in fonte suo repperisse censendus est, facile erroris originem explicaveris⁵⁾. porro diluvium Deucalionium non ex Hesiodo desumptum est, sed ex syntagmate mythographi qui res illas fabulosas in temporum ordinem digerere studuit. cardo disputationis Roberti hic vertitur: etenim diluvii mentione scite usus eo devenit, ut catalogis Hesiodicis fabulam inserendam esse statuerit. at aperte falsus est. nam diluvium Deucalionium ex incendio Phaethonteo ortum esse probi testes ignorant. Plat. Tim. p. 22^c: *πολλὰ καὶ κατὰ πολλὰ φθορὰ γέγονασιν ἀνθρώπων καὶ ἔσονται, πύρρι μὲν καὶ ὕδατι μέγιστα, μυρίοις δὲ ἄλλοις ἔτεροι βραχύτεροι*. deinde fabula Phaethontea explicata ita pergit: *διὰν δ' αὖ θεοὶ τὴν γῆν ὕδασι καθαίροντες κατακλύζωσιν, οἱ μὲν ἐν τοῖς ὄρεσι διασώζονται κτῆ*. vides illum iuxta posuisse et incendium et diluvium, sed hoc ab illo perspicue distinxisse. neque aliter Lucretius V 392 ss., ubi de aquae et ignis certamine:

*tantum spirantes aequo certamine bellum
magnis inter se de rebus cernere certant,
cum semel interea fuerit superantior ignis
et semel, ut fama est, umor regnarit inarvis.
ignis enim superat et lambens multa perussit,
avia cum Phaethonta rapax vis solis equorum
aethere raptavit toto terrasque per omnis:
at pater omnipotens ira tum percitus acri
magnanimum Phaethonta repenti fulminis ictu
deturbavit equis in terram Solque cadenti
obvius aeternam suscepit lampada mundi
disiectosque rededit equos iunxitque tremantis,*

⁵⁾ fabulam Euripideam respexisse Ciceronem exemplis quae sequuntur Hippolyti — nescio cur hoc pro spurio habuerit Baiterus — et Iphigeniae satis probabile fit. cui obstat Euripidis fragm. 779. sed errorem vel potius nimiam dicendi brevitatem agnoscere malo quam ad nugatorias confugere ariolationes. ceterum conferas, quae adn. 20 et 34 disputabimus.

*inde suum per iter recreavit cuncta gubernans,
scilicet ut veteres Graium cecinere poetae.*

*umor item quondam coepit superare coortus,
ut fama est, hominum multas quando obruit urbis e. q. s.*

apparet auctorem Lucretii utramque φθοράν novisse sed connexum incendii cum diluvio sprevisse. atque summi faciendum est hoc testimonium, cum *veteres Graium poetas* praeter Euripidem Hesiodum ni plane fallor significans disertis verbis memoraverit. Hesiodum subindicari ut mihi persuaserim, hoc maxime me impellit, quod ceteri quot novimus poetae in censum non veniunt. neque enim Euripides (ut taceam de oblitterata fabulae Aeschyleae memoria),⁶⁾ qui incendium mundi omnino non curavit, neque poeta ille Alexandrinus, de quo capite tertio agemus, utpote recentioris temporis, huc quadrant: ergo restat unus Hesiodus.

Diluvium Deucalioneum ab incendio Phaethonteo a prima origine seiunctum esse intelleximus: confirmatur igitur quod supra posui utramque perniciem non a vetere poeta Ascræo sed a viro docto, qui has res certo temporum ordine digerere studuit connexam esse. tale studium non solum Hyginus fabularum scriptor sed etiam alii produnt. conferas scholiastam Platonis: *ὅτι κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους γενέσθαι φασὶ τὸν τε περὶ Θεσσαλίαν καὶ τοὺς ἐκείνη τόπους κατακλυσμὸν καὶ τὴν ἐν Αἰθιοπία ὑπὸ τοῦ Φαέθοντος ἐκπύρωσιν* et Syncell. p. 297, 7 s.: *κατὰ τοῦτον τὸν Κρανᾶν ὁ ἐπὶ Δευκαλίωνος κατακλυσμὸς ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ ὁ ἐπὶ Φαέθοντος ἐμπρησμὸς ἐν Αἰθιοπία· πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα γεγονᾶσιν Ἑλλήσιν τοπικὰ φθοραί, ὡς Πλάτων ἐν Τιμαίῳ* (Euseb. ed. Sch. II p. 26 s. cf. Hieronym. ad ann. Abr. 497 et 498)⁷⁾. quodsi recte hucusque disputavi, fides Hygini hac quoque in re labe-

⁶⁾ sed cf. adnotat. 20.

⁷⁾ diluvium Deucalioneum incendiumque Phaethonteum saepissime a posteris iuxta ponuntur et ita quidem, ut fere in proverbii speciem abiisse videantur. exempli causa haec adfero: Ovid fast. IV 793 s. (de Palilium origine):

*sunt qui Phaethonta referri
credant et nimias Deucalionis aquas.*

Lucill. Anth. Pal. XI 131:

*οὔτ' ἐπὶ Δευκαλίωνος ὕδωρ ὅτε πάντ' ἐγενήθη
οὔτ' ὁ καταπρήσας τοὺς ἐπὶ γῆς Φαέθων*

factata est. verba igitur fabulae 153 adscripta *Phaethon Hesiodi* idem fere valent atque subscriptiones in fine scholiorum maxime Homericorum additae, de quibus iudicium nuper tulit E. Schwartzius. atque historiam de Phaethonte e consimili enchiridio excerptam alibi extare in fine huius commentationis demonstrabo. quod tamen non ita acceptum volo, ut nulla narrationis Hesiodaeae vestigia recensio Strozianae a Roberto concinnatae inesse stantiam — nam insunt nonnulla — sed ut disputationi Roberti,

ἀνθρώπους ἔκτεινεν, ὅσους Ποτάμων ὁ ποιητής
καὶ χειροουργήσας ὤλεσεν Ἑρμογένης.

Lucian. Tim. 4: πόσοι Φαέθοντες ἢ Δευκαλίωνες ἱκανοὶ πρὸς οὕτως ὑπέραντλον ἕβρον τοῦ βίου; Lactant. Phoenix 11 sqq.:

*Cum Phaethonteis flagrasset ab ignibus axis,
ille locus flammis inviolatus erat;
et cum diluvium mersisset fluctibus orbem,
Deucalionceas exsuperavit aquas.*

ceterum haec diu scripta fuerunt, ecce mihi adfertur Mayeri disputatio de Protesilao Euripideo (Herm. XX 101 sqq.), cui epimetrum de fabulis Hyginianis 151 et 152 adiecit. ego nihil eorum quae scripseram mutandum esse censeo. nam fere eisdem rationibus quibus ego usus sum pugnavit contra Robertum. plura de nexu inter diluvium Deucalionium incendiumque Phaethontem disseruit, quae in universonum cum nostra disputatione congruunt, nisi quod originem altius ex scriptoribus alexandrino-iudaicis repetendam esse sibi persuasit. at quae testimoniis a Roberto laudatis addidit diligentius examinare debebat. pendent enim Clemens Alexandrinus (Strom. I p. 380 et 401 P.) ex Tatiano, ex Africano Eusebius, ex Eusebio Orosius (I 9 et 10) omnesque redeunt ad Platonem, quem (ex Africano) diserte laudaverat Eusebius (Syncell. I. 1.), vel potius ad scholiastam Platonis (cf. Mayer p. 140). Plato ipse cum synchronismum istum certe non agnoscat, plane nihil novi ex illis scriptoribus addiscimus, nisi quod Aethiopia sola ἐκκρησμοῦ Phaethontis affecta sit. quod cum apud chronographum qui τοπικούς κατακλυσμούς diversis regionibus attribuire studet legatur, recens, fortasse, ut Wilamowitzius putat, christianum inventum est. idem me monet Phaethontem primum Molossorum regem, de quo Proxenus ut videtur apud Plut. Pyrrh. 1: Θεσπρωτῶν καὶ Μολοσσῶν μετὰ τὸν κατακλυσμὸν ἱστοροῦσι Φαέθοντα βασιλεῦσαι πρῶτον ἓνα τῶν μετὰ Πελασγοῦ παραγενομένων εἰς τὴν Ἠπειρον, utpote ex Eretria translatum (Steph. Byz. Ἐρέτρια οὕτω δ' ἐκλήθη ἀπὸ Ἐρετριέως τοῦ Φαέθοντος υἱοῦ· τοῦτον δ' εἶναι ἓνα τῶν Τιτάνων) seiungendum esse. cf. Hom. Unters. p. 26. porro quae sequuntur ἐνιοὶ δὲ Δευκαλίωνα καὶ Πύρρον εἰσαμένους τὰ περὶ Δωδώνην ἱερὸν αὐτόθι κατοικεῖν ἐν Μολοσσοῖς omnino secernenda ab enuntiato antecedenti redire ad Aristotelem Meteor. I p. 353a 27 ss. vidit Niese (Herm. XII 412).

qui ex illa fere sola proficiscendum esse sibi persuaserit, fundamentum prorsus subtrahatur. nobis longe alia ratiocinatione opus erit, ut quid de argumento carminis Hesiodi constet caute definiamus. itaque duce Hygino de astr. II 42 singula percenseamus.

Heliades clam Sole patre currum iunxisse, ut est in cap. 152^b libri fabularum, confirmatur a Plutarcho mor. p. 466^c: ὁ δὲ Φαέθων ἀναβάς εἰς τὸν οὐρανὸν ἐκλαιεν, εἰ μηδεὶς αὐτῷ τοὺς τοῦ πατρὸς ἵππους καὶ τὰ ἄρματα παραδίδωσιν. hoc inventum cum ad Aeschylum satis probabiliter rettulisset Robertus, e nomine Dioxippes unius ex Heliadibus, cum equis Solis rem esse virginibus ab Hygino enumeratis sagaciter conclusit⁸⁾. si verum vidit vir doctissimus, memoria harum septem puellarum redit ad Hesiodum. iam puto transformationis iusta causa subest, quam revera a poeta in fine narrationis additam fuisse fidem facit Lactant. Plac. ad Ovid. met. II. fab. II. a Roberto omissus: *sorores Phaethontis Phaethusa Lampetie Phoebe* (hae praeter Phoben ex Ovidio desumptae sunt) *casum fratris dum deflent deorum misericordia in arbores populos mutatae sunt. lacrimas earum ut Hesiodus et Euripides* (Hipp. 740 ss.) *indicant in electrum sunt conversae*⁹⁾. satis mirum videtur quod poeta sucinum, quod coniferarum arborum, ut cum rerum naturalium peritis loquar, esse constat, e populis stillare dixit. sed cohaeret hoc cum Eridani fluvii natura, de quo vel post Müllenhoffium (*deutsche altertumskunde* I p. 222) nonnulla disserere non erit inutile.¹⁰⁾ Ἡριδανὸν eiusdem stirpis esse atque Ἡριγένειαν in propatulo est, in extremo igitur oriente si primam

⁸⁾ ministras solis quae sacros greges custodiunt Homerus Heliades novit μ 132 s.:

νόμμαι ἐνπλόχαμοι Φαέθουσά τε Λαμπεΐη τε,
ἄς τέεν Ἡελίῳ Ὑπερίονι δια Νέαυρα.

Dioxippe redit apud Tzetz. chil. IV 365 s.:

Ἄγλη καὶ Λαμπεΐη δέ, Φαέθουσα πρὸς ταῦται
καὶ Ἡμιθία (?) μετ' αὐτῶν ὁμοῦ καὶ Διωξίππη.

recte nonnulla de audaci iuvenis consilio disputavit Mayer p. 135.

⁹⁾ nescio an huc spectet Hesiod. frg. 226 M.:

πολλὰ δ' ἀπὸ χλωρῶν δενδρέων ἀμόντα χαμῶζε.

¹⁰⁾ nihil profuit Brown *Eridanus, river and constellation*, London 1883, qui ex rationibus comparativae quam dicunt mythologiae profectus omnia conturbavit. cuius vana commenta explosi *Berl. philol. Wochenschrift* 1884. p. 1286 sqq.

spectas originem quaerendus. at idem, cum lucem Solis tanquam flumen cogitatione sibi finxerint veteres in extremo oriente nasci, desinere in occidentem, ut bene monet Müllenhoffius, in occidente quoque fluit. in hac vero fabulosa mundi parte aditus Orci patet:

ἔνθ' ἀκτὴ τ' ἐλάχεια καὶ ἄλσέα Περσεφονείης
μακροί τ' αἴγειροι καὶ ἰτέαι ὄλεσικαρποι

(Hom. \times 509 s.). habes populos Orco sacras, atque Eridanum, ne quid desit, apud inferos novit Vergilius Aen. VI 658 sq.: — unde pendet Culex 260 —

unde superne

plurimus Eridanus per silvam volvitur amnis.

tali igitur anni Solem cottidie immergere fabulati sunt, id quod ad Phaethontem (*Ἥλιον Φαέθοντα*) facili ratiocinatione potuit transferri ¹¹). proximae sunt populi illae fabulosae, quas olim Heliades fuisse et in hasce arbores esse mutatas Hesiodus Homeri versuum memor suo Marte finxit, nimirum ut legentibus sucini originem explanaret. de quo Herodotus III 115: οὔτε γὰρ ἔγωγε ἐνδέχομαι Ἡριδανὸν καλεῖσθαι πρὸς βαρβάρων ποταμὸν ἐκδιδόντα ἐς θάλασσαν τὴν πρὸς βορέην ἄνεμον (situs igitur fluvii paullulum differt), ἀπ' οὗτεν τὸ ἤλεκτρον φοιτᾷν λόγος ἐστὶ . . . τοῦτο μὲν γὰρ ὁ Ἡριδανὸς αὐτὸς κατηγορεῖ τὸ οὖνομα, ὡς ἐστὶ Ἑλληνικὸν καὶ οὐ βάρβαρον, ὑπὸ ποιητέω δέ τινος ποιηθέν. contra geographum (sive Scylax is est sive Hecataeus) pugnat, poetam autem ni fallor Hesiodum significat. Eridanum apud Hesiodum Theog. 338:

Νεῖλον Ἀλφειὸν τε καὶ Ἡριδανὸν βαθυδίνην

minime incerti situs sed occidentis esse amnem, siquidem poeta ab oriente profectus celeberrimos amnes hoc uno versu comprehendit, iam alio loco (*Berl. phil. Wochenschr. 1884 sp. 1288*) monui. videtur autem mentio eius facta esse propter electri originem vel quod idem est propter fabulam Phaethonteam ¹²).

Comprehendam quod de hac parte carminis Hesiodi eruisse

¹¹) hinc fortasse explicandus Dionys. Scytobr. ap. Diod. III 57: τὸν δὲ Ἥλιον ὄντα παῖδα τὴν ἡλικίαν ἐμβαλόντας εἰς τὸν Ἡριδανὸν ποταμὸν ἀποπνίξαι.

¹²) tanquam fabulosi amnis exemplum posuit Batrachomyomachiae poeta 19 s.:

καὶ με πατὴρ Πηλεὺς ἀνεθρέψατο Ὑδρομεδούσῃ
μυχθεὶς ἐν φιλότητι παρ' ὄχθας Ἡριδανοῖο.

mihī videor. vetustam famam de Eridano inferorum amne secutus, ad cuius ripas tristes illae populi pullulare ferebantur, ab illo exanimatum iuvenis corpus exceptum, has scilicet Solis filias mutatas sucini lacrimas profundere effinxit. quanquam ne sic quidem simplicissimam fabulae speciem restituimus: recte enim Heliades merum poetae inventum esse Robertus praeceunte Müllenhoffio animadvertit¹³⁾.

¹³⁾ rem in adnotatione perficiam. ἤλεκτρον lapidem solarem primam originem a Sole ducere apparet, id quod fabula Celtica confirmatur ab Apollonio Rhodio servata IV 611 ss.:

Κελτοὶ δ' ἐπι βάξιν ἐθεντο,
ὡς ἄρ' Ἀπόλλωνος τάδε δάκρυα Λητοΐδαο
ἐμφέρεται δίναις, ἅτε μυρία χεῦθε πάροιθεν,
ἦμος Ὑπερβορέων ἱερὸν γένος εἰσαφίκανεν
οὐρανὸν αἰγλήεντα λιπῶν ἐκ πατρὸς ἐνιπῆς,
χωόμενος περὶ παιδί, τὸν ἐν λιπαρῇ Λακερεΐῃ
διὰ Κορωνίς ἔτικτεν ἐπὶ προχοαῖς Ἀμύροιο.

quibus versibus etiamsi causa lacrimarum recentioris est originis antiquiorem fabulae speciem servatam esse concedes. atque sane dolendum est, quod auctorem Apollonii prorsus ignoramus. cf. Welcker *Aeschyl. trilogie* p. 879. in eis quae antecedunt 596 ss.:

ἐς δ' ἔβαλον μύχρατον ῥόον Ἐριδανοῖο,
ἐνθα ποτ' αἰθαλόεντι τυπεὶς πρὸς στέρονα κεραυνῷ
ἡμιδαῆς Φαέθων πέσεν ἄρματος ἠελίοιο
λίμνης ἐς προχοαῖς πολυβενθέος· ἢ δ' ἔτι νῦν περ,
τραύματος αἰθομένοιο βερὺν ἀνακηξίει ἀτμόν

vides Solis περικαλλέα λίμνην (Hom. γ 1) cum inferorum fluvio quasi in unum corpus coaluisse. plane enim quadrat Apollonii descriptio in Aornum fluvium Plutonis regno proximum (cf. Timae. ap. Antig. hist. mir. 152 = Pseudo-Aristot. mirab. ausc. 102. Diod. IV 22); eadem scilicet ex eodem fonte sive Lycus is fuit (Müllenhoff p. 430) sive Theopompus (*Unger, der Eridanus in Venetien, sitzungsber. der bayer. akad.* 1878 II p. 290 s.) docet Pseudo-Aristot. mirab. 81. novo igitur testimonio veram Eridani naturam cognovimus. ceterum vulgata fuisse videtur opinio ex ipsis Solis radiis oriri sucinum, cf. Plin. n. h. XXXVII 36: *Nicias solis radiorum sucum intellegi voluit. hos circa occasum in terram actos pinguem sudorem in ea relinquare . . .* adde Tacit. Germ. 45. — αἰγίροιο mobilitate foliorum insignes optime speciem praebent mulierum perpetuo lugentium; cf. schol. Hom. η 102, qui laudat Sophoclis Aegium; fragmentum (24 N.) corruptum quidem, sed quid dicere voluerit poeta tragicus in aprico est. cognatam fabulam, qua scilicet electri origo ad orientem transfertur, Sophocles in Meleagro exornaverat; Plin. n. h. XXXVII 38: *hic (Sophocles) ultra Indiam fieri dixit e lacrimis Meleagridum avium Meleagrum destentium.* Meleagrides optime comparari possunt cum Heliadibus. cf. Hehn *Kulturpfl.* 316 s.³.

Incendium quale fuerit apud Hesiodum e Lucretio comperimus: modo teneatur immanem illam perniciem qualem Alexandrini poetae coloribus exornatam Ovidius praebet a simplicitate poetae alienam esse. quem potius *τοπικὴν ἐκπύρωσιν* descripsisse conicio. sed plura de hac re sciri nequeunt. unum fortasse recuperare licet. quid enim Phaethonti in Eridanum lapsa accidit? scholiasta quidem Strozianus, qui ex sinceriore fabularum Hyginianarum recensione hausit, nihil de illo refert, sed Eridanum inter astra collocatum esse contendit; contra Hyginus in astronomia Phaethontem a Sole inter sidera esse perlatum adfirmat. atque illum catasterismum utpote alienissimum ab Hesiodo grammatici levitati deberi verissime Robertus statuit; addere poterat Eridani nomen vel Eudoxo ignotum (Hipparch. *τῶν Ἀράτων καὶ Εὐδόξου φαινομένων ἐξηγήσεων* I 18) recentioris esse originis. quod vero ullum catasterismum commemoratum fuisse negat, me quidem adsentientem non habet. an Phaethontem alterum Solem fluctibus Eridani immersum plane periisse credis? obstat Hyginus, quem argumentum carminis Hesiodi servasse satis probavisse nobis videmur. itaque hac quoque in re fides ei est habenda. at cum planeta quem Saturnum dicimus Hesiodo vix noto connexa legitur fabula apud Hyginum. concedo rem ita se habere. sed contra haec reputa. Saturno planetae, ubi cognomine *φαιθων* est adpellatus, vulgarem de Phaethonte fabulam adnexam esse a catasterismi auctore consentaneum est, sed nihil hoc utpote mythographi inventum probat. nam Luciferum-Hesperum potius Phaethontem esse luculente demonstravit Wilamowitzius Herm. XVIII 432 ss. atque Homero *ψ* 246 alter Aurorae equus *Φαέθων* audit, unde facile Phaethontem i. e. Luciferum Aurorae praecursorem derivabis. is igitur olim Solis fuit filius, qui patris equos infeliciter moderatus Iovis fulmine percussus est. mortuus in stellam mutatur, cui concessum, ut Soli praecurrat; qui postquam exortus est, ipse extinguitur atque evanescit. simplicissima haec fabulae species, quam secutus est Euripides in Phaethonte. verum enim vero me quidem si audis neque ipse finxit neque ex popularium ore excepit sed ex ipso illo carmine Hesiodo, in quo Phaethontem a Sole inter sidera receptum esse narratum erat, hausit coniunxitque cum loco Theogoniae, quo Phaethon Cephal

Auroraeque filius celebratur. nam illius fabulae ab Aeschylo in Heliadibus exornatae bene gnarum fuisse Euripidem ostendit Hippolyt. 735 ss. quodsi recte disputavi, probabilis fit Roberti coniectura etiam Clymenam, de qua multus est Euripides, Phaethontis matrem iam apud Hesiodum fuisse. situs vero historiae, quam propter Deucalionei diluvii mentionem Catalogis confidenter adscripsit Robertus, postquam hanc coniecturam redarguimus, incertus manebit: aut in Catalogis aut in Eoeis poeta res Phaethontis concelebravit.

Denique ne quid sciens videar praetermisisse, tertium addo Phaethontem-Absyrtum, de quo fabulam recentem eamque ne satis intellectam quidem exhibet Apollonius Rhodius III 241 sqq.:

ἄλλω <sc. δόμῳ> δ' Ἄψυρτος γαίην πάς Αἰήταο·
 τὸν μὲν Καυκασίῃ νύμφῃ τέκεν Ἀστερόδεια,
 πρὶν περ κουριδίην θέσθαι Εἰδυίαν ἄκοιτιν
 Τηθύος Ὠκεανοῦ τε παροπλοτάτην γεγαυίαν·
 καί μιν Κόλχων νῆες ἐπωνυμίην Φαέθοντα
 ἔχλεον, οὐνεκα πᾶσιν μετέπρεπεν ἠϊθέοισιν.

causam cognominis v. 246 indicatam (ex quo fortasse pendet Pseudotheocr. XXV 139) parum aptam esse quivis sponte intellet. apta fit, si Aetam, quem Corinthi in urbe Solis oriundum esse dixerat Eumelus (frg. 2 M.) eumque secutus Epimenides (schol. Apollon. III 242), tanquam Solis ὑπόστασιν esse reputaveris. expectamus uti Soli praecurrit Lucifer, ita Phaethontem illum equos moderari paternos. ecce auriga Aetae:

τῷ δὲ καὶ ὠκυπόδων ἵππων εὐπηγέα δίφρον
 ἔρχε πέλας Φαέθων ἐπιβήμεναι· ἂν δὲ καὶ αὐτὸς
 βήσατο, ὄντηρας δὲ χερσῶν ἔχει —

(Apoll. III 1235 ss.)

Asterodiam autem Lunam esse, ut taceam de Cephali sorore eiusdem nominis (Apollod. I 9 4. schol. Hom. B 520), abunde docet Pausanias V 1 3: οἱ δὲ δὴ μᾶλλον τι ζοικότα λέγοντες Ἐνδυμίωνι λαβόντι Ἀστεροδίαν γυναικα, ubi Lunae loco vicaria fungitur.

Et si quis nimis audacter a me diversos Phaethontes confusos esse iudicaverit, alia via idem effecturum me esse spero. Sophocles in fabula quae Scythae inscripta fuit, ut foedum facinus a Medea perpetratum aliquo modo mitigaret, Absyrtum uterinum esse negans Νέαιραν μίαν τῶν Νηρηίδων matrem illius induxerat

(Dionys. Scytobr. ap. schol. Apoll. III 242). Neaera vero secundum Homerum μ 133 Soli peperit Phaethusam Lampetienque Heliades, sorores Phaethontis¹⁴). remansit igitur vestigium eiusdem progeniei caelestis vel apud poetam tragicum. quae cum ita sint, verum divinasse Prellerum censeo, qui Absyrto-Phaethontem Luciferum esse coniecit (*Gr. Myth.* II 335). res ita explicanda. Graeci qui in litora Ponti colonias deduxerunt, consimili fabulae barbarae — formatus enim est Ἀψυρτος ex barbaro nomine Ἀψαρος; cf. Arrian. peripl. pont. Eux. 6, 3. Artemid. ap. Steph. Byz. Ἀψυρτίδες — Phaethonteam superstruxerunt¹⁵), unde se-

¹⁴) meminervis Phaethusam matrem audire Myrtili item infelicis aurigae, de quo infra dicitur. — aliam famam de Aetiae filio secutus erat Pacuvius (Cic. de nat. deor. III 48. Quintil. VIII 6, 35), cui Aegialeus audit. idem scilicet ex eodem poeta tragico desumptum auctore Scytobrachione refert Diodorus IV 45 (Schwartz de Dion. Scytobr. p. 10); adde Iustin. XLII 3. Δικαιογένης δὲ ἐν τῇ Μηδείᾳ Μεταπόντιον αὐτὸν ὀνομάζει schol. Eur. Med. 167.

¹⁵) comparabis Phaethontem-Tenagem (Wilamowitz Herm. I. I. 429), qui vel in eo egregie respondet Phaethonti-Absyrto, quod fabulae Cariae graecam de Phaethonte superstruxerunt Graeci. porro cognatus Phaethonti-Absyrto Atymnius, quem Hesperum una cum Venere-Luna Gortynii colebant teste Solino 11: *iidem Gortynii et Adymnum colunt Europae fratrem: ita enim memorant. videtur hic et occurrit, sed die iam vespertino augustiore se facie visendum offerens.* Atymnius — haec enim vulgata nominis forma — idem fere passus est atque Phaethon, siquidem Ampelum praedicat Bacchus apud Nonnum XII 217:

οὐ θάνες, ὡς τέθνηκεν Ἀτύμνιος,

XI 130 sq.: πολλάκι Φοιβείοιο καθήμενος ὑπόθι δίφρου
ὑψιφανῆς ἤλαυνεν Ἀτύμνιος ἤερα τέμνον,

quem adeo amavit Phoebus, ut non solum necem eius praematuram valde defleret: Nonn. XIX 180, ubi Maro:

καὶ οὐ μάθον αἶλινα μέλειν,
οἷα παρὰ Κρήτεσσιν ἀναξ ἔλιγαιεν Ἀπόλλων
δακρυχέων ξερατειῶν Ἀτύμνιον,

sed etiam nomen eius suo nomini adderet XI 258 s.:

ὄλβιος ἔπλετο Φοῖβος Ἀτύμνιος· ἠιδέον γὰρ
ἔλλαχεν οὖνομα τοῦτο,

unde ei contigit, ut inter Apollinis amores reciperetur, quorum laterculum copiosum servavit Clem. Rom. homil. V 15; adde Philostr. ep. 8., ubi Wilamowitzius (comm. gramm. II 14) nomen restituit et Apollod. III 1 2, 3,

quitur exitum et Absyrti et Phaethontis a prima origine fuisse simillimum, ne dicam parem. et re vera foeda pueri caedes, quam ex Bacchicis mythis translata Pherecydes primus videtur narrasse, aliena fuit a vetere fabula. ceterum mentione dignum, si fides est scholiastae Eur. Med. 167, Ἄξυρτον i. e. Intonsum audisse, quod nomen profecto decet Solis filium. et parvulus est apud Sophoclem (frg. 501) et alius matris atque Medea; hoc retinuit Apollonius sed ita auxit, ut iuvenem strenuum et aurigam patris et ducem Colchorum efficeret. diversos non satis dextre videtur miscuisse, sed quem potissimum secutus sit, prorsus nescimus; parum enim iuvamur a scholiasta ad III 1235: *ὅτι ὁ Ἄψυρτος καὶ Φαέθων ἐκαλεῖτο, ὡς φησι Τιμόναξ ἐν δευτέρῳ Σκυθικῶν*, cum de Timonacte nihil constet. at genealogia huius Phaethontis iam puto clara et perspicua erit.

qui Atymnium Rhadamanthi vel Sarpedonis amores vocant. translatus autem est ex Caria in Cretam: Amisodari filius Atymnius una cum Mari fratre Sarpedonis comites ab Antilocho occiduntur (Hom. II 317 ss. cf. Preller, *Gr. Myth.* II 134³). caelestem originem probat Cassiopia mater (Apollod. I. I. schol. Apollon. II 178), post mortem inter sidera recepta. Emathionem patrem Atymnii cuiusdam vel Quintus III 300 novit. vides artissimo vinculo coniunctum esse illum cum Phaethonte. de Phaethonte Tithoni filio Cephalī Auroraeque nepote dixit Robertus Herm. XVIII 441.

CAP. II.

DE PHAETHONTE AESCHYLEO ET EURIPIDEO.

Ex Hesiodo pendet Aeschylus, quem primum de Heliadum lacrimis dixisse falso dicit Plin. h. n. XXXVII 31: *Phaethontis fulmine icti sorores luctu mutatas in arbores populos lacrimis electrum omnibus annis fundere iuxta Eridanum amnem quem Padum vocavimus, electrum appellatum, quoniam Sol. vocitatus sit ἤλεκτρον, plurimi poetae dicere primique ut arbitror Aeschylus Philoxenus Euripides Nicander Satyrus et mox paucis interiectis: quod Aeschylus in Iberia, hoc est in Hispania, Eridanum esse dixit eundemque appellari Rhodanum, Euripides rursus et Apollonius in Adriatico litore confluere Rhodanum et Padum, faciliorem veniam facit ignorati sucini in tanta ignorantia orbis. hausta haec sunt ex ignoto scriptore περὶ ἤλεκτρον¹⁶⁾, sed non sine Plinii ut videtur errore. quod Hesiodus deest, incuriae auctoris potest tribui, sed perperam Euripidi (Hipp. 736 ss., hos enim versus respexit) Apollonii sententiam obtrusit, quam redire apud scholiastam Euripidis monuit Wilamowitzius. primum igitur locum apud Plinium occupat Aeschylus, qui in Heliadibus fabulam fuse tractavit. quarum transformationem ex Hesiodo mutuatum esse summum poetam supra indicatum est. ac fortasse huc spectat fr. 69 ἀφ' Ἰονέστερον λίβα de electro ut puto dictum (cl. Apoll. IV 606). Plinio teste cum Eridanum ex occidentis parte extrema in Iberiam trans-*

¹⁶⁾ nolim cogitare de Xenocrate (Buecheler, *Mus. Rhen.* XL 305 ss.), quem de fabulis disputasse in lithognomone minime constat.

tulerit Rhodanumque adpellaverit, matrem ni fallor virginum Rhoden esse voluit, quod nomen exhibet schol. Hom. ρ 208: "Ἥλιος Ῥόδη μιχθεὶς τῇ Ἀσωποῦ παῖδας ἔσχε Φαέθοντα καὶ Λαμπετήν καὶ Αἴγλην καὶ Φαέθουσαν¹⁷⁾. est enim illa eponymus urbis Hispaniensis eiusdem nominis coloniae Massaliensium. deinde scite ad Aeschylum rettulit Robertus Plut. mor. p. 466^e: καὶ Σωκράτης μὲν ἐν δεσμωντηρίῳ φιλοσοφῶν διελέγετο τοῖς ἐταίροις, ὁ δὲ Φαέθων ἀναβάς εἰς τὸν οὐρανὸν ἔκλαιεν, εἰ μηδεὶς αὐτῷ τὸν τοῦ πατρὸς ἵππους καὶ τὰ ἄρματα παραδίδωσιν, unde Heliadum quae fratri lacrimanti obtestantique currum paternum tradidissent, summas fuisse partes concluderemus, nisi ipsa fabulae inscriptio doceret. transformationem earum commemoratam fuisse facile ex frg. 68 concluderis: Ἀδρινηαὶ τε γυναιῖκες τρόπον ἔξουσι γόων, cui adiungi potuit mentio moris accolarum a Plutarcho mor. 557 memorati . . . οὐδὲ τοὺς περὶ Ἡριδανὸν βαρβάρους <ἐπανοῦμεν> μελανοφοροῦντας ἐπὶ πένθει τοῦ Φαέθοντος, ὥσπερ λέγουσιν. nam etsi antecedunt apud Plutarchum commenta poetarum Alexandrinorum, ut. illud quoque αἴτιον fuisse suspicari possis a docto poeta explanatum, tamen τῇ τραγικῇ ὄλῃ adscripsit

¹⁷⁾ fragmentis apud Nauckium accedit schol. Bern. ad Verg. Georg. I 482: Aeschylus <cod. Eusebius, corr. Hagen> ipsum esse Rhodanum <Eridanum> propter magnitudinem et cursum rapidissimum. ceterum Rhoden nympham cum Rhodo (de qua cf. Wilamowitz Herm. XIV 458. XVIII 429) confuderunt nonnulli (Apollod. I 4, 6; Steph. Byz. Ἡλιούπολις). Rhodum Pindarus Aeschyli aequalis celebravit Olymp. VII 14: παῖδ' Ἀφροδίτας Αἰκισιό τε νύμφαν Ῥόδον. recentiores Venerem amovere studentes aliam uxorem Neptuno non Soli tribuerunt: Haliā (cf. Hom. Σ 400 schol.) Zeno ap. Diod. V 56, Amphitritem (quae eadem est atque Halia) Apollod. I 4, 6: Ποσειδῶν δὲ Ἀμφιτρίτην γαμεῖ καὶ αὐτῷ γίνεται Τρίτων καὶ Ῥόδη, ἣν Ἥλιος ἔγημε, ex quo corrigas schol. Pind. Ol. VII 24: Ἠρόφιλος <?> δὲ Ποσειδῶνος καὶ Ἀφροδίτης <scr. Ἀμφιτρίτης> τὴν Ῥόδον εἶναι φησιν. inter septem filios Heliadas — totidem filias Hesiodus novit — et Hellanicus et Zeno Ἀκίτινα exhibent, quod nomen heroi omnino aptum esse negavit Wilamowitzius p. 429. translatum est ni fallor ex Pindaro 69 sqq.:

βλάστε μὲν ἐξ ἁλὸς ἕρῳās
 νᾶσος ἔχει τέ νιν ὄξειαν ὁ γενέθλιος ἀκτίων πατήρ,
 πῦρ πνεόντων ἀρχὸς ἵππων· ἐνθα Ῥόδη ποτὲ μιχθεὶς τέκεν
 ἐπιτὰ σοφώτατα νοήματ' ἐπὶ προτέρων ἀνδρῶν παραδεξαμένους
 παῖδας

Polyb. II 16: *ἀλλὰ δὲ τὰ περὶ τὸν ποταμὸν τοῦτον ἱστορούμενα παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, λέγω δὴ τὰ περὶ Φαέθοντα καὶ τὴν ἐκείνου πτώσιν. ἔτι δὲ τὰ δάκρυα τῶν αἰγείρων καὶ τοὺς μελανείμονας τοὺς περὶ τὸν ποταμὸν οἰκοῦντας, οὓς φασὶ τὰς ἐσθῆτας εἰσέτι νῦν φορεῖν τοιαύτας ἀπὸ τοῦ κατὰ Φαέθοντα πένθους . . . ἐπὶ μὲν τοῦ παρόντος ὑπερθησόμεθα* e. q. s. nec indignum fuerit arte Aeschylea.

Et haec quidem sunt quae de fabula oblitterata vel sciri possunt vel probabili ut speramus ratiocinatione adhibita conici licet.¹⁸⁾ quae cum perpendimus, Aeschylum, si summam spectamus, ex Hesiodo pendere putabimus. sprevit Hesiodum, plane novum Phaethontem induxit Euripides iuvenis. cuius fabulae ut plenior imago effici possit, Wilamowitzii acumini debemus (cf. Herm. XVIII 396 ss.), unde pauca quae huc faciunt delibamus. Euripides igitur Phaethontem Solis filium cum Cephali filio (cf. Hesiod. Theog. 986 ss.) conflavit, sed illum ex clandestino Clymenae Solisque concubitu ortum esse voluit. pater mortalis, quem revera patrem suum esse iuvenis credit, Merops Aethiopum rex nuptias filii Venerisque parat, at ille reluctatur certiorque a matre de origine caelesti factus a Sole fatale currus moderamen impetrat. currum regit patre comite, sed mox fulmine Iovis tactus in ipsa Aethiopia decidit. cetera missa facio. itaque non solum

¹⁸⁾ falsus est Welckerus *Aeschyl. tril.* p. 569 sq. eumque secutus Nauckius (FTG. 18) argumentum fabulae a scholiasta Hom. ρ 208 (unde Rhoden Aeschylō reddidimus) servatum esse. de quo in fine huius dissertationis fusius dicetur. non nullius foret momenti, si frg. 305 ad Heliades recte rettulisset Butlerus, sed incertissima est coniectura. ceterum doleo Godofredi Hermanni disputationem (*opusc.* III 130 sqq.) me non potuisse inspicere. denique ne quid praetermittam tragicum fortasse risit Eubulus perpetuus tragicorum irrisor, qui et in Nannio et in Pannychide (Ath. XIII 568^{ef}) de meretricibus dixerat:

*ἐν λεπτοπήνοισ ὕφρσι ἐστῶσας, οἷας
Ἡριδανὸς ἀγνοῖς ὕδασι κηπεύει κόρας.*

cf. Eurip. Hipp. 78: *Αἰδῶς δὲ ποταμίαισι κηπεύει δρόοις.* ceterum sero vidi iam a Welckero l. l. Rhoden Phaethontis matrem relatam esse ad Aeschylum. idem vir doctus de interpretando fr. 69 mecum consentit. cetera quae et scholio in Odysseam fretus et Ovidio de argumento fabulae enucleavisse sibi visus est aut aperte falsa sunt aut satis incerta.

regionem mutavit poeta¹⁹⁾, sed etiam incendium mundi Eridanum Heliades neglexit a vulgari fabula Hesioidea plane discrepans, cui praeter Clymenae nomen me quidem si audis tantum catasterismum debet, de quo egregie egit Wilamowitzius p. 431 s. Merope unde petiverit nescimus: cogitare licet de fabula Coa (cf. Wilam. p. 430 s.) audacter in orientem translata. certe *Μέροπος Τιτανίδα κόρυαν* in corruptissimo Helenae cantico 381 sqq. memorat (cf. M. Mayer *de Eurip. mythop. diss. Berol. 1883 p. 59*). sed haec tragoedia singularis inventionis laude dignissima non ita placuit posteris, ut multos imitatores, id quod ceteris contigisse constat, nancisceretur²⁰⁾. atque multo post Euripidem exstitit poeta qui et Euripide usus et Hesiodo carmen celebre condidit, ex quo multi hauserunt. sed de hoc carmine priusquam disputem, corollarii loco reliquos Plinii testes — nam ex hoc exorsi sumus — examinabo.

¹⁹⁾ Euripidem sequi videtur Chares qui *Phaethontem in Aethiopia Hammonis obisse, ibi et delubrum eius esse atque oraculum electrumque gigni* dixerat (Plin. n. h. XXXVII 33), quod nescio an coniungendum sit cum mentione fontis *Ἡλίου Φαέθοντος* sacri, cf. Curt. VIII 7, 22.

²⁰⁾ ex Euripide fortasse explicandus est ex parte error Hygini, de quo initio huius disputationis dixi, nam illum minime neglectum esse a mythographis docet schol. Hom. λ 326: *ἐνοι δὲ αὐτὴν τὴν Κλυμένην προγαμηθῆναι φασιν Ἡλίῳ, ἔξ ἧς Φαέθων ἐγένετο παῖς*, id quod moneo propter Wilamowitzium p. 423. ceterum incendium mundi prohibitum esse a Iove recte monuit Wilamowitzius, quo spectat Cic. de off. III 94: *Sol Phaethonti filio, ut redeamus ad fabulas, facturum se esse dixit quicquid optasset; optavit, ut in currum patris tolleretur; sublatus est, atque is antequam constitit, ictu fulminis deflagavit*. haec enim ex Euripide adumbrata esse docet de nat. deor. III 76. Euripidem praeter Hesiodum respicere videtur Lucret. V 399 sqq.:

*at pater omnipotens iratum percitus acri
magnanimum Phaethonta repenti fulminis ictu
deturbavit equis in terram Solque cadenti
obvius aeternam suscepit lampada mundi.*

in quibus versibus lapsus in terram ipsam certe poetam tragicum arguit (cf. fr. 783). etiam quae sequuntur optime quadrant in Phaethontem Euripideum. quod si ita est, vide mihi quanta vis insit plurali *scilicet ut Graium veteres cecinere poetae*, quo Hesiodum Euripidemque necesse est comprehenderit. in terram cecidisse Phaethontem praeter Lucretium Etym. M. 427, 11, cuius narratio ceteroquin ex Diodoro V 23 pendet, et Ioann. Antioch. fr. 2,9 Müll. indicant.

Philoxeni poema, quod respicit Plinii auctor, plane interiit. Satyrus autem, de quo nihil constat, si contuleris § 91 et 94, carmen videtur scripsisse de lapidibus, quale praeter Orpheum personatum scripsit Dionysius periegeta. in hoc carmine mentionem facere potuit Heliadum transformatarum, sicuti in periegesi fecit Dionysius (290 ss.). quod si ita se habet, dubitatio me subit Nicandri testimonium apud Plinium cum Satyro coniunctum num recte inter *ἐτεροιοιούμενων* reliquias receperit O. Schneiderus (Nicandr. p. 68). sunt enim haecce fragmenta: *magnes appellatus est ab inventore, ut auctor est Nicander, in Ida repertus. namque et passim inveniuntur, ut in Hispania quoque. invenisse autem fertur clavis crepidarum, baculi cuspide haerentibus cum armenta pasceret* (Plin. n. h. XXXVI 127 = frg. 101).

adfert aliquando errorem similitudo nominis sandaresi. Nicander sandaserion vocat, alii sandaseron. (Plin. n. h. XXXV II102 = frg. 102). — denique Servii ad Aen. IV 261 verbis: *dicit Plinius in naturali historia (XXXVII 115 sqq.) multa esse iaspidum genera, in quibus etiam fulvum commemorat* addidit vetus scholiasta: *haec et Didymus et Nicander affirmant. alii tradunt iaspidem in smaragdum abire* (frg. 103). quae tria ad carmen quoddam quo de lapidum viribus expositum fuerit non sine causa revocavit Schneiderus. quartum addiderim de sucini origine, in qua explicanda fabularem historiam respexisse poetam credibile est: hanc enim saepius respexit et in Theriacis et in Alexipharmacis.

CAP. III.

PHAETHON POETAE ALEXANDRINI
QUATENUS RESTITUI POSSIT.

1.

Epyllii ab ignoto poeta Alexandrino conditi lineamenta ex Ovidio Nonno Luciano Sulpicio Maximo Philostrato restitui posse primus Wilamowitzius monuit *Anal. Eurip.* p. 181 et *Herm.* l. l. p. 396. quos testes si quis diligenter contulerit, facile eum animadvertet pendere ex uno eodemque auctore ²¹⁾, qui etiamsi fabulam Euripideam minime neglexit, tamen in universum narrationi Hesiodae magis se applicuit temerarium Phaethontis cursum incendium orbis terrarum mutationem sororum more poetarum Alexandrinorum docte exornans. cumulus denique fabulae accessit insigni catasterismorum invento, quo Eridanum Phaethontem Cycnum Heliades vestigium cursus temerarii in caelo indagavit. atque fatendum quidem est non solum ducibus, quales in Cydippa Callimachea in Erigone Eratosthenica restituendis Buttmanus Diltheius Maafsius secuti sunt, verum etiam fragmentis ipsis plane deficientibus, tenorem poematis vix posse restitui, sed testibus diligenter inter se comparatis neque summa lineamenta obscura manebunt et singularia quaedam imitatorum consensu confirmata aliquoties

²¹⁾ in describenda imagine ficticia poetae cuidam se applicuisse Philostratus ipse subindicat, cum dicat: ταῦτα τοῖς μὲν σοφοῖς πλεονεξία τις εἶναι δοκεῖ τοῦ πρῶτου, ποιηταῖς δὲ καὶ ζωγράφοις ἴπποι καὶ ἄρμα, quae mirifice congruunt cum doctrina Lucretiana VI 392 sqq. cf. p. 7.

deprehendere licebit. inter quos primum locum obtinet Ovidius disertissimus profecto Graeci poetae interpres. ipsam fabulam Phaethonteam satis dextre cum Ius transformatione connexuit, cum Phaethontem, scilicet ut veram quam ipse iactat originem (met. I 753) a matre sciscitaretur, Epaphi conviciis excitatum esse fingeret. iurat Clymena ex Sole illum esse procreatum:

*per iubar hoc, inquit, radiis insigne coruscis,
nate, tibi iuro, quod nos auditque videtque,
hoc te, quem spectas, hoc te, qui temperat orbem
Sole satum . . .
nec longus patrios labor est tibi nosse penates,
unde oritur, domus est terrae contermina nostrae;
si modo fert animus, gradere et scitabere ab ipso.*

apparet imitatio Euripidea, cf. fr. 775:

*ΚΑ. μνησθεῖς ὁ μοι ποτ' εἶψ' ὅτ' ἐν' ἄσθρη θεός
αἰτοῦ τί χρῆζεις ἐν· πέρα γὰρ οὐ θέμις
λαβεῖν σε· κἄν μὲν τυγχάνης ὁ <του θέλης>,
θεοῦ πέφυκας· εἰ δὲ μή, ψευδὴς ἐγώ.*

ΦΑ. πῶς οὖν πρόσσειμι δῶμα θερμόν Ἥλιον;

ΚΑ. κείνῳ μελήσει σῶμα μὴ βλάπτειν τὸ σόν.

ΦΑ. εἶπερ πατήρ πέφυκεν· οὐ κακῶς λέγεις.

ΚΑ. σάφ' ἴσθι· πύσει δ' αὐτὸ τῷ χρόνῳ σαφῶς.

et 771. Clymena quo loco se habeat disertis verbis non indicat Ovidius, sed cum Solis domum terrae suae conterminam esse dicat (754) Phaethonque matrem obsecret:

*perque suum Meropisque caput taedasque sororum
traderet . . . veri sibi signa parentis,*

*Μέροπι τῆσδ' ἀνακτι γῆς,
ἦν ἐκ τεθρίππων ἀρμάτων πρώτην χθονά*

Ἥλιος ἀνίσχων χρυσέα βάλλει φλογί.

at sunt quae ab Euripide omnino discrepant. nam ut tacēam de Epaphi conviciis — haec enim ab ipso Nasone scite excogitata esse, scilicet ut transitus fieret a rebus Ius ad Phaethontis iam O. Müllerus (*prolegg. zu einer wissensch. myth.* p. 92) perspexit — adulescentem cum illo altercantem divinae originis iam consciū esse miramur. neglexit igitur artificiosum Euripidis inventum.

deinde Heliades neque ex Euripide mutuari potuit neque omnino probabile est Meropis filias quenguam dixisse, etiamsi lapsu ut videtur memoriae fingere ausus est Ovidius ipse trist. III 4, 29:

*nec natum in flamma vidisset, in arbore natus,
cepisset genitor si Phaethonta Merops.*

pentameter quidem ἤθος tragoediae spirat: num vero inspexerit illam equidem valde dubito. atque hoc loco sufficit vestigia imitationis indicasse, de qua quid sentiam in fine huius disputationis aperiam. Longe aliter Nonni narratio conformata est, apud quem Clymena utpote legitima uxor una cum Phaethonte fatale currus moderamen a Sole impetrat (Dionys. XXXVIII 212 sqq.):

πάϊς δὲ γενήτορα νύσσων

*δάκρυσι θερμοτέροισι ἐὸς ἐδίγηε χιτῶνας·
χερσὶ δὲ πατρῶης φλογερῆς ἔψανσεν ὑπήνης
ὀκλαδὸν ἐν δαπέδῳ κυκλούμενον ἀσχένα κάμπτων
λισσόμενος· καὶ παῖδα πατὴρ ἐλέαιρε δοκεύων.
καὶ κινυρὴ Κλυμένη πλέον ἤτεεν . . .*

cardo rerum hic vertitur. etenim Nonnum ipsum talia minime finxisse Sol Lucianeus (dial. deor. 25) docet contra Jovis opprobria hoc modo se defendens: πάντα μὲν (sc. pericula) ἠπιστάμην καὶ διὰ τοῦτο ἀντεῖχον ἐπὶ πολὺ καὶ οὐκ ἐπίστευον αὐτῷ τὴν ἔλασιν· ἐπεὶ δὲ κατελιπάρησε δακρύων καὶ ἡ μήτηρ Κλυμένη μετ' αὐτοῦ, ἀναβιβασάμενος ἐπὶ τὸ ἄρμα ὑπεθέμην, ὅπως μὲν χρῆ βεβῆκεναι αὐτόν. qui cum egregie inter se consentiant, vix aliter consensus explicari potest, nisi ad communem fontem rettuleris. in quo nullas fuisse Meropis partes ex eis quae dixi apparet. nam cum Clymenam preces filii a patre currum flagitantis adiuvise constet, necesse est illam ipsis aedibus dei commorata esse statuamus. et commorari mehercle non potuisset, si Meropis, quem adulterium olim cum Sole commissum celare debebat, uxor fuisset. itaque consulto is qui fabulam ita conformavit discessit ab Euripide, Hesiodum secutus. Alexandrinum illum fuisse Nonnus docet, qui summa narrationis lineamenta retinuit. summa narrationis haec est.

— Sol Clymenam pulcram nympham marinam ab Oceano uxorem petivit et duxit. ex qua filium procreavit Phaethontem. is cum patrem iam puer ludibundus esset imitatus, adulescens factus

cottidiano equorum adspectu immodicam currus regendi cupiditatem cepit precibusque illum fatigavit, ut potestatem sibi faceret. pater quamquam futurae calamitatis haud ignarus tandem et filii et matris precibus cessit.

Exordium si quid aliud ab ipso Nonno profectum esse nemo prudens infitiabitur. in cuius deliciis est mulierum natantium venustates vividis depingere coloribus. veluti Iuppiter in aquilam transformatus Semelem Asopi undis innatantem contemplatur; consimiliter Phoebus Clymenam

παρθέρον αιχικέλευθον ἐσέδρακεν, ὀππότε γυμνή
νήγετο πατρώοισι ἐπισκαίρονσα ῥεέθροις ²²). —

Αἰθερίῳ δ' ἐλατῆρι πατῆρ ἔξεύξατο κούρην,
cuius nuptias pluribus persequitur poeta inde a versu 131 tam crassa Minerva, ut hanc quoque descriptionem ipsi relinquendam esse statueris. attamen Solis amorem celebratum esse a poeta Alexandrino cum per se veri sit simile, tum confirmant et Lucianus dial. deor. 12, ubi Venus Amorem in hunc modum increpat: τὸν Ἥλιον δὲ παρὰ τῇ Κλυμένῃ βραδύνειν ἐνίοτε ἀναγκάσεις ἐπιλησμένον τῆς ἱππασίας et Nonnus ipse VII 299 ss.:

ἀλλὰ τεὸν προκέλευθον Ἐωσφόρον εἰς δύσιν ἔλκων
σοὶ καὶ ἐμοὶ (Ιοῦνι) ποθέοντι χαρίζο, παννύχιος δὲ
σῆς Κλυμένης ἀπόναιο καὶ εἰς Σεμέλῃν ταχὺς ἔλθω.

XLII 49 ss.: (de Baccho in Beroae adspectu defixo agitur)

καὶ Κλυμένης φιλότητος ἀναμνήσας πρόμον ἄστρων
Ἥλιον λιτάνευε, ὀπισθοτόνων ἐπὶ δίφρων
αἰθερίῳ στατὸν ἵππον ἀνασφίγγοντα χαλινῶ
μηκύνειν γλυκὺ φέγγος, ἵνα βραδὺς εἰς δύσιν ἔλθῃ ²³).

²²) quamquam non prorsus aliena fuit haec lascivia a poetis Alexandrinis, siquidem apud Phanoctem (Ath. XIII 603) Agamemno natantem Argynnum spectabat.

²³) ex Nonno pendere videtur Macedonius imitator <cf. Ludwig, beiträge zur kritik des Nonn. p. 93> Anth. Pal. V 223:

Φωσφόρε, μὴ τὸν Ἔρωτα βιάζο, μηδὲ διδάσκου
Ἄρει γειτονέων νηλεὲς ἦτορ ἔχειν

ὡς δὲ πάρος Κλυμένης ὄρώων Φαίθοντα μελάθρῳ
οὐ δρόμον ὠκνπόδην εἶχες ἀπ' ἀντολῆς,
οὕτω μοι περὶ νύκτα μόγις ποθέοντι φανεῖσαν
ἔρχο δηθύνων ὡς παρὰ Κιμμεροῖς.

Natus est ex Clymena Phaethon — hoc enim nomen infanti pater dedit:

Ἡέλιος δὲ
νιεί δῶκεν ἔχειν ἐὸν οὖνομα μάρτυρι μορφῇ
ἄρμενον· ἠιθέου γὰρ ἐπ' ἀστράπτουσι προσώπω
Ἡελίου γενετῆρος ἐπέπρεπε σύγγονος αἴγλη.
nutritum et educatum esse puerum in Solis aedibus consentaneum est, etiamsi nihil certi adfirmat Nonnus 167 ss.:

καὶ παῖς ἀρτικόμιστος ἔχων ἀνίουλον ὑπήνην
πῆ μὲν ἔης Κλυμένης δόμον ἄμπερε, πῆ δὲ καὶ αὐτῆς
Θρινακίης λειμῶνα μετήεν, ἦχι θαμίζων
Ἀμπετεῖτή παρέμιμνε βόας καὶ μῆλα νομεύων.

post hunc versum lacunam Graefius rectissime statuit. sed difficultas inest his versibus. quid enim Phaethonti cum Thrinacia insula occidentis, cum Solis aedes in oriente sitas esse haud obscure indicent vv. 118 ss.:

ὁππότε φοινίσσοντος ὑπὲρ ῥόον Ὠκεανοῦ
ἔμπυρον ἠὲ ῥοισιν ἐὸν δέμας ὕδασι λούων
παρθένον ἀγκικέλευθον ἐσέδρακε

et 287 ἀρχόμενος δὲ δρόμοιο μετέρχεο γείτονα Κέρνην.

evanescit difficultas, si totum locum ex Homero (μ 127 ss.) a Nonno imprudenter translatum esse statueris, sicuti per ambages totius carminis poeta Panopolitanus, qui alterum se iactat Homerum, diligentissime illum imitatus est non nunquam parum securus de rerum veritate. quod alio exemplo comprobavit Maafsius amicus, cum narrantem de Icarii catasterismo Arateam quandam memoriam prorsus intempestivam immiscuisse demonstraret, qua exempta difficultas loci tollitur ²⁴⁾. ac mentione Heliadum quas apud auctorem suum invenerit adductum esse, ut illos versus Homeri in suum usum converteret, satis probabiliter statuisset mihi videor. quod si recte statui, vide mihi quantum ad inventionem poetae Alexandrini aestimandam lucrati simus. etiamsi Meropem Euripideum plane sprevit, ita secutus est Euripidem, ut orientem retineret.

Ab Oceano avo ludibundo nepotem in aerem esse iactatum,

²⁴⁾ Maafs, *Analecta Eratosthenica* p. 100 s.

semel a manu senis supposita deerrantem in mare cecidisse, unde illum futuri gnarum casum iuvenis futurum cognovisse quidem, sed matrem celasse, puerum Phaethontem pueriliter imitatum esse currum patris unus Nonnus narrat (167—183). de quo haud immerito comes de Marcellus elegans Nonni interpres: *les jeux de Phaëthon avec son aïeul l'Océan, le char de bois, qu'il fabrique en Sicile auprès de sa sœur Lampétie . . . sont des traits charmants, que les critiques primitifs de Nonnus et ses glossateurs modernes ont oublié de remarquer* ²⁵⁾, nisi quod laudes auctori tribuendas ipsi Nonno attribuit. neque enim persuadere mihi poterō hosce lepores nativa simplicitate conspicuos ab eodem homine profectos esse, qui tot frigidissima intempestivae doctrinae commenta ambagibus longinqui poematis inspersit. in mentem venit infantiae Dianae a Callimacho (in Dian. 72 sqq.) lepidissime descriptae ²⁶⁾.

²⁵⁾ cf. R. Koehler, *über die Dionysiaca des Nonnus* p. 79.

²⁶⁾ data occasione adfero. Nemesiani eclog. III 27 sqq., ubi quae de Sileno cum Baccho parvulo ludente leguntur non sine fructu cum Oceani lusu comparabis:

*quin et Silenus parvum veneratus alumnum
aut gremio fovet aut resupinis sustinet ulnis*

evocat aut risum digito motuque quietem

allicit aut tremuli quassat crepitacula palmis,

cui deus arridens horrentes pectore setas

vellicat aut digitis aures astringit acutas

adplaudite manu mutilum caput aut breve mentum

et simas tenero collidit pectore nares.

in his memorabilis imitatio Callimachea (in Dian. 76):

στήθεος ἐκ μεγάλου λασίης ἐδράξασο χείτης,

ὄλοψας δὲ βίηφι,

quae de Diana parvula ad Bacchum transtulit Nemesianus. ceterum Silenum cum Baccho parvulo consimiliter ludentem repraesentant aliquot parietes Pompeianae (cf. Helbig 376—378). porro mentione dignus locus Claudiani de rapt. Pros. II 44 ss. Proserpina in veste sua

Hyperionio Solem de semine nasci

fecerat et pariter sed forma dispare Lunam

Aurorae noctisque duces. cunabula Tethys

praebet et infantes gremio solatur anhelos

caeruleusque sinus roseis radiatur alumnis.

Pergit Nonnus:

ἀλλ' ὅτ' ἀνηέξητο φέρων εὐάνθεμον ἦβην
πολλάκι πατρῶης φλογὸς ἤψατο, χειρὶ δὲ βαιῆ²⁷)
κούφισε θερμὰ λέπαδνα καὶ αἰγλήεσαν ἱμάσθλην
καὶ τροχὸν ἀμφιπόλευε καὶ ἀμφαφῶν δέμας ἵππων
χιονέαις παλάμησιν ἐτέρπετο κοῦρος ἀθύρων·
δεξιτερῆ δ' ἔψαυε πυριβλητοῦ χαλινοῦ.
μαίνεται δ' ἵπποσύνης μεθέπων πόθον· ἐξόμενος δὲ
γούνασι πατρώοις ἰκετήσια δάκρυα λείβων
ἦτεν ἔμπυρον ἄρμα καὶ αἰθερίων δρόμον ἵππων.

iterum cardo rerum hic versatur: poeta Alexandrinus qui Meropi nullas in hac fabula partes dedit divinas nuptias futuras, quibus spretis iter fatale Phaethon ingressus est, plane omittere debuit. rediit igitur ad fabulam Hesiodream: non ut originem caelestem probet — de qua non dubitat — sed iuvenili quodam ardore incitatus iuvenis currum flagitat. Alexandrini esse poetae quod modo exposuimus docent Philostratus imagg. I 11, qui quamquam paullo obscurius locutus est concinit cum Nonno: *τοῦτον* (Phaethontem) γὰρ παῖδα Ἥλιον γενόμενον ἐπιτολμῆσαι τῷ πατρώῳ δίφρῳ κατ' ἔρωτα ἠνιοχήσεως (cf. Nonn. 171 πατρὸς ἐοῦ ζαθέοιο φέρων πόθον ἠνιοχείης) et Lucianus. neque aliter Ovidius (II 104):

propositumque premit flagratque cupidine currus,
etiamsi ius iurandum Solis, facturum se quicquid optasset filius, ex Euripide retinuit. et sunt alia quoque ab illo epyllii poeta aliena. veluti cum in fine libri primi iuvenem impigrum adisse patrios ortus retulerit (cf. Eur. 775, 17: Ἥλιον μολῶν δόμονος τοὺς σους ἐλέγξω, μήτερ, εἰ σαφεῖς λόγοι), ad Solis aedes initio secundi libri copiose descriptas *adclivo limite* (19) venisse comperimus. in sum-
mone monte fuerunt? at qualia ectypa valvis aedium insculpta:
*caeruleos habet unda deos, Tritona canorum
Proteaue ambiguum balaenarumque prementem
Aegaeona suis immunia terga lacertis*

*invalidum dextro portat Titana lacerto
nondum luce gravem nec pubescentibus alte
cristatum radiis e. q. s.*

²⁷) sic. cod. Laur. teste Ludwichio Herm. XII 273.

Doridaque et natas, quarum pars nare videtur,
pars in mole sedens virides siccare capillos e. q. s.
 profecto magis quadrantia in aedes marinas. quid quod Tethys
 ipsa dea marina repagula equis fervidis repellit? cui parum aptum
 esse locum in arce Solis recte sensit Hauptius (ad 156). itaque
 ni fallor duas domus regias Solis Naso permiscuit, quarum alteram
 in monte positam forsitan ex Euripide retinuerit, alterius — ut est
 apud Nonnum — simul memor. certe auctori Alexandrino debet
 quae de Sole dicit (II 23 sqq.):

purpurea velatus veste sedebat
in solio Phoebus claris lucente smaragdis;
a dextra laevaue Dies et Mensis et Annus
Saeculaque et positae spatiis aequalibus Horae,
Verque novum stabat cinctum florente corona,
stabat nuda Aestas et spicea sarta gerebat,
stabat et Autumnus calcatis sordidus uvis
et glacialis Hiems canos hirsuta capillos,
 quae non solum cum sarcophago Ostiensi, de quo posthac plura
 dicenda erunt, concinunt, sed adposite comparari possunt cum
 Nonno XI 485 sqq. et XII 1 sq. ²⁸⁾, nisi quod adfectato genere

²⁸⁾ θρυγατέρες δὲ χρόνοιον περιῶν φλογεροῦ θοώκων
 ἰστάμεναι στεφανηδὸν ἀτειρέος ἡνιοχῆος
 τέσσαρας ἡσπάζοντο δωδέκα κυκλάδες Ὠραι
 δμωίδες Ἡελίοιο.

atque harum quattuor Anni horarum speciem consimiliter in sarcophago
 Ostiensi effictam agnovit Matzius. contra Diei *positae spatiis aequalibus*
Horae, δωδέκα κυκλάδες Ὠραι, ut apud Homerum Θ 433 sqq. Iunonis equos
 curant, ita apud Ovidium 118 sqq.:

iungere equos Titan velocibus imperat Horis;
iussa deae celeres peragunt ignemque vomentes
ambrosiae succo saturos praesepebus altis
quadrupes ducunt adduntque sonantia frena

et apud Nonnum 297 sqq.:

καὶ ἠΰνης ἀπὸ φάτνης
ἵππους Ἡελίοιο πυρώδεις ἤγαγον Ὠραι,
καὶ θρασὺς εἰς ζυγὸν ἤλθεν Ἐωσφόρος.

ceterum cf. Stat. Theb. III 407 sqq. et Lucian. d. d. 10, 1: ὥστε λνέτωσαν
 μὲν αἱ Ὠραι τοὺς ἵππους. Aurorae comites sunt ap. Quintum I 48 ss. quattuor

dicendi molestoque verborum tinnitu hic exemplar utrique commune paene obscuravit.

Sequuntur apud Nonnum preces filii matrisque, quas auctori suo supra vindicavi teste adsumpto Luciano. omittere debuit has preces coniunctas Ovidius, quippe qui Euripidem secutus Clymenam Meropis uxorem induxerit²⁹⁾. precibus pater tandem cessit aut iureiurando constrictus ut Euripide auctore narrat Ovidius aut

ἔμπεδα γνώσκων ἀμετάτροπα νήματα Μοίρης
ἀσχαλῶν ἐπένευσε (Nonn. 218),

quod etiam Lucianus, etsi disertis verbis non dicit, sumere videtur³⁰⁾. sed antequam currum conscendere iubet iuvenem de periculis viae certiore[m] facit. miratus est Hauptius, quod Sol Phaethontem, quem *in diem alipedum ius et moderamen equorum* poposcisse versu 48 comperimus, tanquam annum iter peracturum instruxerit. scilicet in unum diem currus regendi potestatem Phaethon Euripideus impetravit; quem a poeta docto quasi vicarium patris factum esse³¹⁾ abunde docet Nonnus annum iter futurum ita describens, ut collato Ovidio dubitari non liceat, quin diuturnum iuvenis temerarii cursum in animo auctor habuerit.

Bipartitae sunt admonitiones dei et apud Nonnum et apud Ovidium: in priore in universum de viae periculis monet, in posteriore dat praecepta filio iam evecturo. quas contraxit Lucianus utpote brevitati studens, etiamsi verbis ἀντιέχον ἐπὶ πολὺ καὶ οὐκ ἐπίστευον ἀπὸ τῆν ἔλασιν illam videtur subindicare. itaque trium testium concentu quales fuerint apud poetam Alexandrinum in universum decerni potest. atque Lucianus maxime congruit cum Ovidio, quem dexterrime rem administrasse fateberis.

Anni horae in pompa Ptolemaei Philadelphi comites fuerunt πεντετηρίδος ταύτη δ' ἐληκολούθουν ὥραι τέσσαρες δισκενασμέναι καὶ ἐκάστη φέρουσα τοὺς ἰδίους καρπούς: Callixen. ap. Ath. V. 198b. cf. Purgold, *archäol. bemerkungen zu Claudian u. Sidonius* (Gotha 1878) p. 56 s.

²⁹⁾ conferas 100:

quid mea colla tenes blandis ignare lacertis?

³⁰⁾ Sol Ovidianus rei futurae non ignarus est 124 s.:

praesagaque luctus

pectore sollicito repetens suspiria,

id quod deum decet.

³¹⁾ de hac re bene monuit Wieselerus.

Vulgaris quidem sententia neminem praeter Solem acres equos regere posse, sed tamen non reticenda, cum a Nonno quoque expressa sit. Ovid. 57 sqq.:

*plus etiam quam quod superis contingere fas est
nescius adfectas. placeat sibi quisque licebit:
non tamen ignifero quisquam consistere in axe
me valet excepto. vasti quoque rector Olympi,
qui fera terribili iaculatur fulmina dextra,
non agat hos currus: et quid Jove maius habemus?*

deinde non nullis interpositis:

*nec tibi quadrupedes animosos ignibus illis,
quos in pectore habent, quos ore et naribus efflant,
in promptu regere est: vix me patiuntur, ubi acres
incaluere animi . . .*

Nonnus 196 ss.:

*ὦ τέκος Ἡελίοιο, φίλον γένος Ὠκεανοῖο,
ἄλλο γέρας μάστρευε³²), τί σοί ποτε δίφρος Ὀλύμπου;
ἱπποσύνης ἀκίχτητον ἕα δρόμον, οὐδ' ἄνασαι γὰρ
ἰθύνειν ἐμὸν ἄρμα, τόπερ μόγις ἠνιοχεύω.*

tum simili sententiarum ordine pergit ne deos quidem, quorum complures enumerat (Iovem omittit), praeter se ipsum currum regere posse.

Ovid. 63 sqq.:

*ardua prima via est et qua vix mane recentes
enituntur equi . . .
ultima prona via est et eget moderamine certo;
tunc etiam quae me subiectis excipit undis
ne ferar in praeceps, Tethys solet ipsa vereri.*

Lucianus: ἀναβιβάσάμενος ἐπὶ τὸ ἄρμα ὑπεθέμην, ὅπως μὲν χορὴ βεβηκέναι αὐτόν, ἐφ' ὁπόσον δ' ἐς τὸ ἄνω ἀφέντα ὑπερνευχθῆναι, εἶτα ἐς τὸ κάτω αὐθις ἐπινεύειν. sed Nonnus duabus Solis

³²) Ovid. 95 sqq.:

*denique quidquid habet dives, circumspice, mundus,
eque tot ac tantis caeli terraeque marisque
posce bonis aliquid: nullam patiere repulsam;
deprecor hoc unum, quod vero nomine poena,
non honor est . . .*

orationibus non contentus in ipso exitiali Phaethontis cursu Phosphorum comitem loquentem inducit 334 sqq.:

ἀμφοτέρων δὲ
πλαζομένων πεφύλαξο καὶ ἀπλανέων χορὸν ἄστρων

μηδέ σε δαιτρεύσειε λέων ἢ ταῦρος Ὀλύμπου
ἀδχένα κρωτώσας φλογερῇ πλήξειε κεραίη.
ἄζωο τοξευτῆρα, τιτανομένης ἀπὸ νευρῆς
μή σε πυριγλώχινι κατακτείνειεν διστῶ,

quae comparaveris cum Ovidianis 79 sqq.:

utque viam teneas nulloque errore traharis,
per tamen adversi gradieris cornua tauri
Haemoniosque arcus violentique ora leonis.

tum mentione iurisiurandi (quod Euripidi debet) interposita in hunc modum pergit:

finierat monitus: dictis tamen ille repugnat
propositumque premit flagratque cupidine currus.
ergo qua licuit genitor cunctatus ad altos
deducit iuvenem, Vulcania munera, currum.

accuratius Nonnus coniunctis Phaethontis Clymenaeque precibus obsecutum esse deum narrat; quem ad exemplar Alexandrinum propius accedere collato Luciano supra probavimus. sequitur altera dei oratio, priusquam filius currum conscendat. at vide mihi, quantopere πάθος augeatur, si iuveni impatienti supremis monitis illum et viam commonstrare profecturo et summam equorum curam commendare audimus. itaque fideiussore Luciano hac in re sequendus est Ovidius, qui inserta currus caelestis descriptione ³³⁾ haec narrat (111 ss.):

dumque ea magnanimus Phaethon miratur opusque
perspicit, ecce vigil rutilo patefecit ab ortu
purpureas Aurora fores et plena rosarum
atria. diffugiunt stellae, quarum agmina cogit
Lucifer et caeli statione novissimus exit ³⁴⁾.

³³⁾ exemplar videtur fuisse Hom. E 721, quem sive ipse inspexit seu poeta Alexandrinus exornavit.

³⁴⁾ huc facit Nonnus 307:

ἤδη δὲ δροσόεις ἀμαρύσσειτο Φωσφόρος ἀστήρ,
qui in sequentibus Phosphorum Phaethontis comitem facit.

consimiliter Quint. Smyrn. III 665: ἡ δὲ (Aurora) καὶ αὐτὴ
αἰθερίας ᾤξε πύλας, ἐκέδασσε δ' ἄρ' αἴγλην.

Ovid. 116 sqq.:

quem petere ut terras mundumque rubescere vidit
cornuaque extremae velut evanescere Lunae,
iungere equos Titan velocibus imperat Horis.
iussa deae celeres peragunt ignemque vomentes
quadrupedes ducunt adduntque sonantia frena.
tum pater ora sui sacro medicamine nati
contigit et rapidae fecit patientia flammae
imposuitque comae radios praesagaque luctus
pectore sollicito repetens suspiria dixit . . .

plura adnotanda sunt. de Horis Solis ministris dixi in adnot. 28
adscripsique versus Nonnianus:

καὶ Θρασύς εἰς ζυγὸν ἦλθεν Ἐωσφόρος, ἀμφὶ δὲ φαιδρῶ
ἵππιον ἀχένα δοῦλον ἐπεκλήσσε λεπάδωφ.

ambrosiam equorum caelestium pabulum iam Homerus novit E
775 sqq.:

ἐνθ' ἵππους ἔστησε θεὰ λευκώλενος Ἥρη
λύσασ' ἕξ ὀρέων, περὶ δ' ἠέρα πουλὸν ἔχευεν.
τοῖσιν δ' ἀμβροσίην Σιμόεις ἀνέτειλε νέμεσθαι,

quod inventum poetae Alexandrini varie exornaverunt, veluti
Alexander Aetolus de Glaucō narrat in Piscatore:

γενσάμενος βοτάνης, ἦν Ἥλιω φαέθοντι
ἐν μακάρων νήσοισι λιτὴ φύει εἶαρι γαῖα,
Ἥλιος δ' ἵπποις θυμῆρα δόροπον δπάξει
ἔλη ναιετάουσαν, ἵνα δρόμον ἐκτελέσωσιν
ἄτρυτοι καὶ μήτιν' ἔλοι μεσσηγὺς ἀνίη.

(Meineke *Anal. Alex.* p. 238), cf. Stat. Theb. III 410 ss. Ov. met.
IV 214. paullo aliter Claudian. de rapt. Proserp. III 400:

tum ne deficerent tantis erroribus ignes,
semper innocidos insopitosque manere
iussit et arcano perfudit robora succo,
quo Phaethon irrorat equos, quo Luna iuvencos.

de medicamine Phoebi non memini me apud veteres legisse. habi-
tum dei ita describit Nonnus 291 ss.:

ὣς εἰπὼν Φαέθοντος ἐπεστήριξε καρὴν
χρυσείην τρυφάλειαν, ἑὼ δέ μιν ἔστειψε πυρρῶ,

ἑπταπόρους ἀκτῖνας ἐπὶ πλοκάμοισιν ἐλίξας,
καὶ μιν ἀνεχλαίνωσεν ἐῷ πυρόεντι χιτῶνι
κνκλώσας στεφανηδὸν ἐπ' Ἴξυι λευκάδα μίτρον
καὶ πόδα φοινίσσοντι διεσφῆκωσε πεδίλω.

quae ne a Nonno ipso inventa esse statuamus impedit simillima descriptio et apud Valerium Flaccum, quem Wieselerus (*Phaethon* p. 32 n. 4) laudavit (IV 92 ss.):

*Sol auricomis urgentibus Horis
multifidum iubar et bisseño sidere textam
loricam induitur, ligat hanc qui nubila contra
balteus undantem variat mortalibus arcum*

et in hymno pseudohomerico (31) serioris aetatis v. 9 sqq.:

σμερδὸν δ' ὄγε δέρεται ὄσοις
χρυσέης ἐκ κόρυθος, λαμπραὶ δ' ἀκτῖνες ἀπ' αὐτοῦ
αἰγλήεν στίλβουσι, παρὰ κροτάφων δὲ παρειᾶι
λαμπραὶ ἀπὸ κρατὸς χαρίεν κατέχουσι πρόσωπον
τηλανγές· καλὸν δὲ περὶ χροῦ λάμπεται ἔσθος
λεπτουργές πνοιῆ ἀνέμων·

et Ovidius quoque similia praebet velut 23:

*purpurea velatus veste sedebat
in solio Phoebus (ἐπὶ δίφρω ὑψηλόρω Nonn. 194)*

40: *at genitor circum caput omne micantes
deposuit radios*

124: *imposuitque comae radios. cf. Stat. Theb. III 411.*

Sequitur altera Phoebi oratio:

*si potes his saltem monitis parere paternis,
parce puer stimulis et fortius utere loris. alterius ver-*
sus hemistichium ad Luciferum transtulit Nonnus 333:

*πῆ φέρσαι, φίλε κοῦρε; τί μαινέαι ἵππον ἐλαύνων;
φείδεο σῆς μάστιγος ἀγήγορος . . .* ut de fonte utrius-
que poetae iam nulla sit dubitatio. porro quae illis adnexuit
Ovidius:

sponte sua properant, labor est inhibere volentes,
ita expressit Lucianus . . . καὶ ὡς ἐγκρατῆ εἶναι τῶν ἡνιῶν καὶ
ὡ ἐφίεναι τῷ θυμῷ τῶν ἵππων, denique similitudo intercedit
iter Ovidium:

*nec tibi directos placeat via quinque per arcus:
sectus in obliquum est lato curvamine limes*

et Nonnum 257 ss.:

μηδὲ ταυτοπλέκτων ἑλίκων πολυκαμπεῖ δεσμοῦ
πέντε παραλλήλων δεδοκημένος ἄντυγα κύκλων
οἷστρον ἔχοις καὶ νύσσαν ὀμήθεα πατρὸς ἑάσης,

quae itidem ex altera Solis oratione petita sunt. quin etiam alteri versusi Ovidiano paene respondet Nonnianus 225:

λοξῆ πουλλέλικτος ἀταρπιτός ἐστι πλανήτων
ἄσταθῶν,

etiamsi in illo de Solis eclipsi sola agitur. neque equidem dubito, quin si carmen ipsum servatum esset, compluria imitationis vestigia deprehensuri fuerimus, etiamsi multa de suo addidisse Nonnum hominem doctrinae astrologicae studiosissimum vix est quod negaveris. ceterum tota oratio non satis perspicua est versusumque ordo, quem violentis transpositionibus restituere conatus est Koechly, sine dubio turbatus. itaque quid in hac carminis parte praestiterit poeta Alexandrinus non patet; quem multum praestitisse crediderim, cum praeclarissimum exemplar ante oculos certe haberet Euripidem, de quo scriptor de sublimitate 15, 4: τῷ γοῦν Φαέθοντι παραδιδοῦς τὰς ἡνίας ὁ Ἥλιος

ἔλα δὲ μήτε Λιβυκὸν αἰθέρ' εἰσβαλῶν·

κροῶσιν γὰρ ὑγρὰν οὐκ ἔχων ἀψίδα σὴν

κάτω διήσει . . . ³⁵⁾

φησίν, εἶθ' ἔξῃς

ἔει δ' ἔφ' ἐπιτὰ Πλειάδων ἔχων δρόμον.

τοσαῦτ' ἀκούσας παῖς ³⁶⁾ ἔμαρψεν ἡνίας·

κρούσας δὲ πλευρὰ πτεροφόρων ὀχημάτων

μεθῆκεν, αἱ δ' ἐπιαντ' ἐπ' αἰθέρος πτόχας.

πατήρ δ' ὀπισθε νῶτα σειραίου βεβῶς

³⁵⁾ cf. Ovid. 135: *nec preme nec summum molire per aethera currum.*

³⁶⁾ cod. P. τις, ex quo παῖς restituit H. Grotius εἰτ' Manutius. perperam addidit Meinekius (*Analect. crit. ad Athen.* p. 232) duos versus ex eadem ut putavit Solis oratione a Clemente Alexandrino paed. III 2 (p. 222 Sylb.) servatos, quos ita restituit:

μή μοι θίγῃς τῶν ἡνιῶν ἀπειρος ὦν,

μηδ' ἐπαναβῆς τὸν δίφρον οὐ μαθὼν ἑλᾶν.

ἔππευε παῖδα νοῦθειῶν· ἕκεῖσ' ἔλα,

τῆδε στρέφ' ἄρμα, τῆδε —

pericula viae paucis verbis Lucianus tangit: εἶπον δὲ καὶ ἠλίζον ὁ κίνδυνος, εἰ μὴ ὀρθὴν ἑλαύνοι, cf. Ovid. 133 sqq.:

hac sit iter: manifesta rotae vestigia cernes.

utque ferant aequos et caelum et terra calores,

nec preme nec summum molire per aethera currum;

altius egressus caelestia tecta cremabis,

inferius terras . . .

addens in fine orationis preces ut incepto abstat. sed

occupat ille levem iuvenili corpore currum

statque super manibusque datas contingere habenas

gaudet et invito grates agit inde parenti,

quae pulcre exornavit Nonnus 301 sqq.:

καὶ Φαέθων ἐπέβαινε· δίδον δέ οἱ ἠνία πάλλειν,

ἠνία μαρμαίροντα καὶ αἰγλήεσσαν ἱμάσθλην

Ἥέλιος γενέτης· τρομερῆ δ' ἔλελίξετο σιγῆ

νῆεα γινώσκων μιννώριον· ἐγγύθι δ' ὄχθης

ἡμιφανῆς Κλυμένη φλογεῶν ἐπιβήτορα δίφρων

δερχομένη φιλότεκνος ἐπάλλετο χάσματι μήτηρ.

Clymenae mentio prodit imitationem exemplaris Alexandrini, quo profecto digna est haec descriptio ab Ovidio consulto omissa. nam Clymena Meropis uxor, quam ex Euripidis fabula retinuit, hoc loco memorari non poterat.

Interea volucres Pyrois et Eous et Aethon

Solis equi quartusque Phlegon hinnitibus auras

flammiferis implent pedibusque repagula pulsant.

quae postquam Tethys fatorum ignara nepotis

reppulit et facta est immensi copia caeli,

corripuere viam —

omissa Tethy de qua supra diximus Nonnus, qui praeterea nomina equorum reticet³⁷⁾, nihil nisi haec habet:

³⁷⁾ de Solis equis cf. Hygin. fab. 183: *Eous; per hunc caelum verti solet. Aethops quasi flammeus est, concoquit fruges. hi funales sunt mares, feminae iugariae: Bronte quae nos tonitrua appellamus, Sterope quae fulgitrua. huic rei auctor est Eumelus Corinthius.* quae ne uni Eumelo adscribas impedit Euripidis frg. inc. ap. Ath. XI 465b: *διότι καὶ Εὐριπίδης ἔνα τῶν ἠλίων ἔππων φησὶν εἶνα*

ἤδη δὲ δροσόεις ἀμαρύσσετε Φωσφόρος ἀστήρ,
καὶ Φαέθων ἀνέτελλεν ἑώιον ἀντυγα βαίνων
ἕδασι παππώοισι λελουμένος Ὠκεανοῦ,

quae utpote de aedibus marinis dicta sine negotio consociari possunt cum Tethyis munere. ceterum cum totum Phaethontis cursum inde ab oriente usque ad occidentem persecutus sit poeta Alexandrinus, necesse est fabulam Euripideam quae in oriente agitur cum Hesiodica quae in occidente agitur in unam contaminaverit³⁸⁾.

Qua de causa in cursu ipso equi permoti a recta via aberraverint, Ovidius Nonnus Lucianus videntur dissentire. sed primo tantum obtutu dissentiunt: si acrius inspexeris, consentire illos apparebit, modo rerum ordinem a Nasone immutatum esse statueris. narrat enim initio cursus Solis equos insolita ponderis levitate consternatos perturbationem siderum effecisse, Phaethontem currus flectendi inscium oculis in terram deflexis exhorruisse, tamen habenas adduxisse, cum terribile Scorpionis sidus conspexisset, tremefactum remisisse. aliter Nonnus 310 sqq.:

Βαχίου φιλανθέμου

Αἰθιοπα πεπαίνοντ' ὀρχάτους ὀπωρινούς . . .

unde *Aethops* (cod. *Aethyops*) Hygino reddidit M. Schmidtius. Eumeli fragmentum turpiter omisit Kinkelius. apud schol. Eurip. Phoen. 3: τέσσαρες δέ εἰσι <Solis equi> Χρόνος Αἰθώ Ἀστραπή Βροντή optime Αἰθων Spanhemius Ἡῶος Valckenarius correxerunt. hi duo recurrunt apud Ovidium, at probabile est et Pyroentem et Phlegontem ex auctore suo esse translatos. ceterum Aethon Hectoris equus legitur Hom. Θ 185 in versu spurio (cf. schol.). plura dabit Jeschonnek *de nom. quae Graeci pecudibus domesticis indiderunt* (diss. Regimont. 1885) p. 31 ss.

³⁸⁾ monet pater filium 287: ἀρχόμενος δὲ δρόμοιο μετέρχεο γείτονα Κέρην, sc. insulam Aethiopiae confinem, de qua locus classicus ap. Plin. n. h. VI 198 s; adde Eratosth. ap. Strab. I 47, Dionys. Per. 217 c. schol. Nonnus vero nescio an hoc loco nomen ipsum ex Lycophrone Alex. 16 sqq.:

Ἔως μὲν αἰπὴν ἄρτι Φήγιον πάγον
κραινωῖς ὑπερποτάτο Πηγέσων πτεροῖς
Τιθωνὸν ἐν κοίταισι ταῖς Κέρνης πέλας
λιποῖσα

petiverit, quem imitatus est XXXIII 183 sqq.:

(Amor) πτεροῖς πεπότητο δι' αἰθέρος ἀμφὶ δὲ Κέρην
κυκλώσας πτερά κούφα βολαῖς ἀντίπιοις Ἡοῦς
ἔπτατο μειδιῶν, cf. XVI 45, XXXVI 6.

καὶ θρασὺς εὐφραέων ἑλατῆρ ὑψίδρομος ἵππων
 οὐρανὸν ἐσκοπίαζε χορῶ κεχαραγμένον ἄστρον
 ἑπτὰ περὶ ζώναις κυκλούμενον· εἶδεν ἀλήτias
 ἀντιπόρους καὶ γαῖαν ὁμοίον ἔδρακε κέντρον
 μεσσοπαγῆ δολιχῆσιν ἀννψωθεῖσαν ἐρίπναις,
 315 παντόθι πνρωθεῖσαν ὑπωροφίοισιν ἀήταις·
 καὶ ποταμοὺς σκοπίαζε καὶ ὄφρῶς Ὁκεανοῖο
 ἀψ ἀνασειράζοντος ἐδὸν ῥόον εἰς ῥόον ὕδωρ.
 ὄφρα μὲν ὄμμα τίταινεν ἐς αἰθέρα καὶ χύσιν ἄστρον
 καὶ χθονὸς αἰόλα φῦλα καὶ ἄστατα νῶτα θαλάσσης,
 320 παπταίνων ἐλικηδὸν ἀτέρμονος ἔδρανα κόσμον,
 τόφρα δὲ δινηθέντες ὑπὸ ζυγὸν αἰθροπες ἵπποι
 ζῶδιακοῦ παράμειβον ἐθήμονος ἄντυγα κύκλου.³⁹⁾

quae egregie confirmantur Manilii qui dicitur testimonio non solum hoc loco laudandi I 735 sqq.:

*fama etiam antiquis ad nos descendit ab annis,
 Phaethontem patrio curru per signa volantem,
 dum nova miratur propius spectacula mundi
 et puer in caelo ludit curruque superbus
 luxuriat mundo cupit et maiora parente,
 monstratas liquisse vias . . .*

verbis *monstratas liquisse vias* commonemur Solis praeceptorum. doctum poetam Alexandrinum audire mihi videor, nam simili commento Eratosthenes Mercurium caeli sidera contemplantem fecerat (Hiller *Eratosth. carm. reliq.* p. 38 ss. 47 ss.). atque maxime dolendum nullum superesse fragmentum, quod cum hoc comparari possit: intellegeremus fortasse, uter utrum imitatus esset. primum igitur caeli miracula contemplatur iuvenis, deinde oculis subtus deflexis terram conspicit atque exhorrescit — hoc enim recte addit Lucianus: ὁ δὲ — παῖς γὰρ ἦν — ἐπιβάς τοσοῦτον πνρὸς (*igniferum axem* Ovidii videtur expressisse) καὶ ἐπικύψας ἐς βάρτος ἀχανὲς ἔξεπλάγη ὡς τὸ εἰκός.⁴⁰⁾ interim equi simulatque leve rectoris pondus sensere consternati sunt: οἱ δὲ ἵπποι ὡς ἤσθοντο

³⁹⁾ versus 312 propter iteratos spondeos 315 propter sententiam per-versam corrupti.

⁴⁰⁾ hinc lux adfunditur Hygini verbis *cumque a terra altius levaretur, prae timore in Eridanum fluvium decidisse.*

οὐκ ὄντα ἐμὲ τὸν ἐπιβεβηκότα καταφρονήσαντες τοῦ μειρακίου ἔξετρα-
ποντο τῆς ὁδοῦ. sic etiam Ovidius, quamquam ommissa caeli con-
templatione non satis apte initio cursus hoc posuit (161 ss.):

*sed leve pondus erat nec quod cognoscere possent
Solis equi, solitaque iugum gravitate carebat*

*quod simulac sensere, ruunt tritumque relinquunt
quadriiugi spatium nec quo prius ordine currunt.*
sed quae memoranda antea fuerunt quodam modo postea sup-
plevit, cum dimidio fere cursu peracto adulescentulum et despi-
cientem faciat et caelum contemplantem:

*ut vero summo desepxit ab aethere terras
infelix Phaethon penitus penitusque iacentes,
palluit et subito genua intremuere timore* (178 sqq.)

sparsa quoque in vario passim miracula caelo ⁴¹⁾
vastarumque videt trepidus simulacra ferarum (193 s.).
restat unum. Solem admonentem audivimus ne immodice flagello
uteretur, quod ex communi fonte a Nonno Ovidioque translatum
esse constat: expectamus igitur Phaethontem praecepti immemo-
rem flagello usum saevire in equos. et re vera, cum ceteri ta-
ceant, unus refert Nonnus 323 sqq.:

*καὶ Φαέθων ἀδίδακτος ἔχων πυρόεσσαν ἰμάσθλην
μαίνεται μαστίζων λόφον ἵππιον· οἱ δὲ μανέντες
κέντρον ὑποπτήσσοντες ἀφειδέος ἥνιοχῆος
ἀρχαίης ἀέκοντες ὑπὲρ βαλβίδα κελεύθου
ἄξονίην παρὰ νύσσαν ἀλήμονες ἔιτρεχον ἵπποι
δεχνύμενοι κτύπον ἄλλον ἀήθεος ἥνιοχῆος.*

ita commode ex Nonno narratio Ovidiana suppletur. contra cum
Sol Nonnianus in fine admonitionum Scorpionem ut caveat filium
admonuerit (264 ss.):

*γείτονα μὴ μάστευε προάγγελον ἰστοβοῆος
σκορπίον ἀστερόφοιτον ὑπὸ ζυγὸν ἥνιοχεύων,*

intellegimus versus Ovidii 195 ss.:

⁴¹⁾ cf. Nonn. 311: οὐρανὸν ἐσκοπίαζε χορῶν κεχαραγμένον ἄστρον. ceterum
memoriam Euripideam immiscuit Ovidius 183 s.:

*iam cognosse genus piget et valuisse rogando;
iam Meropis dici cupiens ita fertur . . .*

*est locus, in geminos ubi bracchia concavat arcus
scorpius et cauda flexisque utrimque lacertis
porrigit in spatium signorum membra duorum.
hunc puer ut nigri madidum sudore veneni
vulnera curvata minitantem cuspide vidit,
mentis inops gelida formidine lora remisit.* ⁴²⁾

haec autem solita levitate praetermisit poeta Panopolitanus, qui omnino in turba et caelestium rerum et terrestrium describenda parum praesidii nobis praebebit.

Venimus enim ad eam carminis partem, quam auctor Hesiodo ut par est conicere duce docte exornavisse censendus est: terrae dico incendium siderum tumultum. de illo copiosissime a Nasone descripto fere nihil refert Nonnus, cum multus sit de siderum tumultu, quem paucis attingit Ovidius. neque vero quisquam dubitabit, quin uterque ingenio suo luxurianti indulserit. ille enim ingenti verborum ambitu usus more aetatis suae siderum cognitionem inepte iactat, hic longam montium fluminumque incensurum seriem non sine doctrinae ostentatione — conferas Callimachum in Del. 100 ss. — producit. eminent apud Ovidium in-signis de trionibus commentum 170 sq.:

tum primum radiis gelidi caluere triones

et vetito frustra temptarunt aequore tingui,

inventionis laus ipsi tribui solet ab interpretibus, ^{42a)} at auctori suo debet teste Nonno 408 sq.:

οὐδέτι δ' ὑψιπόροιο Βορείადος ἐγγύθι νύσσης

ἀλλήλων ἐχόμενον ἐπ' ἰξυί κνυλάδες ἄρκτοι,

ἀλλὰ Νότῳ μίσιγοντο καὶ Ἐσπερίῃ παρὰ λίμνη

ἄβροχον ἴχνος ἔλουσαν ἀήθεος Ὠκεανοῖο,

nisi quod suo more rem exaggerat. cetera sidera vix possunt inter se conferri (cf. Ovid. 173 et Nonn. 356 sq. Ovid. 176 et Nonn. 362); plura posthac dicentur, ubi de catasterismis copiose agemus. sufficit hoc loco adnotasse quid ceteri de siderum

⁴²⁾ cf. Philostr.: καὶ μὴ κατασχόντα τὴν ἡμίαν σφαλῆναι . . . καὶ οἱ ἵπποι τῆς ζεύγλης ἐκπεσόντες οἴστρω φέρονται. Lucian: εἰ γὰρ ἐνδοίη τις, Iuppiter inquit, ἀφηνιάζουσιν εὐθύς, ὥσπερ ἀμέλει καὶ τοῦτον ἐξήνεγκαν, ἄρτι μὲν ἐπὶ τὰ λαία, μετ' ὀλίγον δὲ ἐπὶ τὰ δεξιά καὶ ἐς τὸ ἐναντίον τοῦ δρόμου ἐνίοτε, καὶ ἄνω καὶ κάτω, ὅλως ἐνθα ἐβούλοντο αὐτοί. cf. Nonn. 347 sqq. Ovid. 204 sqq.

^{42a)} Ovidium imitatus est Claudianus de rapt. Pros. II 188 sqq.

tumultu memoriae prodiderint. nihil exhibet Lucianus nisi verbis καὶ ὄλωσ οὐδὲν οὐ οὐ ξυνετάρραξε καὶ ξυνέχεε perturbationem totius mundi brevissime comprehendit, plura Manilius originem circuli lactei explicans 740 sqq.:

*orbemque recentem
imposuisse polo nec signa insueta tulisse
errantes nutu flammam currumque solutum
deflexum solito cursu curvisque quadrigis.
quid querimur flammam totum saevisse per orbem
terrarumque rogam cunctas arsisse per urbes,
cum vaga dispersi fluitarunt lumina currus
et caelum exustum est? luit ipse incendia mundus
et nova vicinis flagrarunt sidera flammis
nunc quoque praeteriti faciem referentia casus,⁴³⁾*

pauca denique Philostratus: καὶ συγγεῖται τὰ οὐράνια. σκόπει γάρ· νῦξ μὲν ἐκ μεσημβρίας ἐλαύνει τὴν ἡμέραν, ὁ δὲ ἡλίου κύκλος ἐς γῆν ὀέων ἔλκει τοὺς ἀστέρας (haec ab ipso rhetore addita sunt, cf. Hom. Θ 486), αἱ δὲ Ὕραι τὰς πύλας ἐκλιποῦσαι φεύγουσιν ἐς τῆν ἀπαντῶσαν αὐταῖς ἀχλύν. comparaveris Nonnum 330 s.:

*οὐρανίῳ δὲ παριστάμεναι πνλεῶν
ἀλλοφανῆς νόθον ἤμαρ ἐθάμβεον εὐποδες Ὕραι.*

Et hic quidem quamvis totus in caelo tamen terram semel respicit, cum Atlantem aucto caeli pondere oneratum in hunc modum describat (350 ss.):

*ἔδοχμῶθη δὲ καὶ αὐτὸς
αἰθέρι δινήεντι μέσος κυκλούμενος ἄξων
καὶ μόγις αὐτοέλικτον ἐλαφρίζων πόλον ἄστρων
ὀκλαδὸν ἐστήρικτο Αἰβυς κυρτούμενος Ἄτλας
μείζονα φόρτον ἔχων·*

quae ex Telluris indignatione desumpta esse docet Ovidius 296:

*Atlas en ipse laborat
vixque suis umeris candentem sustinet axem.*

nam Telluris partes fuisse in communi imitatorum exemplari Philostratus testatur ita illam depingens: ἀπαγορεύει δὲ ἡ Γῆ καὶ

⁴³⁾ v. 740 Bentleio praeunte scripsi *orbemque recentem* (*regentem libri*); ordinem versuum 741 et 743 a Jacobio temere immutatum restitui. *nutu* (v. 743) corruptum est; *meta* ci. Bentleius.

τὰς χεῖρας αἶρει ἄνω τοῦ θαλασίου πυρός εἰς ἀγνὴν ἰόντος cl. Ovid.
272 ss.:

*alma tamen Tellus . . .
sustulit oppressos collo tenuis arida vultus
opposuitque manum fronti magnoque tremore
omnia concutiens paullum subsedit et infra
quam solet esse fuit siccaque ita voce locuta est:*

eiusdem querelarum vestigium remansit apud Nonnum, ubi Lu-
cifer 344:

μὴ χάος ἄλλο γένοιτο

cf. Ovid. 298 sq.:

*si freta, si terrae pereunt, si regia caeli,
in chaos antiquum confundimur.*

contentus in eadem versus sede poetam Alexandrinum arguit,
apud quem Telluris querelas ex parte a Nonno inficete ad Lu-
ciferum translatas exitisse iam puto perspicuum erit ⁴⁴). contra
montium fluviorumque seriem a Nasone decantatam imitatori ipsi
tribuendam esse iam dixi neque invenio quod ad illum referam ⁴⁵).

De morte Phaethontis haec narrat Ovidius 304 sqq.:

*at pater omnipotens superos testatus et ipsum
qui dederat currus, nisi opem ferat, omnia fato
interitura gravi, summam petit arduus arcem,*

⁴⁴) quod Tellus queritur v. 295 *fumat uterque popus conferas* cum Quinto
Smyrnaeo X 192 ss., qui Heliades in scuto Philoctetae repraesentatas esse fingit:

*ἐν δὲ βίῃ Φαέθοντος ἀνὰ ῥόον Ἑριδανοῦ
βλήμενος ἐκ δίφροιο· καταιθουμένης δ' ἄρα γαίης,
ὡς ἐτεόν περ, ἄητο μέλας ἐνὶ ἤερι καπνός.*

cf. Stat. Theb. I 221.

⁴⁵) aliquotiens Ovidius acumina captat, veluti 235 s.:

*sanguine tum credunt in corpore summa vocato
Aethiopum populos nigrum traxisse colorem,*

quod ex Ovidio interpolator fabulae Hyginianae 154 desumpsit. sed dignum
mentionem mihi videtur, cum non solum discrepet ab Euripide 771:

*καλοῦσι δ' αὐτὴν γείτονες μελάμβροτοι
Ἔω φαεινὰς Ἥλιον φ' ἵπποστάσεις,*

sed fortasse etiam huc spectet schol. Dionys. Per. 291: *μυθεύεται γὰρ οὕτως,
ὅτι ποτὲ ὑπὸ τοῦ πατρὸς Ἥλιον πιστευθεὶς ὁ Φαέθων τοῦ ἐλάσαι τὸ ἄρμα ἀτακ-
τότερον αὐτὸ φέρων τὴν πρώτην ἔκαυσε ζώνην τὴν κεκαυμένην* (cf. Ov. 237:
tum facta est Libye raptis umoribus aestu Arida), etsi de τοικῶ ἐμπροσημῶ (cf.
Plat. Tim. 22c) agit grammaticus.

*unde solet latis nubis inducere terris,
unde movet tonitrus vibrataque fulmina iactat.
sed neque quas posset terris inducere nubes
tunc habuit nec quos caelo demitteret imbres*⁴⁶).
*intonat et dextra libratum fulmen ab aure
misit in aurigam pariterque animaque rotisque
expulit et saevos compescuit ignibus ignes.*

multo brevius Nonnus 410 sq.:

*Ζεὺς δὲ πατὴρ Φαέθοντα κατεπρήνιξε κεραυνῷ
ὕψοθεν ἀποκύλιστον ὑπὲρ ῥόον Ἡριδανοῖο.*

qui comes in via lubrica quamvis levis tamen acceptissimus nobis iam fere deserendus est, cum ambagum ut videtur pertaesus narrationem suam raptim ad finem perduxerit. ita factum est, ut reticuerit non nulla quae ducibus Ovidio Lucianoque auctori reddere conabimur. et ille quidem interpositis aliquot versibus⁴⁷) in hunc modum pergit (323 ss.):

⁴⁶) quae de his versibus dixit Robertus I. l. p. 440: *wenn Ovid met. II 309 von Zeus sagt, dafs er*

neque quas posset terris inducere nubes

tunc habuit nec quos caelo demitteret imbres,

so sieht das ganz wie polemik gegen die poetische von Hesiod abhängige tradition aus, concidant necesse est, siquidem primo huius commentationis capite diluvium ab incendio Phaethonteo seiungendum esse probavi. (cf. p. 7 sq.) ceterum apud Nonnum Iovis iussu 416 ss.:

γαῖα δὲ πᾶσα γέλασσε τὸ δεύτερον· ἠερόθεν δὲ

ζωοτόκον Διὸς ὄμβρος ὄλας ἐκάθηρεν ἀρούρας,

καὶ διερῆ ῥαθάμιγγι κατέσβεσε πυρσὸν ἀλήτην,

ὄσσον ἐπὶ χθόνα πᾶσαν ἐριφλεγέων ἀπὸ λαμῶν

οὐρανόθεν χρεμέθοντες ἀπέπτινον αἰθροπες ἵπποι,

quae Ovidius Arcadicam fabulam de Callisto narraturus scite transfert ad Arcadiam v. 405 sqq. ceterum non omittendus Lucianus: *ὃς τὰ μὲν κατέφλεξε πρόσγειος ἐνεχθείς, τὰ δὲ ὑπὸ κρύους διαφθαρῆναι ἐποίησε πολὺ ἀπτῶν ἀποσπάσας τὸ πῦρ* (cf. Pseudoluc. de astrol. 19, qui Lucianum exscribit).

⁴⁷) currus caelestis temonem axemque revulsum et rotas fractas (316 s.) etiam Iuppiter Lucianus memorat: *σὺ δὲ ξυμπηξάμενος τὸ ἄρμα — κατέαγε δὲ καὶ ὁ ῥυμὸς αὐτοῦ καὶ ἄτερος τῶν τροχῶν συντέτριπται — ἔλαυνε ὑπαγαγῶν τοὺς ἵππους.* ex Ovidio pendet Valerius Flaccus V 431:

at iuga vix Tethys sparsumque recolligit axem

et formidantem patrios Pyroenta dolores,

quem procul a patria diverso maximus orbe
 excipit Eridanus fumantiaque abluit ora.
 naides Hesperiae trifida fumantia flamma
 corpora dant tumulo, signant quoque carmine saxum:
 'hic situs est Phaethon currus auriga paterni,
 quem si non tenuit, magnis tamen excidit ausis'.

Ab Eridano iuvenem exceptum esse omnes uno ore testantur, ut testimonia enumerare supervacaneum sit. at quem fluvium in animo habuerit poeta Alexandrinus equidem diiudicare non ausim, praesertim cum caelo illum inseruerit, de quo proxima paragrapho agam. de Eridano magna lis fuit vel apud viros doctos Alexandrinos: alii Padum Rhodanum alii dixerunt (Philosteph. ap. schol. Dionys. Per. 289). utramque sententiam ita conciliavit Apollonius Rhodius, ut Rhodanum cum Eridano (i. e. Pado) coniunctum diceret IV 627 sqq. Ovidius cum Rhodanum Padumque inter flumina incendio Phaethontis tacta enumeraverit (258) neutrum videtur intellexisse et quod corpus Phaethontis ab Hesperiiis nymphis sepultum esse voluit, hoc quoque proprium sibi narravit. certe Lactantius Placidus adnotat de Cycno: *cum vidisset corpus Phaethontis a sororibus eius abluī, pari calamitate est concussus.* confirmant et Lucianus: ὥστε ἐκεῖνον μὲν αἱ ἀδελφαὶ θάπτειωσαν ἐπὶ τῷ Ἡριδανῷ, ἵναπερ ἔπεσεν ἐκδιφρευθεὶς ἤλεκτρον ἐπ' αὐτῷ σακρόνουςαι et Stat. Theb. XII 413:

cf. Ov. 398 s. sed maxime notabiles sunt versus Ovidiani 319 sqq.:

at Phaethon rutilos flamma populante capillos
 volvitur in praeceps longoque per aera tractu
 fertur, ut interdum de caelo stella sereno
 etsi non cecidit, potuit cecidisse videri

ob simillimum colorem qui inest Euripideis:

ὁ δ' ἄρτι θάλλων σάρκα διοπιτῆς ὅπως
 ἀστὴρ ἀπέσβη πνεῦμ' ἀφείς εἰς αἰθέρα (fr. inc. 961)

temere Phaethonti tributum ab Hartungio *Eur. rest.* II 203. hunc colorem igitur aut Naso de suo immiscuit aut auctor eius, qui certe Phaethontem inter astra rettulit. ceterum haud absimilia exhibet Philostratus: ἐκπίπτει δὲ τὸ μειράκιον καὶ καταφέρεται· τὴν τε γὰρ κόμην ἐμπέπηρησται (*rutilos flamma populante capillos*). de rutilis capillis videndus Nonn. 153 sq.

*sic Hyperioneum tepido Phaethonta sorores
fumantem lauere Pado . . .*

neque querelas matris 333 sqq.:

*at Clymene postquam dixit quaecumque fuerunt
in tantis dicenda malis, lugubris et amens
et laniata sinus totum percensuit orbem;
exanimisque artus primo, mox ossa requirens
repperit ossa tamen peregrina condita ripa,*

quae in memoriam revocant Eur. frg. 781 et 783, habeo quo referam.⁴⁸⁾ haec igitur incerta manent; certius iudicare licet de Heliadum transformatione, quam certatim testantur Ovidius Lucianus Philostratus Nonnus, ut dubitandum non videatur quin ex communi fonte fluxerit. praeivit poetae Hesiodus, cuius narrationem ab illo exornatam fuisse veri simillimum est.⁴⁹⁾ paucis attingit Lucianus, paucis etiam Nonnus in fine libri:

⁴⁸⁾ Ovidium ante oculos habuit auctor consolationis ad Liviam 111 sq.:

*sic flevit Clymene sic et Clymeneides, alte
cum iuvenis patriis excidit ictus equis.*

non absimiles Lunae luctus de Sole necato apud Diodor. III 57 <ex Dionysio Scytobrachione>.

⁴⁹⁾ transformatas Heliades describit Apollon. IV 603 sqq.:

ἀμφὶ δὲ ζοῦραι

*Ἡλιάδες ταναῆσιν ἐελμέναι αἰγείροισιν
μύρονται κινυρόν μέλαι γόον· ἐκ δὲ φαινὰς
ἠλέκτρον λιβάδας βλεφάρων προχέουσιν ἔραζε,
αἰ μὲν τ' ἠελίῳ ψαμάθοις ἐπὶ τερσοαίνονται·*

.....

νύκτας δ' αἰ γόον ὄξυν ὀδυρομένων ἐσάκουον

*Ἡλιάδων λυγέως· τὰ δὲ δάκρυα μυρομένησιν
οἶον ἐλαιῆραι σιάγες ὕδασιν ἐμφορέοντο,*

quem imitatus est Culicis auctor 127 sqq.:

at quibus insigni curru proiectus equorum (Apoll. 598)

*ambustus Phaethon luctu mutaverat artus
Heliades teneris implexae brachia truncis
candida fundebant tentis velamina ramis.*

de genere arborum dissentiunt. populos secundum famam vulgarem Vergilius Aen. X 190 dicit, alnos ecl. VI 61 sq.:

*tum canit Hesperidum miratam mala puellam,
tum Phaethontidas musco circumdat amarae
corticis atque solo proceras erigit alnos.*

γνωτὰ δ' ὠκνύμοροιο δεδουπότος ἡμιοχῆος
εἰς φυτὸν εἶδος ἄμειψαν, ὀδυρομένων δ' ἀπὸ δένδρων
ἀφνειήν πετάλοισιν κατασταλάουσιν ἔερσην,

multo copiosius Philostratus, quocum non semel concinit Ovidius.
documento haec sunt: Ovid. 346 sqq.:

*e quis Phaethusa sororum
maxima cum vellet terra procumbere, quæta est
deriguisse pedes. ad quam conata venire
candida Lampætie subita radice retenta est.
tertia cum crinem manibus laniare pararet,
avellit frondes; hæc stipite crura teneri,
illa dolet fieri longos sua brachia ramos.
dumque ea mirantur, complectitur inguina cortex
perque gradus uterum pectusque umerosque manusque
ambit et extabant tantum ora vocantia matrem.*

Philostratus: τὰ δὲ ἐπὶ τῇ ὄχθῃ γύναια, αἱ οὐπω δένδρα, φασὶ τὰς
Ἡλιάδας ἐπὶ τῷ ἀδελφῷ μεταφῦναι καὶ ἐς δένδρα λῆξαι δάκρυά τε
ἀφιέναι. <καὶ ἡ γραφὴ ταῦτα οἶδε> ῥίζας γὰρ βαλλομένη ταῖς
παρουφαῖς τὰ μὲν ἐς ὀμφαλὸν δένδρα αὐταί, τὰς δὲ χεῖρας ὄζοι φθά-
νουσι. φεῦ τῆς κόμης ὡς αἰγείρου πάντα· φεῦ τῶν δακρύων ὡς
χρυσᾶ . . .

Ovid. 364 sq.:

*inde fluunt lacrimæ stillataque solè rigescunt
de ramis electra novis, quæ lucidus amnis
excipit et nurbibus mittit gestanda Latinis.*

Philostr. de Eridano: . . . τὰς δ' Ἡλιάδας γεωργήσει αὐτίκα·

ceterum αἰγείρος arbor Proserpinae sacra (cf. p. 11) cognata est τῇ λεύκῃ,
quæ etiam ἀγερωῖς audit — solet enim ἡ λεύκη ἐξαιγεροῦσθαι (Theophr.
caus. pl. II 16, 2) — cf. schol. A B Hom. N 389 ἀγερωῖς] ἡ λεύκη παρὰ τὸ ἐκ
τοῦ Ἀγερόντος ποταμοῦ τῶν καταχθονίων <Eridanum fluvium inferorum verbo
tetigisse sat erit> κομισθῆναι αὐτὴν ὑπὸ Ἡρακλέους στεψαμένου αὐτὴν ἐπὶ
τῇ Κερβέρον νίκη <cf. Eratosth. ap. schol. A Theop. II 121> et schol.
A Hom. II 482 . . . ἔνιοι δὲ φηγοῦ εἶδος εἶπον αὐτὴν, quocum mirifice concinit
transformatio Heliadum ap. schol. Marc. Eurip. Hipp. 732: ἐν δὲ τῷ Ἡριδανῷ
αἱ Ἡλιάδες κόραι τὸν Φαέθοντα δακρύουσαι εἰς φηγοῦς <Vatic. εἰς αἰγείρους>
μετεβλήθησαν. fabellam de Leuce Oceani filia ap. schol. Verg. ecl. VII 61
senioris ætatis missam facio.

αὔραις γὰρ καὶ κρημοῖς, οὓς ἀναδίδωσι, λιθουργήσει καὶ πεσόντα ἰποδέξεται καὶ διὰ φαιδροῦ τοῦ ὕδατος ἀπάξει τοῖς ἐν Ὠκεανῷ βαρβάροις τὰ τῶν αἰγείρων ψήγματα. accedit quod sarcophagi Heliades et lugentes et abeuntes in arbores exhibent.

Cycni transformatione de qua posthac disputabo interiecta poeta Romanus pergit (381 sqq.):

*squalidus interea genitor Phaethontis et expers
ipse sui decoris, qualis cum deficit orbem
esse solet, lucemque odit seque ipse diemque
datque animum in luctus et luctibus adicit iram
officiumque negat mundo . . .
talia dicentem circumstant omnia Solem
numina neve velit tenebris inducere rebus
supplice voce rogant: missos quoque Iuppiter ignes
excusat precibusque minas regaliter addit.*

hinc lux adfunditur versibus extemporalibus Q. Sulpicii Maximi τίσιν ἂν λόγοις χρήσαιτο Ζεὺς ἐπιτιμῶν Ἥλιῳ οὐ τὸ ἄρμα ἔδωκε Φαέθοντι, quibus idem argumentum tractat atque Lucianus deorum dialogo 25 ad reconcinnandum carmen Alexandrinum a nobis adhibito. Sulpicium versificem puerilem removerit quispiam fretus eis quae Kaibelius *Epigr. graec.* p. 252 disputavit, neminem nisi Ovidium ab illo imitatione expressum esse⁵⁰). et fateor equidem imitationis Ovidianae vestigia non semel apparere, veluti 18 Iovis verbis:

καὶ τότ' ἐγὼ πρὸς γέγγος ἀπέσβεσα

idem acumen captat quod Ovidius 313:

et saevos compescuit ignibus ignes,

deinde Solis praecepta 135 ss.:

nec preme nec summum molire per aethera currum.

altius egressus caelestia tecta cremabis,

inferius terras: medio tutissimus ibis

satis inficete Iovem Soli praecipientem facit 32 ss.:

φείδεο γῆς καὶ παντὸς ἀριπρεπέος κόσμου

⁵⁰) haec Ehwaldi sententia est: *Bursiani jahresb.* XXXI (1884) p. 170. Sulpicii versus post Kaibelium peculiari libello scholastico edidit Eitner Q. *Sulpicius Maximus, ein elfjähriger dichter, Görlitz 1884*, unde nihil novi didici.

ἴσχε δρόμον μεσάταισιν ἐφ' ἀψίδεσσιν Ὀλύμπου

καὶ τὸν ἀπειρέσιον μέγαν οὐρανὸν αὐτὸς ὄδευε

ἡμῖσι μὲν γαίης νέρθεν, τὸ δ' ὑπερθε ταυύσας.

infelici aemulationis studio perspecto non negabis Telluris querelas apud Ovidium (285 ss.) illum esse imitatum v. 13 sqq., fluminum seriem uno versu τίς ποταμῶν οὐ πάσαν ἀνεξηραίνετο πηγὴν contraxisse, Oceanum Neptuno substituisse 10:

Ὁκεανὸς χέρας αὐτὸς ἐς οὐρανὸν ἤερατ' αἶ

cl. Ov. 270 sq., denique Telluris habitum (17) ex Ovidio sumpsisse. verum remanent quae apud illum invenire non potuit. argumentum idem esse apud Lucianum iam dixi, at singula quoque concinunt. Iuppiter Sulpicianus in Solem invehitur:

τίπτε κακόφρονα θῆκας ἐφ' ἀψίδεσσιν Ὀλύμπου

νῆα καὶ πῶλον ἄφατον κράτος ἐγγυάλιζας;

Lucianus: οἶα πεποίηκας, ὦ Τιτάνων κάκιστε (hoc argutule dictum), ἀπολώλεκας τὰ ἐν τῇ γῇ ἅπαντα μειρακίῳ ἀνοήτῳ πιστεύσας τὸ ἄρμα. — in fine vituperationum ille minatur: si caelicolis hominibusque innoxium lumen praeberis:

πρημενῆ δ' ἔξεις Ζητὸς νόον· ἦν δ' ἑτέρη τις

λείπηται σέο φροντίς ἀταρβέος, ἱστορες αὐτοῖ

ἀστέρες, ὡς πυρόεντος ἔμοῦ μένος αἴψα κεραυνοῦ

ὠκύτερον πῶλον δέμας . . .

versum mutilum supplere non ausim⁵¹⁾, at quid dicere voluerit et ex versu 20:

μή ποτε χειρὸς ἐμῆς φλογερότερον ἔγχος ἀθρόης⁵²⁾

et ex Luciano: νῦν μὲν οὖν συγγνώμην ἀπονέμω σοι, ἐς δὲ τὸ λοιπὸν, ἦν τι ὁμοίον παρανομῆσης ἢ τινα τοιοῦτον σεαυτοῦ διάδοχον ἐκπέμψης, αὐτίκα εἶση, ὅπόσον τοῦ σοῦ πυρὸς ὁ κεραυνὸς πυρῶδέστερος abunde elucet⁵³⁾. consensum qui intercedat inter utrumque

⁵¹⁾ pessime restituere ausus est Eitnerus p. 17.

⁵²⁾ sic Kaibelius ci. ἀθροῖσης lapis.

⁵³⁾ quae Iuppiter Sulpicianus petit: μαίεο, δαίμον, μειλίχιον πάλι φέγγος· ὁ σὸς πάις ὤλεσε πούλυ (34 s.)

explicantur versibus Nonnianis 421 sqq.:

Ἡέλιος δ' ἀνέτελλε παλίνδρομον ἄρμα νομεῶν

καὶ σπύρος ἤεξετο, πάλι δ' ἐγέλασαν ἀλωαί,

δεχνύμεναι προτέρην βιοτήσιον αἰθέρος αἴγλην.

ita explicandum esse Kaibelius censuit, ut vulgare hoc et in rhetorum scholis decantatum argumentum diceret: nos qui Lucianum ex poeta Alexandrino pendere saepius demonstravimus, ad eundem haec referimus. dissensum igitur altercationemque Iovem inter et Solem pluribus persecutum esse poetam suspicor; quo pacto persecutus sit rerumque repetitionem evitaverit nescimus. quid responderit Sol ex Ovidii versibus 385—393 quodam modo adumbrari licet. ceterum Nonnus Solis luctum etiamsi indicare omisit videtur novisse, cum dicat XXIII 238 sqq.:

*Ἥελιον θρασὺν νῖα πυρώδεος ἠνιοχῆος
οὐρανὸν ἱππεύοντα πατὴρ ἐμός ἐφλεγε πυρσῶ,
καὶ νέκυν ἔστεινε παῖδα πυρὸς ταμίης Ὑπερίων,
οὐδὲ χάριν Φαέθοντος ἐμῶ πολέμιζε τοκῆι,
οὐδὲ πῦρ ἀνάειρε καὶ εἰ πυρὸς ἡγεμονεύει,*

quo exemplo usus Bacchus in Hydaspem invehitur. apparet quam ridicule rem instituerit qui Baccho fabulae Phaethontae bene gnaro Mercurium illam tanquam ignotam narrantem facit; cf. XXXVIII 97s.:

*Ἐρμείαν δ' ἐρέεινε καὶ ἤθελε μᾶλλον ἀκοῦσαι
Κελτοῖς Ἐσπερίοις μεμηλότα μῦθον Ὀλύμπου,*

at talia non solet curare. contra laude est dignus quod catasterismum Phaethontis — huc enim tendebat poeta Alexandrinus — disertis verbis indicavit. nam refecto damno Iuppiter adulescentulum inter astra recepit, 424 sqq.:

*Ζεὺς δὲ πατὴρ Φαέθοντα κατεστήριξεν Ὀλύμπῳ,
εἶκελον ἠνιοχῶ καὶ ἐπάννυμον οὐράνιον δὲ
πήχει μαρμαίροντι σελασφόρον ἄρμα τιταίνων
εἰς δρόμον αἰσσοῦτος ἔχει τύπον ἠνιοχῆος,
οἷα πάλιν ποθέων καὶ ἐν ἀστράσιν ἄρμα τοκῆος,*

quibus haec adnexa sunt:

*καὶ ποταμὸς πυρίκαντος ἀνήλυθεν εἰς πόλον ἀστρων
Ζητὸς ἐπαινῆσαντος, ἐν ἀστερόεντι δὲ κύκλῳ
Ἥριδανοῦ πυρόεντος ἐλίσσειται ἀγκύλον ἕδωρ.*

denique memorata Heliadum transformatione finitur liber duodequadagesimus Dionysiacorum. sed de catasterismis seorsim agendum est.

2.

Solis luctus ut leniretur, facti sunt catasterismi, quos comprehendit Claudianus de VI. cons. Honorii 168 ss.:

*namque omnia luctus
argumenta sui Titan signavit Olympo,
mutatumque senem plumis et fronde sorores
et fluvium, nati qui vulnera lavit anhelii.
stat gelidis Auriga plagis, vestigia fratris
germanae servant Hyades Cycnique sodalis
Lacteus extentas aspergit Circulus alas;
stelliger Eridanus sinuatis flexibus errans
clara Noti convexa rigat gladioque tremendum
gurgite sidereo subterluit Oriona.*

in his versibus summi momenti est catasterismus Phaethontis, qui plane congruit cum Nonno. ex eodem igitur fonte Claudianum hausisse statuendum erit. atque — ut Roberti (*Eratosth. catast.* p. 223) verba mea faciam — si quis poetarum Alexandrinorum in sideribus interpretandis lusus penitus cognoverit, is non unum tantum sed complura sidera simul ex tali fabula explicari solere non ignorat. itaque qui Phaethontem Eridanumque in caelo esse finxit, exspectamus eundem nobis etiam cetera *luctus Phoebey argumenta* inter sidera demonstraturum esse. ergo praeter Flumen Aurigamque et Circulum lacteum et Hyades et Cycnum interpretatus est poeta in fine carminis, ex quo omnes quantum cognosci licet catasterismos diligenter transtulit Claudianus, paucos solita levitate delibavit Nonnus.⁵³⁾ iam singula percenseamus sidera.

a.

Eridani sideris mentio prima occurrit apud Aratum, qui Cetus positum esse dicit 358 ss.:

*βαῖον ὑπὲρ Ποταμοῦ βεβλημένον ἀστερόεντος.
οἷον γὰρ κάκεινο θεῶν ὑπὸ ποσσὶ φορεῖται
λείψανον Ἐριδανοῖο πολυγλαύτου ποταμοῖο.*

atque Fluminis nomen Eudoxo debet, Eridani non item, ut monui

⁵³⁾ quid commoverit Ovidium, ut catasterismos neglegeret paragrapho 3 explicabo.

p. 13. quod unde hauserit, nisi forte invenerit ipse, prorsus ignoramus: at vide mihi quam abruptus sit transitus a v. 358 ad sequentes. relegenti mihi versus hosce versu 360, quo mirabili breviloquentia fabulam complexus est, memoriam nescio cuius poematis videtur repetiisse. utcunque res se habet, semen fabulae sideralis ab Arato sparsum esse statuimus, quam is poeta copiosissime tractavit, cuius epyllium capite antecedenti adumbrare conati sumus.

Aratum secuti sunt interpretes Cicero Germanicus Avienus, sed ita secuti sunt, ut ad explicandam fabulam scholia adhiberent. Cicero Aratea 145 ss.:

*namque etiam Eridanum cernes in parte locatum
caeli funestum magnis cum †viribus annem,⁵⁴)
quem lacrimis maestae Phaethontis saepe sorores
sparserunt letum maerenti voce canentes.*

Germanic. Arat. 363 ss.:

*annem, qui Phaethonta suas deflevit ad undas,
postquam patris equos non aequo pondere rexit,
vulnere reddentem flammis Iovis; hunc nova silva,
planxere ignotis maestae Phaethontides alnis.*

alnis scripsi ex parte Burmannum secutus pro eo quod in libris est *ulnis*. cf. Avien. 793. ceterum verbis *vulnere reddentem flammis Iovis* perperam tentatis expressit scholiastam καὶ γὰρ ἐξεγαννώθη μετασχώων τοῦ κεραυνοῦ τοῦ Φαέθοντος. cf. quae disputavi p. 5.

Avienus Arat. 780 sqq.:

*quin et caeruleo flumen quoque gurgite manat
astra inter sedesque deum. pars aequor id esse
credidit. Ausonii namque hunc dixere priores
Eridanum, Venetos late qui lapsus in agros
Alpino Hadriacos impellit gurgite fluctus.
hic fusum caelo quondam Phaethonta sub undas
exceptit senior, leve cum sensere iugales
aetherii rectoris onus cumque ignifer axis
tramite sub mundi mortales sprevit habenas.
didita tum late texere incendia terras;
astra vorax ignis, flammae sola cuncta coquebant,*

⁵⁴) *viribus* sine dubio corruptum est; ci. *flexibus*.

*donec fata sui miseratus Iuppiter orbis
redderet aetherii Phoebō moderamina cursus.
illum prolixis durae Phaethontides alnis
planxerunt, rediit supero pax aurea mundo
Eridanumque senem nutu Iovis omniparentis
astra receperunt. Pharium pars altera Nilum
commemorat e. q. s.⁵⁵⁾*

in his aperta imitatio Ovidiana. sed praeter Ovidium usus est falso Eratosthene i. e. largioribus scholiis Arateis (Robert *Eratosth. cat.* p. 29), unde et Oceani et Nili nomen flumini caelesti attribuit. hoc non sine probabilitate ad Leonem Pellaeum rettulit Maafsius amicus (*anal. Eratosth.* p. 136 n. 120), illud commemorasse satis habeo.

b.

Circulum lacteum ex lacte Iunonis profuso ortum esse vulgaris fert opinio (Robert *Eratosth. cat.* p. 198 s.), quae videtur promanasse ex Mercurio Eratosthenico (Hiller *Eratosth. carm. reliq.* p. 47 sq.). vetustiore famam secutus est carminis Phaethontei scriptor. redit autem ad Pythagoreos teste Aristotele meteor. I 8 p. 345^a 5 ss.: *ὅπως δὲ καὶ διὰ τίν' αἰτίαν γίνεται καὶ τί ἐστὶ τὸ γάλα, λέγωμεν ἤδη. περιέλθωμεν δὲ καὶ περὶ τούτου τὰ παρὰ τῶν ἄλλων εἰρημένα πρῶτον. τῶν μὲν οὖν καλουμένων Πυθαγορείων φασὶ τινες ὁδὸν εἶναι ταύτην, οἱ μὲν τῶν ἐκπεσόντων τινὸς ἄστρον κατὰ τὴν λεγομένην ἐπὶ Φαέθοντος φθοράν, οἱ δὲ τὸν ἥλιον τοῦτον τὸν κύκλον φέρεσθαι ποτὲ φασιν.* quae multis aucta repetuntur a Plutarcho de placit. philos. II 1 (cf. Diels *doxograph.* p. 364 s.); et felici casu accidit, ut nomen unius horum astronomorum servatum sit ab Achille Tatío (in Petavii *Urano-logio* p. 146) . . . *ἔτεροι δὲ φασιν, ὧν ἐστὶ καὶ Οἰνωπίδης ὁ Χίτος, ὅτι πρότερον κατὰ τούτον (sc. Circuli lactei) ἐφέρετο ὁ ἥλιος, διὰ*

⁵⁵⁾ proprium sibi idque falsum commentum exhibet scholiasta Bernensis ad Verg. georg. I 482 *fluviorum rex Eridanus] rex sive quod in eum flumina multa intrant ex Alpibus vel quod ipsius simulacrum in caelo sit receptum.* Eridanus Solis filius, qui postquam in Italiae fluvium ceciderit a luce ardoris sui Phaethon appellatus sit, mero Servii errore (ad Verg. Aen. VI 659) debetur, quem ex Lucano (II 416) male intellecto traxit.

δὲ τὰ Θυέστεια δειπνα ἀπεστράφη καὶ τὴν ἐναντίαν τοῦτω πε-
ποιήται περιφορᾶν, ἣν νῦν περιγράφει ὁ ζῳδιακός. sumere hoc
potuit Oenopides Anaxagorae aequalis ex tragicis, siquidem recte
ad Sophoclis Mycenaearum frg. 668, ad Euripidis Thyestae frg. 853
(cf. Orest. 1001 sqq. Plato Politic. p. 269^a) referunt.⁵⁶) tragicos
qui alibi respexit (III 18, V 462) Manilius in libro primo, ubi
de origine Circuli lactei disputat, poetam Alexandrinum sequi
maluit 727 sqq.:

*an melius manet illa fides per saecula prisca,
illac Solis equos diversos curribus isse
atque aliam trivisse viam longumque per aevum
exustas sedes incoctaque sidera flammis
caeruleam verso speciem mutasse colore
infusumque loco cinerem mundumque sepultum?*

unde patet in fabula Phaethontea hisce versibus adnexa quanta
vis insit verbis:

*monstratas liquisse vias orbemque recentem
imposuisse polo*

(cf. p. 38.), quae ex auctore Alexandrino profecta esse demonstra-
vimus. eandem famam teste Diodoro multi et scriptores rettul-
erunt et poetae qui fabulam Phaethonteam tetigerunt V 23: καὶ
τὸ μὲν πρῶτον κατὰ τὸν οὐρανὸν πλανωμένους (sc. equos) ἐκπυρῶ-
σαι τοῦτον καὶ ποιῆσαι τὸν νῦν γαλαξίαν καλούμενον κύκλον e. q. s.
duobus igitur Claudiani Maniliique testimoniis confirmatur Circuli
lactei originem ex fabula Phaethontea explicatam esse a poeta,
quocum optime convenit, quod Aurigae sidus ipso illo Circulo
secatur.

c.

Aurigae sidus novit quidem Aratus 156 sqq.:

*εἰ δέ τοι Ἥνιοχόν τε καὶ ἀστέρας Ἥνιοχοιο
σκέπτεσθαι δοκέει καὶ τοι φάτις ἦλυθεν Αἰγός
αὐτῆς ἥδ' Ἐρίφων, οὔτ' εἰν ἀλλὴ πορφυρούση
πολλάκις ἐσκέψαντο κεδαιομένους ἀνθρώπους,
αὐτὸν μὲν μιν ἅπαντα μέγαν Αἰδύμων ἐπὶ λαϊὰ
κεκλιμένον δῆεις· Ἐλίης δέ οἱ ἄκρα κάρηνα
ἀντία δινεύει·*

⁵⁶) cf. Senec. Thyest. 776 sqq. Leo *observatt.* p. 173.

sed neque nomine proprio insignitum et — quod sideris positio ipsa suadet — coniunctum cum Haedis et Capra, cuius fabulam in sequentibus explicat. fuerunt qui Aurigae cum Trionibus (cf. Arat. 161) coniuncto nomen dedere. schol. Arat. 161: οἱ δὲ μυθολόγοι τὸν Ἠνίοχον λέγουσιν εἶναι εἰδωλον ἢ Βελλεροφόντου ἢ Τροχίλου τοῦ Καλλιθέας παιδὸς τῆς πρώτης ἐν Ἀργεὶ γενομένης ἱερείας ἄρμα πρώτου ζεύξαντος· ἄλλοι δὲ Μυρτίλου. οἱ δὲ Κίλλαντος (cod. Κέλλαντος) τοῦ Πέλοπος ἡνίοχον εἶπον, οἱ δὲ Οἶνομάου, quae ex Pseudoeratosthene (Robert p. 98) supplementur, unde Erichthonium Aurigam lucratur. denique poeta noster Phaethonem indagavit, Hippolytum periegeta Troezenius, ex quo pendet Pausanias II 32, 1: Τροιζηνίοις δὲ ἱερεὺς μὲν ἐστὶν Ἴππολύτου τὸν χρόνον τοῦ βίου πάντα ἱερώμενος καὶ θυσίαι καθεστήκασιν ἐπέτειοι, δρῶσι δὲ καὶ ἄλλο τοιόνδε· ἐκάστη παρθένος πλόκαμον ἀποκείρεται οἱ πρὸ γάμου, κειραμένη δὲ ἀνέθηκεν ἐς τὸν ναὸν φέρουσα. ἀποθανεῖν δὲ αὐτὸν οὐκ ἐθέλουσι συρέντα ὑπὸ τῶν ἵππων οὐδὲ τὸν τάφον ἀποφαίνουσιν εἰδότες, τὸν δὲ ἐν οὐρανῷ καλούμενον ἡνίοχον, τοῦτον εἶναι νομίζουσιν ἐκείνον Ἴππολύτον τιμὴν παρὰ θεῶν ταύτην ἔχοντα. in his quae de virginum Troezeniarum more tradidit aperte hausta sunt ex Euripide Hipp. 1423 sqq.:

σοὶ δ', ὦ ταλαίπωρ', ἀντὶ τῶνδε τῶν κακῶν
 τιμὰς μεγίστας ἐν πόλει Τροιζηνία
 δῶσω· κόραι γὰρ ἄζυγες γάμων πάρος
 κόμας κεροῦνται σοι δι' αἰῶνος μακροῦ
 πένθη μέγιστα δακρύων καρπομένη,

cf. schol.: ἐν Τροιζῆνι γὰρ ἡρίον Ἴππολύτου, ἐν ᾧ ἀποκείρονται αἱ μελλόννμφαι διὰ τοῦ μέλλοντος ἀποκλαίουσαι (cod. ἀπολαύουσαι, corr.) ἐν ἡθει. praeterea summa negligentia auctorem suum excerpserit sophista; adversa enim fronte inter se pugnant verba ἀποθανεῖν δὲ αὐτὸν οὐκ ἐθέλουσι συρέντα ὑπὸ τῶν ἵππων et ea quae in fine capituli leguntur ἐπὶ θάλασσαν δὲ τὴν Ψιφαίαν πορευομένοις κότινος πέφηνκεν ὀνομαζόμενος ἡἄχος στρεπτός. ἡἄχος μὲν δὴ καλοῦσι Τροιζῆνιοι πᾶν ὅσον ἄκαρπον ἐλαίας, κότινον καὶ φυλίαν καὶ ἔλαιον· στρεπτόν δὲ ἐπονομάζουσι τοῦτον ὅτι ἐνσχέθεισῶν αὐτῶ τῶν ἡνιῶν ἀνετράπη τοῦ Ἴππολύτου τὸ

ἄρμα.⁵⁷⁾ iam scire velim quis fuerit auctor, nam profecto dignus est in quem inquiratur. atque eundem ni prorsus fallor Pausanias exscripsit I 22, 1—2 (cl. II 32, 3), ubi fabula de myrto Troezenia legitur, deinde II 27, 4 — Aricinorum narrationem de Hippolyto ab inferis revocato tangit —, denique ἐξήγησιν fuisse indicat II 31, 4. talia ante aetatem Alexandrinam fingi potuisse vel catasterismus Hippolyti vetat, quem non solum post Aratum sed — si me audias — etiam post Callimachum excogitatum esse constat.⁵⁸⁾

Quisquis fuit qui Hippolytum in caelo indagavit, haud inepte indagavisse censebis, cum Aurigae ante pedes positum sit Tauri sidus. Arat. 167 sq.:

πάρ' ποσὶ δ' Ἡνιόχου κερὰν πεπηθότα Ταῦρον
μαίεσθαι.

Taurum igitur ex sententia poetae — nam poetam esse non

⁵⁷⁾ Hesych. ῥᾶχοι . . . ἐνιοι τοὺς φακέλους τῶν ξύλων, ἄλλοι τὰς μυρκίνας γάβδους. nimis suspicax fortasse videbor, si Ovid. met. XV 521 ss.:

nec tamen has vires rabies superasset equorum,
ni rota, perpetuum qua circum vertitur axem,
stipitis occursu fracta ac disiecta fuisset

huc traxero. at discrepat ab Eurip. Hipp. 1233; de qua re iam Kalkmannus de Hippolytis Euripideis quaestiones novae (Bonn 1882) p. 57 n. 3 monuit.

⁵⁸⁾ rem in adnotatione persequar. de fabula Callimachea nuper Kalkmannus p. 55 sqq. disputavit, cui ex omni parte non adsentior. veluti quod Ovidium (met. XV 497 sqq.) ex uno Callimacho pendere adseveravit, falsus est, nam aperta Euripideae imitationis vestigia insunt narrationi illius. quodsi Vergilius Aen. VII 765 sqq.:

namque ferunt fama Hippolytum, postquam arte novercae
occiderit patriasque explerit sanguine poenas
turbatis distractus equis, ad sidera rursus
aetheria et superas caeli venisse sub auras
Paeoniis revocatum herbis et amore Dianae

Callimachum secutus est testante scholiasta ad v. 778 (Call. frg. 7), vides, quam apte catasterismi poeta fabulam sideralem his versibus superstruere potuerit. Hippolytum autem nescio an cum Androgeone coniunxerit Batiades, quem in quarto Aetiorum libro celebravit (frg. 33 b. cf. Paus. I 1, 4): certe Propertius II 1, 61 Androgeonem quoque ab inferis revocatum fuisse narrat:

et deus extinctum Cressis Epidaurius herbis
restituit patriis Androgeona focis.

est quod negaveris — eum fuisse statuo, qui interitum Hippolyto paravit.⁵⁹⁾ neque deest Aesculapius, qui ab inferis excitavit iuvenem castissimum: Anguitenentem enim Aesculapium esse voverunt, quem ne coniungamus cum Auriga positio quidem sideris videtur prohibere; at talia poetae faceti non solent curare. atque diserte testatur Pseudoeratosthenes (p. 68 Rob.): λέγεται δὲ εἶναι Ἀσκληπιός, ὃν Ζεὺς χαριζόμενος Ἀπόλλωνι εἰς τὰ ἄστρα ἀνήγαγε τέχνην ἰατρικῆν χρώμενον, ὡς καὶ τοὺς ἤδη τεθνηκότας ἐγείρειν, ἐν οἷς καὶ ἔσχατον Ἰππόλυτον τὸν Θησεῦς e. q. s.

Bellerophontem alii dixerunt, de quo praeter scholion Arateum nihil comperimus. sed cohaeret hic catasterismus cum Equo. Pegasum esse adfirmat Pseudoeratosth. p. 120 Rob. [testibus adde Ovid. fast. III 449 ss.]: ἄλλοι δὲ τὸν Πήγασον εἶναι φασὶ τὸν εἰς τὰ ἄστρα ἀναπτάντα ὕστερον τῆς Βελλεροφόντου πτώσεως. διὰ δὲ τὸ μὴ ἔχειν πτέρυγας ἀπίθανον δοκεῖ τισὶ ποιεῖν τὸν λόγον. fabellae quae est de Pegaso inter sidera relato quasi semen invenitur apud Hesiodum Theog. 284 s. pluribus exornatum apud Pind. Isthm. VII 44 (Bgg.) et Eurip. Belleroph. fr. 314. eiusdem in ipsa fabula Phaethontea mentionem fecit Nonnus 400 sqq.:

καὶ ποδὸς ἀστράοιο μετάρσια γούνατα πάλλων
 Πήγασος ἐχρεμέτιζε καὶ αἰθρῶσων πόλον ὀπλῆ
 ἡμιφανῆς Λίβυς ἵππος ἐπέτρεχε γείτονι κύκνω
 καὶ κοτέων πτερὰ πάλλεν, ὅπως πάλιν ἠνιοχῆα
 ἄλλον ἀκοντίσσειεν ἀπ' αἰθέρος, οἷα καὶ αὐτὸν
 ἄντυγος οὐρανῆς ἀπεσεΐσατο Βελλεροφόντην.

haec nisi ab ipso Nonno excogitata esse dixeris,⁶⁰⁾ quod sane prae fracte negari non potest, haud scio an ideo auctor eius commemorarit, ut contra Bellerophontis catasterismum more poetarum illius aetatis tecte pugnaret.

Hippolyto Bellerophontique adiungo alios a tragicis poetis no-

⁵⁹⁾ hoc traditum non est. scholia Aratea (167) de tauro referunt τοῦτον δὲ οἱ μὲν τὴν Εὐρώπην διαπορθμεύσαντα ἐκ Φοινίκης εἰς Κρήτην διὰ τοῦ πελάγους κατηστερίσθαι φασίν, οἱ δὲ τοῦτον οὐ Πασιφάη ἠράσθη, οἱ δὲ τὸν ἐκ Κρήτης εἰς Μαραθῶνα παραγενόμενον, ὃν Θησεὺς κατηγωνίσσατο. ceterum de tauro in Hippolytum immisso egerat Istrus in tertio Ἀτάκτων libro (Phot. s. Ταυροπόλον).

⁶⁰⁾ eadem versus clausula legitur XXVIII 167 et XI 144 loco memorabili.

bilitatos. schol. Arat. l. l.: ἄλλοι δὲ Μυρτίλου, οἱ δὲ Κίλλαντος τοῦ Πέλοπος ἡνίοχου εἶπον, οἱ δὲ Οἰνομάου. Hygin. II 13: *alii autem hunc (Aurigam) Mercurii filium ex Clytia natum nomine Myrtilum Oenomai aurigam definiunt, cuius post notam omnibus mortem parens corpus in mundo constituisse existimatur. cetera testimonia collegit Robertus p. 104, sed praetervidit Nonnum XXXIII 292 sqq.:*

ὑπερέλλοντα δὲ ταύρου

Μυρτίλου ἐσχοπίαζε πυρίπνοον ἡνιοχῆα,
 ὅτι πόθῳ χραίσμησε καὶ εἰς δρόμον Ἰπποδαμείης
 ἀξόνιον ποίησε τύπον τροχοειδέι κρηφῶ,
 ἄχρι Πέλοψ γάμον εὔρε·

in quibus versibus ne quid reconditoris credas delitescere doctrinae, moneo poetam adire potuisse Pseudoeratosthenem vel a Byzantinis lectum. Myrtilum propter matrem caelo beatum esse assequi licet ex schol. Apollon. I 752: ὁ δὲ Μυρτίλος Ἐρμοῦ νιὸς ἐκ μιᾶς τῶν Δαναοῦ θυγατρῶν Φασθούσης, οἱ δὲ Κλυμένης (cf. schol. Eur. Or. 998. Clytia audit Hygino l. l.)⁶¹⁾ en habes progeniem Phaethonteaе simillimam! caelestis originis etiam Oenomaus, cuius mater Sterope Pleiadum choro adnumeratur. cf. Hygin. II 21: *Martem etiam ex Sterope Oenomaum procreasse* (cf. schol. Hom. Σ 486. Asterope audit Hygino fab. 84), *quam alii* (cf. Apollod. III 10, 1. Paus. V 10, 6) *Oenomai uxorem dixerunt.* paullo obscurior Cillantia memoria, quae sine dubio ex Lesbo, ubi Apollo Cillaeus colebatur (Strabo XIII 612), traducta fabulis Troicis inspersa est, etiamsi de catasterismo nihil comperimus.⁶²⁾ ceterum quod fluctuant scriptores in designando sidere memorabile est eodem modo fluctuare in designando Taraxippo Olympiaco. Paus. VI 20, 8: λέγουσι δὲ καὶ ὡς Μυρτίλω

⁶¹⁾ longe alia est genealogia apud schol. C Eur. Or. 990. quid sibi velit mentio Eridani fluvii cum Geraesto promunturio coniuncta apud scholiast. Vatic. Eur. Or. 981, qui Myrtili caedem ex Euripide narrat, non extrico. verba ipsa mutila sunt.

⁶²⁾ cf. Hom. A 37 c. schol. Strab. 612. 613. (Gaede *Demetrii Scepsii quae supersunt* p. 37.) restituendum nomen ap. schol. Eur. 990: εἶχε δὲ Πέλοψ ἡνίοχον τὸν Κίλλαν (Κύλαν cod.). Κίλλα est Laomedontis filia (Apoll. III 12, 3), cuius fata celebravit Euphorio (Serv. ad Verg. Aen. II 32 cl. schol. Lycophr. 319). Κίλλας etiam Κίλλος audit. de fabula Pelopis Lesbo oriunda cf. Robert *bild und lied* p. 187 n. 35.

κενὸν ἐνταῦθα ἡρίον ποιήσεις Πέλοψ καὶ θύσειέ τε αὐτῷ τὸ ἐπὶ τῷ
φόνῳ μῆνιμα ἰώμενος καὶ ἐπονομάσαι Ταράξιππον, διὰ τῷ Οἰνομάῳ
διὰ τοῦ Μυρτίλων τῆς τέχνης ἐταράχθησαν οἱ ἵπποι. τοῖς δὲ ἐστὶν
εἰρημένον, ὡς αὐτὸς Οἰνόμαος ὁ τοὺς ἵππευόντας ἐστὶν ἐν τῷ δρόμῳ
βλάπτων. de auriga quoque Pelopis fluctuaverunt: Paus. V 10, 8 :
τῷ δὲ ἀνδρὶ ὃς ἠνιοχεῖ τῷ Πέλοπι λόγῳ μὲν τῷ Τροϊζηνίων ἐστὶν
ὄνομα Σφαῖρος, ὃ δὲ ἐξηγητῆς ἔφασκεν ὃ ἐν Ὀλυμπίᾳ Κίλλαν
εἶναι.⁶³⁾

Transeo ad inventores. inter quos primum obtinet locum
Erichthonius, ne hic quidem ab eo qui Phaethontem inter sidera
rettulit neglectus. nam cum Hyginus II 13 (de ceteris cf. Robert
l. l. p. 98) de illo tradiderit: *quem Iuppiter cum vidisset primum
inter homines equos quadrigis iunxisse, admiratus est ingenium ho-
minis ad Solis inventa accessisse, quod is princeps quadrigis inter
deos est usus*, intelleges optime haec quadrare in Phaethontis lusus
pueriles Nonni auctori p. 27 adsignatos. ac profecto talia ex fa-
bella cognata transferre potuit poeta Alexandrinus. cum Erich-
thonio de honore inventionis certat Trochilus Argivus. utrumque
iuxta posuit Tertullianus de spect. 9: *sed et*

*primus Erichthonius currus et quattuor ausus
iungere equos rapidusque rotis insistere victor.*

(Verg. georg. III 113.) *Erichthonius Minervae et Vulcani filius et qui-
dem de caduca in terram libidine portentum est daemonicum . . . si
vero Trochilus Argivus auctor est currus, primo Iunoni id opus suum
dedicavit.* hausta haec sunt ex scholiis Vergilianis eisque multo ube-
rioribus quam nos tenemus ad Georg. III 113 (cf. Probus ad h. l.)⁶⁴⁾
scholia autem Vergiliana ni fallor pendent ex Arateis (161): οἱ δὲ
μυθολόγοι τὸν Ἠνίοχον λέγουσιν εἶναι εἰδῶλον . . . Τροχίλου τοῦ

⁶³⁾ adde Hesych. s. v. Ταράξιππος· οὕτως (nonne οὔτως?) ἐπ' ἐνίων Πέλοψ
ἱστορεῖται, οὗ τάφος ἐν Ὀλυμπίᾳ, quae male contracta esse patet. quis sit
Taraxippus non definit auctor problematis arithmetici Anth. Pal. XIV 4.
et cautione opus est in nomine designando, cum teste Photio Ptolemaeus
Chennus in quarto novae historiae libro egerit περὶ τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ Ταρά-
ξιππου καὶ τῶν Μυρτίλων πατρὸς καὶ παιδός, qui dionymia solvere conatus est
ἀπορίαν.

⁶⁴⁾ Suetonianam doctrinam subesse Reifferscheidius (*Suet. reliq.* p. 338)
suspiciatus est, sed causam idoneam non attulit.

Καλλιθέας (ser. Καλλιθύιας) παιδὸς τῆς πρώτης ἐν Ἄργει γενομένης ἱερείας ἄρμα πρῶτον ζεύξαντος. adde Hyginum de astron. II 13, qui ex eodem fonte hausit: *nonnulli etiam qui de sideribus scripserunt hunc natione Argeum Trochilum*⁶⁵⁾ *nomine primum quadrigarum inventorem esse dixerunt et pro inventione siderum locum possedissee.*⁶⁶⁾ iam vide mihi inter quot rerum inventores versemur. Piras Callithyiae pater Trochili avus primus ligneum Iunoni simulacrum Argis constituisse dicitur (Plutarch. de Daedal. ap. Euseb. praep. ev. III 8), Callithyia prima Iunonis sacerdos fuit,⁶⁷⁾ Trochilus primus currum invenit, Triptolemus denique secundum famam Argivam Trochili filius frumentum primus hominibus ostendit. famam Argivam refert Pausan. I 14, 2: *λέγεται οὖν ὡς Ἀθήμητρα ἐς Ἄργος ἐλθοῦσαν Πελασγὸς δέξαιτο οἴκῳ καὶ ὡς Χρυσανθῆς τὴν ἀρπαγὴν ἐπισταμένη τῆς Κόρης διηγῆσαιτο. ὕστερον δὲ Τροχίλον ἱεροφάντην φυγόντα ἐξ Ἄργου κατὰ ἔχθος Ἀγήνορος ἐλθεῖν φασιν ἐς τὴν Ἀττικὴν καὶ γυναῖκά τε ἐξ Ἐλευσίνος γῆμαι καὶ γενέσθαι οἱ παῖδας Εὐβουλέα καὶ Τριπτόλεμον. ὃδε μὲν Ἀργείων ἐστὶ λόγος.* quae ex Argolicis fonte scripto, cuius vestigia detexit Wilamowitzius (*comm. gramm.* II 16. Hermes XVIII 259), translata esse confido. artificiosa sane coniunctio fabulae Argivae cum Attica, sed memineris *Καλλιθύιαν* Trochili aviam redire apud Eleusinos. poeta hymni in Cererem inter Celei filias quae vagantem deam salvere iubent,

⁶⁵⁾ cod. *Orsilochum* quod duce scholiasta Arati correxi.

⁶⁶⁾ cf. Hieronym. ad annum 449 (Euseb. ed. Schoene II 25): *primus quadrigam iunxisse fertur Trochilus.*

⁶⁷⁾ cf. praeter Plutarchum Syncell. 283, 2: *Καλλιθύια Πείραντος ἐν Ἄργει πρῶτον ἱεράτευσε τῆς Ἥρας.* nihil novi docet Aristid. or. XLV 3 (t. II 3 Ddf.). ceterum *Καλλιθύια* non diversa est ab Ἴῳ teste Hesychio s. v. Ἴῳ *Καλλιθύεσσα*: *Καλλιθύεσσα ἐκαλεῖτο ἡ πρώτη ἱερεία τῆς Ἐθνηῆς <ἐν Ἄργει Ἥρας?>.* antiquissimus testis videtur esse Phoronidis auctor (fr. 4 K.):

Καλλιθόη κλειδοῦχος Ὀλυμπιάδος βασιλείης

Ἥρης Ἀργείης, ἣ στέμμασι καὶ θυσάνοισι

πρώτη κόσμησεν περὶ κίονα μακρὸν ἀνάσσης,

quem ante oculos videtur habuisse Aesch. Suppl. 281:

κλειδοῦχον Ἥρας φασὶ δωμαίων ποιε

Ἴῳ γενέσθαι τῆδ' ἐν Ἀργείῃ χθονί.

Πειρῆνα Ius patrem vocat Hesiodus fr. 174. apud Hygin. fab. 145: *ex Pirantho et Callirhoe Argus Arestorides Triopas restitua Pirante et Callithoe.*

Callithoen exhibet — ἡ τῶν προγενεσιᾶν ἦεν ἀπασῶν (110). iam haec mihi reputa. Trochilum in caelo indagaverunt nonnulli qui de sideribus scripserunt, quibus verbis poetam quendam subindicari suspicor conlato altero Hygini loco (II 4), ubi *Hermippus qui de sideribus scripsit* paene eodem modo laudatur. at Hermippus excluditur, quippe qui Trionum sidus cum Arctophylace coniunxerit. contra Hegesianactem qui item de sideribus scripsit⁶⁸⁾ auctorem esse catasterismi non temere mihi videor conicere. nam Triptolemum una cum Iasione Geminorum sidus efficere statuit (Hyg. II 22), siquidem verum vidit Robertus *Eratosth. cat.* p. 222. quodsi illum sprete fama vulgari ex Trochilo procreatum esse voluerit, quasi stemma inventorum vel in caelo efficitur. cui coniecturae unum est quod addam. Triptolemus ex Hegesianactis sententia teste Hygino II 14 *primus hominum una rota dicitur usus, ne cursu moraretur.* perfectum igitur reddidit inventum Erichthonii rotarii Attici (Hyg. II 13) et Trochili rotarii Argivi. itaque donec meliora edoctus sim, et Aurigae et Ophiuchi (sc. Carnabontis Geta- rum regis) et Geminorum sidera ab uno Hegesianacte explicata esse statuo.⁶⁹⁾

⁶⁸⁾ ambo tanquam disertissimi stellarum interpretes laudantur a Ptolemaeo ἐν Ἰδιοφύσει (*biogr. graec.* ed. West. p. 55) πάνθ' Ἡγησιᾶναξ τε καὶ Ἐρμιππος τὰ κατ' αἰθρὴν τέρεα καὶ πολλοὶ ταῦτα τὰ φαινόμενα βίβλοις ἐγκατέθεντο. nam quod Robertus *Erat.* p. 221 n. 2. hoc epigramma a Bergkio sine ulla probabilitate ad Ἰδιοφύσῃ relatum esse dixit, Buhlii oscitantia deceptus est, qui in vita Aratea (II p. 433) verba Πτολεμαῖος μέμνηται ὁ βασιλεὺς Ἰδιοφύσειν οὕτως turpiter omisit.

⁶⁹⁾ considerent quae disputavi, si verum vidisset Maafsius amicus, qui argumentum alterius fabulae Erigoneae ex Hygino sagaciter enucleatum ad Hegesianactem rettulit his maxime usus argumentis, post Eratosthenem vixisse poetam, de sideribus dedita opera egisse, heroas Atticos in caelo indagavisse. mitto primum quod non est momenti in mea disputatione, sed duo alia non minus meae favere coniecturae apparet. tertium addidi de Triptolemo egisse Hegesianactem teste Hygino. ceterum Trochilum fabulam ab Heniocho poeta comico scriptam novimus ex Ath. IX 408^a, quanquam quis fuerit — servi nomen esse coniecit Meinekius *hist. crit.* p. 421 — plane nescimus, id quod sane dolendum. inventorem quadrigarum loco mutilo conclamatoque Corippus (laud. Iustin. I 334 ss. Partsch) nominavit, sed excidit nomen:

— ∞ — referam primas iunxisse quadrigas
et currus armasse novos Pelopemque secundum

Bellerophontem Oenomaum Myrtilum qui in caelo indagaverunt pendent ut fas est conicere ex tragoedia Euripidea. ex eadem pendet poeta Alexandrinus, qui Phaethontem aurigam caelestem sideribus intulit.⁷⁰⁾ atque Euripides Hesiodum secutus ipse quodam modo prolusit, cum adulescentulum in Luciferi sidus abisse in fine fabulae pronuntiaret. hunc catasterismum scite immutatum ita in usum suum convertit poeta doctus, ut remoto Boote Phaethontem Aurigam cum Trionibus sive Plaustro coniungeret. sic Nonnus Dion. XXXVIII 425 ss.:

οὐράνιον δὲ

πήχεϊ μαρμαίροντι σελασφόρον ἄρμα τιταίνων
εἰς δρόμον ἀίσσοντος ἔχει τύπον ἡμιοχῆος.

siderum positionem in caelo si quis vel obiter inspexerit, collocationis natura Booten cum Plaustro coniungendum esse fatebitur. sensit hoc qui Phaethontem Aurigam cum Plaustro iunxit — num senserint qui alios caelo intulerunt Aurigas in dubio est — itaque rerum caelestium perturbatione in primis Triones Bootemque adfectos esse diserte monuit teste Ovidio (obscuravit artem Nonnus) 171 ss.:

tum primum radiis gelidi caluere Triones
et vetito frustra temptarunt aequore tingui

. . .

te quoque turbatum memorant fugisse Boote,
quamvis tardus eras et te tua plaustra tenebant.

ergo invitus statione sua cessit Arctophylax, scilicet ut mundo re-

in soceri venisse necem. praestantior alter
inventus gener est plus sponsae iunctus amore.
hunc veterum primi ritum non recte colebant
esse deum Solem recta non mente putantes,

ubi varia virorum doctorum conamina congressit Partschius.

⁷⁰⁾ Bellerophontem cum Phaethonte coniunxit Horatius carm. IV 11 25 ss.:

terret ambustus Phaethon avaras
spes et exemplum grave praebet ales
Pegasus terrenum equitem gravatus

Bellerophontem.

ambustus Phaethon conversus est e Graeco ἡμιδαῆς Φαίθων (Apollon. IV 598); ne quid vero artis Alexandrinae subesse opineris, apte monet Kiefslingius haec insolentiae exempla ex Euripide Horatium petivisse. Bellerophontis exemplum iam Pind. Isthm. VII 45 attulit.

creato illius munere fungeretur novum sidus Auriga caelestis.^{70 a)} quo inducto forsitan tecte pugnaverit contra eos poetas qui Booten una cum Trionibus caelo illatos esse adfirmaverunt, veluti contra Hermippum auctoremve fabulae Erigoneae. sed nolo hoc uti argumento, ut aetatem poetae ignoti definiam, cum carminis ipsius ne exiguum quidem fragmentum supersit.

d.

Claudio teste Sol *mutatum senem plumis inter sidera recepit*. Cynus est sodalis Phaethontis, de quo Vergilius Aen. X 189 sqq.:

*namque ferunt luctu Cynum Phaethontis amati,
populeas inter frondes umbramque sororum
dum canit et maestum Musa solatur amorem,
canentem molli pluma duxisse senectam
linguentem terras et sidera voce sequentem.*

quae vetus scholiasta apud Servium explicat:⁷¹⁾ *fuit etiam quidam Ligus Cynus nomine dulcedine cantus ab Apolline donatus amator Phaethontis, qui cum eum fleret extinctum longo luctu in avem sui nominis versus est, qui postea ab Apolline inter sidera conlocatus est.*

Contraria docet Ovidius, qui Cyni transformationem fabulae Phaethontiae adnexuit 367 sqq.:

*adfuit hic monstro proles Stheneleia Cynus,
qui tibi materno quamvis a sanguine iunctus
mente tamen Phaethon propior fuit. ille relicto
(nam Ligurum populos et magnas rexerat urbes)
imperio ripas virides amnemque querellis*

^{70 a)} quadam tenus vel hac in re praeivit Euripides Or. 1001 ss.:

*ὄθεν Ἔρις τό τε πτερωτὸν
Ἄλιου μετέβαλεν ἔρμα
τὰν πρὸς ἑσπέραν κέλευθον
οὐρανοῦ προσαρμόσασα
μονόπυλον ἐς Αἴω,
ἑπταπόρον τε δρόμημα Πελειάδος
εἰς ὄθδὸν ἄλλαν Ζεὺς μεταβάλλει.*

⁷¹⁾ scholiastae verba litteris crassioribus exprimenda curavi. ceterum exscriptum videtur esse hoc scholion ex scholio Arateo uberiore quam nos tenemus ad 275: *τοῦτον τὸν ὄρνιν οἱ μὲν λέγουσιν ὄντα κύκνον καταστερισθῆναι εἰς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνος αἰτε μουσικὸν ὄντα.* cf. Paus. I 30, 3.

*Eridanum implerat silvamque sororibus auctam,
cum vox est tenuata viro canaeque capillos
dissimulant plumae collumque a pectore longe
porrigitur digitosque ligat iunctura rubentes,
penna latus velat, tenet os sine acumine rostrum.
fit nova Cynus avis nec se caeloque Iovique
credit, ut iniuste missi memor ignis ab illo:
stagna petit patulosque lacus ignemque perosus
quae colat elegit contraria flumina flammis —*

contraria dico: nam qui Cynum solis lucem perosus stagna petere adfirmat, is profecto sideribus illum inferre non potuit. et felici casu Ovidii auctor quis fuerit ex Lactantio Placido comperimus, qui argumento fabellae addit *sic Phanocles in Cupidinibus*. Phanoclem adhibitum esse a Nasone docet met. X 83 s., ubi verborum concentum cum frg. I 9 s. iam Santenius animadvertit; itaque fides Lactantii haud mediocriter augetur.

Ligurum laus musica antiquitas videtur percrebruisse,⁷²⁾ quam regi tributam catasterismi poeta more Alexandrino exornavit fideiussore Vergilio (191). sed amoris Cynum inter et Phaethontem antiquissimus testis est Phanocles. impugnavit sententiam eius carminis Phaethontei scriptor, qui ut par est amasium Phaethontis in caelo indagavit. utriusque sententia ex oloris natura explicari licet. solet amare avis illa umbrosa desertaque stagna, unde quae Phanocles et is quidem nimia gradatione usus finxit lucem accipiunt. solet cum clangore alte volare olor Phoebo sacer candido colore conspicuus, e quo more catasterismum avis nullo negotio fingere poterat poeta. et revera fictum esse docet explicatio vulgaris fabulae olorinae apud Hyginum II 8 (de olore, cuius speciem Iuppiter Nemesis amore captus adsumpsit): *ipse autem [olor] avolavit et quod ab hominibus alte volans [in] caelo videbatur, inter sidera dictus est esse constitutus; quod ne falsum diceretur, Iuppiter e facto eum volantem . . . conlocavit in mundo*. hac fabula spreta novum catasterismum induxit noster poeta, in quo

⁷²⁾ Socrates apud Platonem Phaedr. 237 a iocatur ἄγετε δῆ, ὦ Μοῦσαι, εἴτε δι' ᾧδῆς εἶδος λίγειαι εἴτε διὰ γένος μουσικὸν τὸ Αἰγύων ταύτην ἔσχετε τὴν ἔπωννμίαν. nimis severe iudicat Müllenhoffius *deutsche altertumskunde* p. 218.

excogitando Apollinem — huic enim sacer olor — cum Sole quasi in unum corpus putavit coaluisse. Callimachi igitur a partibus stat, qui in Hecalae prologo galeato (Naeke *opusc.* II 46 s.) acerbè eos carpserat,

οἷ νῦ καὶ Ἀπόλλωνα παναρκέος Ἡελίοιο
 χῶρι διατμήγουσι καὶ εὐποδα Δηϊόνην
 Ἀρτέμιδος (frg. 48).

cuius confusionis auctor fortasse fuit Euripides, qui in Phaethonte ipso Clymenam dicentem facit:

ὦ καλλιφεγγές Ἥλι' ὡς μ' ἀπώλεσας
 καὶ τόνδ'· Ἀπόλλων δ' ἐν βροτοῖς δοῦθῶς καλεῖ,
 ὅστις τὰ σιγῶντ' ὄνοματ' οἶδε δαιμόνων.

quanti autem pretii est disertum Claudiani testimonium loco Vergiliano egregie stabilitum. absque illo enim vix divinaremus castasterismum Cyni a Nonno Ovidio Luciano Sulpicio plane omissum. inter quos unus Ovidius transformationem saltem Cyni narrat absurde significatam a Philostrato hoc modo: Ἡριδανῶ ἐμπεσεῖται καὶ παρεξεί μῦθόν τινα τῶ ὕδατι· κύκνοι γὰρ δὴ ἀναφυσῶντες ἠδὲ τὸ ἐντεῦθεν καὶ ποιήσονται ἠδὲν τὸ μειράκιον, ἀγέλαι τε αὐτῶν ἀρθεῖσαι Καύστρω ταῦτα καὶ Ἰστρω ἔσσονται καὶ οὐδὲν ἀνήκοον ἔσται τοῦ τοιοῦτου λόγον, Ζεφύρω τε χρήσονται πρὸς τὴν ἠδὲν ἐλαφρῶ καὶ ἐνοδίω, λέγεται γὰρ ξυναυλίαν τοῦ θρήνον τοῖς κύκνοις ὁμολογήσαι. vix quidquam probi ex hac ariolatione elicueris.

e.

Qui Phaethontem Eridanum Circulum lacteum Cynum in caelo monstravit, eum etiam Heliades Phaethontis sorores — nam Clymena in censum non venit — monstraturum nobis esse expectamus. neque fallit expectatio. Claudianus l. l. 172:

*stat gelidis Auriga plagis, vestigia fratris
 germanae servant Hyades.*

Hyadum haud longe ab Auriga remotarum fabula scitissime ad Heliades translata est. Ἀτλαντιος γὰρ τοῦ Ἰαπετοῦ καὶ Αἰθρας τῆς Ὠκεανοῦ (sentis cognationem Heliadum) καθά φησι Μουσαῖος, θυγατέρες δώδεκα καὶ υἱὸς Ὑας. τοῦτον ἐν Αἰβύη κνηγετοῦντα ὄφεις⁷³⁾ κτείνει· καὶ αἱ μὲν ἐ' τὸν ἀδελφὸν θρηνοῦσαι ἀπόλλυνται

⁷³⁾ de bestia diversa apud scriptores diversos cf. Robert *Eratosth.* p. 13 s.

διὰ λύπην, ἃς δι' οἴκτον καταστέρισας ὁ Ζεὺς Ἰάδαυς ἐπωνόμασεν ἐπωνυμία τοῦ ἀδελφοῦ (schol. A Hom. Σ 486), quae fabula quam apte Heliadibus accommodari potuerit, tam perspicuum est, ut verbis parcere liceat. dissentit numerus Hyadum apud Musaeum ab Heliadibus. sed egregie monuit Wieselerus l. l. p. 13 a scholiasta Arati traditum esse (172) Euripidem in Phaethonte (fr. 780) tres tantum Hyades memorasse. Heliadum catasterismus cum alienissimus sit ab illo — quanquam inferre voluit Wieselerus — haud temere statuere mihi videor Alexandrinum poetam primum Heliades cum Hyadibus tribus Euripideis contaminasse, ut prorsus novam fabulam efficeret. at inquit idem Heliadum transformationem narraverat. nonne plane inficetum atque absurdum virgines in arbores mutatas sideribus inferre? sane, sed cum constet et de transformatione et de catasterismo, utrumque iuxta narravit. ergo ut fas erit conicere transformationi vel Hesiodo notae opposuit suam sententiam — ἀλλὰ τις ὀπλοτέρη πέλειται φάτις (Nonn. XLI 155) — non in arbores abiisse illas sed in sidera.⁷⁴⁾ qua ratione fabulam Hesiodicam cum doctrina astrothetica saeculi sui conciliare potuit. atque laudandus est quod sidera haud longo caeli intervallo inter se distantia coniunctim exposuit. ad Plaustrum tendit Auriga, Aurigae pedibus adiacent Hyades, quas in meridiem versus excipit Eridanus; unus Cygnus satis remotus est.

Catasterismis perlustratis superest ut levem diversitatem Claudianum inter et Nonnum paucis attingam. hic Iovem, ille Apollinem omnia luctus monumenta sui Olympo signantes facit. quae ita inter se concilianda esse puto, ut Iovem vel precibus Phoebi commotum vel in gratiam cum deo redeuntem catasterismorum auctorem fuisse statuamus.

Iam componemus quae de poeta, cuius epyllion summis lineamentis descripsimus, expiscati esse nobis videmur.

I. Alexandrinum fuisse vel catasterismi docte atque argute excogitati clamant. ab Aegyptiis, ne dicam Alexandrinis ortum esse lepidum de Trionibus inventum quasi digito videtur monstrare (cf. p. 61). qui tale finxit revera sidus evanescens ac paene

⁷⁴⁾ de hoc more poetarum Alexandrinorum cf. Meineke *Anal. Alex.* p. 70. Philolog. Untersuchungen VIII.

occidens observasse censendus est. at anno 300 nunquam occidit Ursa inde a 29°, latitudo vero, ut barbare loquar, Alexandriae est 31° 11'.⁷⁵⁾

II. Vixisse non solum post Phanoclem, cuius de Cycno sententiam impugnavit, sed etiam post Aratum, ex propriis siderum nominibus efficitur. *Ἡνίοχον* Arati Phaethontem, *᾽Ορνιθα* translata fabula Phanoclea *Κύκνον* nominavit,⁷⁶⁾ quibus Circulum lacteum a Pythagoreis, Eridanum ab Arato desumptos, Hyades-Heliades de suo addidit.

III. Neque Hermippum, de quo constat, neque me quidem si audis Hegesianactem esse fuse demonstravimus: quaerendus igitur inter ceteros eosque nobiliores *φαινομένων* poetas.⁷⁷⁾

IV. Nobilem fuisse poetam imitatorum turba videtur clamare, quanquam non opus est statuere omnes carmen ipsum manibus trivisse. transiit enim in syntagmata mythographorum, de quibus proxima paragrafo dicitur.

⁷⁵⁾ Ursam paene occidentem illo tempore Alexandriae potuisse observari computatione meum in usum instituta docuit me Brunkius collega. ceterum ex versibus Ovidianis 195 sqq.:

est locus, in geminos ubi bracchia concavat arcus

Scorpii et cauda flexisque utrimque lacertis

porrigit in spatium signorum membra duorum

tempus poetae accuratius definire frustra desudavi. nam incertum est, quando signum Scorpii dividi coeptum sit; cf. Ideler *astronom. beobachtungen der alten* p. 373.

⁷⁶⁾ Hygin. II 8: *hunc <olorem> κύκνον Graeci appellant, quem complures <Aratum (275) dicit> propter ignotam illis historiam communi genere avium ὄρνιθιν adpellaverunt.*

⁷⁷⁾ vix puto Nonnum XXXVIII 391 <de Mercurio planeta>:

καί μιν, ὅτε δρόμον ἴσον ἔχων ἰσόμοιρος ὀδεύει,

Ἡλίον κρᾶδιην ἐπεφῆμισαν ἰδμονες ἄστρον

rationem habuisse nostri. sapit haec doctrina de Solis corde aetatem recentiore, de qua cum frustra libros circumspexissem, tandem in Drechsleri lexico de astronomia conscripto haec repperi: *Cor Solis bezeichnet den raum um den mittelpunkt der sonnenscheibe, bis 19 bogenminuten von derselben entfernt . . .* et alio loco: *bei widersprechenden stellungen <planetarum> trat das gewicht der einzelnen planeten u. s. w., die dignität, ein, je durch eine zahl angegeben und die stellung, welche die himmelskörper zu einander hatten, z. b. im herzen der sonne (bis 16 minuten von der sonne entfernt) . . .* unde mihi quidem non dubium videtur esse, quin ex *sui* temporis ratione locutus sit Nonnus.

3.

Eminent inter imitatores poetae Alexandrini Ovidius et Nonnus. illius narrationem si recte explicuimus ex Euripide poeta nostro Phanocle conflata esse constat.⁷⁸⁾ iam quaerimus ipse ne hos tres adierit miscueritque an contaminatos ex fonte secundo petiverit. atque Euripidis tragoediam a Nasone lectam esse nego. vestigia imitationis perexigua deteximus. sane in fine libri primi tragici Phaethontem inter et Clymenam sermonis commemoratur, neque Meropis deest mentio (763). sed in fabula ipsa per partes narranda plane reliquit tragicum, nisi quod semel obiter iniecit mentionem Meropis (II 184). nam Meropem e fabula plane remotum esse a poeta Alexandrino satis superque demonstravimus. itaque si ipsum Euripidem adhibuisset Ovidius, multo plura imitationis vestigia reperiremus, id quod vel una fabula Penthea comprobatur.⁷⁹⁾

Catasterismorum poetam lectum esse a Nasone Nonnus docet, at mirum videri possit, quod catasterismos ipsos scilicet summam poematis ne verbo quidem commemoravit. quanquam hic scrupulus facile tollitur, si fabulam quae est de Callisto Phaethontea adnexam perlegeris. profecto haec sideralis neque catasterismum (in Ursam caelestem mutatur Callisto, in Arctophylacem puer Arcas) in fine narrationis memorare oblitus est poeta (II 527 ss. cf. 506 s.). iam vero recordanti tibi id maxime egisse illum, ut suaverum varietate animos legentium delectaret, ne similes fabulae nimis cumularentur, consulto omissos esse catasterismos apparebit.⁸⁰⁾ Phanoclem, ex quo Cygni mutatio petita est, num ipse legerit (quod mihi quidem parum probabile videtur esse) discerni nequit. neque multum refert; nam artificiosa trium poetarum contaminatione necessario adducimur, ut syntagma a nescio quo mytho-

⁷⁸⁾ Ovidium respicit Nemesian. Cynege. 34 ss.

⁷⁹⁾ de qua monui *Anal. Alexandrino-Romana* p. 56 ss. de trist. III 4, 29 iam p. 24 dixi.

⁸⁰⁾ Phaethontis catasterismum nescio an tecte significare voluerit Amor. III 12, 35:

*Protea quid referam Thebanaque semina dentes,
qui vomerent flammis ore fuisse boves,*

stere genis electra tuas, auriga, sorores . . .

quod si ita est, commodae perspicuitatis causa **Auriga** scribendus est.

grapho conditum in Ovidii manibus fuisse statuamus. ille igitur quisquis fuit et Euripidis et catasterismorum poetae et Phanoclis commenta contaminavit. cui Ovidius ita adplicuisse se videtur, ut tenorem rerum ab illo confectum tanquam filum sequeretur, sed modo more suo longius exspatiaretur, modo colores plures ex poeta Alexandrino inferret. ita factum est, ut aliquotiens hiet narratio. Tethyn ex aedibus marinis ad excelsam Solis arcem rettulit (II 156), Phaethonti in diem currum petenti (ut est apud Euripidem) praecepta dat pater ac si in annum (ut est apud poetam Alexandrinum) petivisset.⁸¹⁾ talia vero syntagmata in usu fuisse Romanorum decantatus ille libellus Parthenii docet, qui diversas fabularum conformationes non semel diligenter adnotat, Ovidii fuisse in manibus non solum lepido exemplo Robertus (*bild und lied* p. 231) probavit, sed etiam Callistus fabula ex Pseudoeratosthene i. e. scholiis Arateis hausta clamat. quodsi recte disputatum est, vide mihi quanti sit momenti ad artem Ovidianam aestimandam. auctores non solum suo usus iudicio secutus est, sed etiam quae parum sibi visa sunt quadrare in componendam fabulam veluti catasterismos plane omisit. transiisse vero fabulam Phaethonteam in tale enchiridium — ut taceam de Hygino — comprobari potest e scholio Hom. ρ 208: ἱστορία. Ἥλιος Ῥόδη μιχθεὶς τῇ Ἀσωποῦ || παῖδας ἴσχει Φαέθοντα καὶ Λαμπετήν καὶ Αἶγλην καὶ Φαέθουσαν. || ἀνδρωθεὶς δὲ ὁ Φαέθων ἤρξτο τὴν μητέρα τίνος εἶη πατρός· πνθόμενος δὲ ὡς Ἥλιου παρεγένετο ἐπὶ τὰς τοῦ πατρὸς ἀνατολάς. γνωρισθεὶς δὲ οὕτως ἐδεῖτο τοῦ πατρὸς ἐπ' ὀλίγον αὐτῷ συγχωρῆσαι τὸ ἄρμα καὶ τοὺς ἑνιτήρας, || ὅπως κατοπτεύσειε τὸν κόσμον. ὁ δὲ Ἥλιος ἀκούσας παραυτὰ

⁸¹⁾ recte Mayerus p. 137 de conexu diluvii Deucalionis incendiique Phaethontei: *diese elende combination der beiden mythen lag in den fabelsammlungen auch dem Ovid vor, nur dass er sie nicht benutzte und demjenigen fabelbuch, wo die flut an Lykaon angeknüpft war, den vorzug gab. er verrät nämlich seine kenntnis in beiden fällen, indem er bei dem frevel des Lykaon Met. I 255 den Zeus mit dem blitz zurückhalten lässt, damit nicht die welt in flammen geriete (eine folge, die der blitz des Zeus sonst nie und nirgends in der mythologie hat) und indem er da, wo er die Phaethonerzählung beendet <?> (II 309), andeutet, weshalb er nun nicht die flut folgen lässt. Roberti igitur de his versibus coniectura (cf. adn. 46) concidit.*

μὲν ἀντέλεγεν εἰδῶς ἃ πείσεται, σφόδρα δὲ αὐτῷ ἔγκει-
 μένῳ συγχωρεῖ διδάξας τὸ μεταίχιμιον. || ἐπιβὰς δὲ ἐκεῖνος τοῦ
 ἄρματος ἀτάκτως ἐφέρετο, ὥστε πάντα τὰ ἐπὶ τῆς γῆς φερέ-
 γειν. καὶ δὴ τῆς ἀφροσύνης ἐπισχεῖν αὐτὸν κεραυνῷ τὸν Δία.⁸²⁾
 καταπεσόντος δὲ αὐτοῦ μετὰ τῆς θείας γλογοῦς ἐπὶ τὸν Ἡριδανὸν
 ποταμὸν καὶ φθαρέντος αἱ ἀδελφαὶ παραγενόμεναι κατὰ τὸν τόπον
 τοῦ Κελτικοῦ πελάγους ἐδρήρουν ἡμέρας ἀδιαλείπτως καὶ νυκτός,
 ὄθρην κατελέσας ὁ Ζεὺς ταύταις ἀνάμνησιν (ἀμνησίαν ci. Buttmanus)
 ἐνεποίησε τῶν κακῶν μεταβάλλον αὐτὰς εἰς αἰγείρους [αἴπερ εἰσὶ
 δένδρα]. λέγεται δὲ καὶ ἐντεῦθεν ἀπογεννᾶσθαι τὸν ἤλεκτρον τῆς
 ἀρχαίας οἰμωγῆς ἀποδακρύνοντα (?) τοῦτον καρπὸν ἀπὸ τοῦ δένδρου.
 ἡ δὲ ἱστορία παρὰ τοῖς τραγικοῖς. Nauckius FTG. p. 18 ἱστορίαν
 dubitanter ad Aeschyli Heliades rettulit; at hoc missum facien-
 dum. atque omnino parum fidei tribuendum esse verbis ἡ δὲ
 ἱστορία παρὰ τοῖς τραγικοῖς post ea quae E. Schwartzius de scho-
 liis Homericis ad historiam fabularem pertinentibus disputavit,
 facile concesseris. immo e diversis poetis conflata est. Rhode
 Solis uxor Aeschylum sapit,⁸³⁾ Phaethontis de patre dubitationes
 ex Euripide promanarunt, consilium caeli visendi Phoebi prae-
 cepta alia (fortasse etiam Heliadum transformatio, etiamsi ex
 Hesiodo Aeschylowe desumpta esse potest) poetae Alexandrino
 debet; Cycni mutatio catasterismi nescio an excerptoris culpa
 omissa sint. ex his igitur missis rebus parum inter se congru-
 entibus continuam narrationem efficere studuit mythographus.⁸⁴⁾
 eodem fere modo rem institutam esse censeo ab eo, qui copias

⁸²⁾ congruit cum his Dio Chrysost. or. 36 (II 92 R.) . . . διό φασι νεώ-
 τερον ἡνίοχον Ἡλίον παῖδα θνητὸν ἐπιθυμήσαντα χαλεπῆς καὶ ἀσυμφόρου πάσι
 τοῖς θνητοῖς παιδιᾶς αἰτησάμενον παρὰ τοῦ πατρὸς ἐπιστῆναι τῷ δίφρῳ, φερό-
 μένον τε ἀτάκτως πάντα καταφλέξαι ζῷα καὶ φυτὰ καὶ τέλος αὐτὸν
 διαφθαρῆναι πληγέντα ὑπὸ τοῦ κρείττονος πυρός, ut ex simili illum hausisse
 fonte adfirmaverim, id quod diluvii Deucalionei mentione in sequentibus
 subindicata videtur comprobari.

⁸³⁾ Rhoden Solis uxorem Ovidius quoque novit Met. IV 204 (Solis amo-
 res enumerantur):

nec te Clymeneque Rhodosque

nec tenet Aeaeae genetrix pulcherrima Circes.

Perse Circes mater ex Hesiod. theog. 956 sq. petita est.

⁸⁴⁾ μεταίχιμιον vox tragica poetam sapit.

fabularum Nasoni suppeditavit. denique quaerendum est, quos auctores secutus sit Timaeus apud Diodor. V 23 (cf. Polyb. II 16, 13) *περὶ δὲ τούτου (succinum dicit) πολλοὶ τῶν παλαιῶν ἀνέγραψαν μύθους παντελῶς ἀπιστουμένους καὶ διὰ τῶν ἀποτελεσμάτων ἐλεγχόμενους. πολλοὶ γὰρ τῶν τε ποιητῶν καὶ τῶν συγγραφέων φασὶ Φαέθοντα τὸν Ἥλιον μὲν υἷόν, παῖδα δὲ τὴν ἡλικίαν ὄντα, πείσαι τὸν πατέρα μίαν ἡμέραν παραχωρῆσαι τοῦ τεθρίππου· συγχωρηθέντος δὲ αὐτῷ τούτου τὸν μὲν Φαέθοντα ἐλαύνοντα τὸ τεθρίππον μὴ δύνασθαι κρατεῖν τῶν ἡνιῶν, τοὺς δ' ἵππους καταφρονήσαντας τοῦ παιδὸς ἐξενεχθῆναι τοῦ συνήθους δρόμου καὶ τὸ μὲν πρῶτον κατὰ τὸν οὐρανὸν πλανωμένους ἐκπυρῶσαι τοῦτον καὶ ποιῆσαι τὸν νῦν γαλαξίαν καλούμενον κύκλον, μετὰ δὲ ταῦτα πολλὴν τῆς οἰκουμένης ἐπιπλέξαντας οὐκ ὀλίγην κατακάειν χώραν. διὸ καὶ τοῦ Διὸς ἀγανακτήσαντος ἐπὶ τοῖς γεγενημένοις κερανῶσαι μὲν τὸν Φαέθοντα, ἀποκαταστήσαι δὲ τὸν ἥλιον ἐπὶ τὴν συνήθη πορείαν. τοῦ δὲ Φαέθοντος πεσόντος πρὸς τὰς ἐκβολὰς τοῦ νῦν Πάθου καλουμένου ποταμοῦ, τὸ δὲ παλαιὸν Ἡριδανοῦ προσαγορευομένου θρηγῆσαι μὲν τὰς ἀδελφὰς αὐτοῦ τὴν τελευταίην φιλοτιμότητα, διὰ δὲ τὴν ὑπερβολὴν τῆς λύπης [ὑπὸ τῆς φύσεως] μετασχηματισθῆναι τὴν φύσιν γενομένης αἰγίρους. ταύτας δὲ κατ' ἐνιαυτὸν κατὰ τὴν αὐτὴν ὥραν δάκρον ἀφιέναι καὶ τοῦτο πηγνύμενον ἀποτελεῖν τὸ καλούμενον ἤλεκτρον . . .*⁸⁵⁾ narratio summi esset momenti, si aliquot saltem poetas historicosque nominasset sive Timaeus sive pedisequa eius Diodorus, e quibus esset conflata. ut nunc se habet, parum lucri praebet, nisi quod diversas fabulae conformationes ita contaminatas esse agnoscimus, ut continua efficeretur narratio. idem effecisse enchiridii auctorem, cuius ope usus esset Ovidius, supra docuimus. mentionem vero circuli lactei, cuius originem paucis tetigit Diodorus, ne a catasterismorum poeta profectam esse temere quis coniciat, iterum moneo Aristotele teste iam Pythago- reos operam dedisse, ut ex incendio Phaethonteo originem illius repeterent. prorsus igitur obscurum, cui illud debeat Timaeus. iam si quis quaesiverit, quemnam ex parte sequi potuerit, cum

⁸⁵⁾ Etym. M. 427, 21 post fabulam Phaethonteam narratam additum est ἡ δὲ ἱστορία παρὰ Διοδώρῳ. sunt tamen quae grammaticus apud historicum invenire non potuit, veluti rationalistae inventum Phaethontem ἐκπεσεῖν ἐκ τοῦ δίφρου καὶ πεσόντα ἐπὶ τὴν γῆν τελευτῆσαι (cf. adn. 20).

de Euripide cogitari non liceat, Aeschylus vix in censum veniat, Hesiodus videtur superesse. cuius vestigia in descriptione incendii et caelestis et terrestres remansisse si statuis, equidem non refragabor.

4.

Manca foret disputatio nostra, si sarcophagos quibus insculpta est fabula Phaethontea omitterem. de quibus ut aliquanto copiosius disputare possem, Roberti benevolentia factum est, qui omnes meum in usum accuratissime descriptos depictosque comiter transmisit. cui viro doctissimo vel hoc loco gratias ago summas.

Secernendi sunt sarcophagi tertii post Christum natum saeculi ab eis qui secundo exsculpti sunt saeculo: hos solos ad exemplar sat antiquum redire, illos multis figuris auctos minimi esse pretii apparebit. prioris ordinis adfero quattuor: Ostiensem (*A. annali dell' istituto* 1869 p. 130 ss. tab. F. ed. Wieseler; cf. *Matz eph. arch.* 1870 p. 113) Florentinum (*B. Wieseler Phaethon* n° 5) Blundellianum (*C. Michaelis ancient marbles* n° 221. p. 374. cf. *Robert deutsche litteraturztg.* 1884 sp. 283) fragmentum Vaticanum (*D. Wieseler* n° 3). ex his Ostiensis est tripartitus, bipartitus Florentinus, reliqui nihil nisi precantem Phaethontem patrem matrem repraesentant. Ostiensis ita a sculptore disperditus est, ut tanquam tres fabulae partes evadant: spectamus enim — ut a sinistra ordiar — Solem a quattuor Horis cinctum, quem ut cursus sibi potestatem faciat regendi adulescentulus obsecrat. sequuntur quattuor viri ingentes equorum caelestium domitores dicto Solis audientes. mediam partem explet Phaethon lapsus, cuius supra pedes in caelum erectos et sinistrorsus prope equos turbatos et dextrorsus equitant Dioscuri. infra Dioscurum sinistrum sedet Parca volumen fatale evolutum manibus tenens, cui praecedit Cynus senex baculo innisus; nam Cynum esse docet olor haud procul a capite Phaethontis stans, futurae mutationis omen. dextra sedet Eridanus. post quem sequuntur Heliades lugentes Roberto iudice huc translatae, ut figuris in sinistro angulo exaequantur, denique Sol maestus Caelo insidens⁸⁶⁾ dextram genu

⁸⁶⁾ Caelus iuvenis sedens repraesentatus est, qui rotam tenet, cui in-

innixus. adloquitur eum iuvenis manu porrecta, post tergum dei eminent puella, quae sermoni videtur aures praebere. — sarcophagi Florentini utrumque angulum singulae occupant Horae, Phaethon iuvenis atque Sol, quem obtestatur ille, proxime absunt ab Hora dextra, iuxta sinistram apparent Heliades in arborum nescio quam speciem se convertentes, prope illas alter Dioscurus, equi cum curru Phaethontis, quem excipit Eridanus; a dextra supra caput lapsi adstat Cynus senex maerens, a laeva olor repraesentatus est infra equos Solis; denique prope Cynum artifex montis deum spectatorem addidit. — nil nisi rogantem Phaethontem exhibent Blundellianus et fragmentum Vaticanum: illic Horae sunt Sol Luna equi Solis cum ministris; infra parentes divinos olim supplex stabat Phaethon incuria hominum nunc praefractus. parum differt *D*, operculi fragmentum ab utraque parte mutilatum, in quo desunt Horae, repraesentati sunt Luna (?), quae puerum supplicem patri admovet, Phaethon parvulus dextra genam patris tangens, Sol radiis coronatus solioque insidens; dextrorsum progreditur minister Solis clavam manu gerens, cui fractum est femur laevum. ceteros tres qui extant in sarcophago Ostiensi cogitatione nullo negotio suppleveris in Vaticano.

Iam placet gradum sistere, ut consilium artificis, qui exemplar sarcophagorum quattuor confecit, sciscitemur auctoremque quem in fabula repraesentanda potissimum sit secutus (quantum fieri licet) definiamus. atque recte statuuisse mihi videtur Robertus a prima origine duas tantum fuisse fabulae partes, quas commodi causa Rogationem (α) et Mortem (β) appellabo. Nuntium

videt Sol. de eo qui rotam tenet multa eaque incredibilia excogitaverunt viri docti, quos redarguere non opus est, postquam Matzius conlato simili sarcophagi fragmento — in cavo aedium episcopi Portensis olim adservabatur (*bullet.* 1869 p. 67) — Caelum verissime cognovit. usitatior est Caelus indutus pallio supra caput sinuato et sic in sarcophago Portensi repraesentatus est. *rota* commonefacit Ovidii 70 sq.:

adde quod adsidua rapitur vertigine caelum

sideraque alta trahit celerique volumine torquet

..... *poterisne rotatis*

obvius ire polis?

cf. Purgold *arch. bemerk. zu Claudian u. Sidonius* p. 57 n. 1. de Caeli imaginibus disputavit O. Iahn *ber. d. sächs. gesellsch. der wiss.* 1849 p. 63 sqq.

(γ) is addidit qui sarcophagum Ostiensem exsculpsit. nuntius Soli δς πάντ' ἐφορᾷ καὶ πάντ' ἐπακούει adlatus sat mirus videri possit; at memineris deum, qui currum filio dederit, neque versari in caelo neque lapsum spectare posse. itaque commodae perspicuitatis causa nuntius adiectus est, scilicet ut et spectantibus argumentum fabulae primo obtutu illustraretur et ectypo tripartito ordo rerum plane exaequaretur. nuntium igitur, utpote qui ad rem ipsam fabulosam non spectet, missum faciamus. restant Rogatio et Mors Phaethontis, quarum illa, cum desit Clymena adiutrix (cf. p. 24), differt a poeta Alexandrino. atque omnino nec volam nec vestigium carminis illius a nobis reconcinnati deprehenderis, nam catasterismi, quos summam fuisse satis nobis videmur demonstrasse, omnino desunt.⁸⁷⁾ quae cum ita sint, Euripideam fabulam expressam esse forsitan quis crediderit. quam vellem esse expressam, sed quominus hoc credam, obstant Heliades Cynus Eridanus ne memorati quidem ab Euripide. ergo reliquum est, ut argumentum e tali fere syntagmate, quali usum esse Ovidium diximus, fluxisse statuamus. quisquis fuit qui syntagma illud in usum artificis composuit, res Phaethontes cum transformationibus Heliadum Cynique apte quidem coniunxit, sed ita coniunxit, ut quod proprium fuisset et tragico poetae — immutationem dico totius fabulae audacissime institutam — et Alexandrino — cata-

⁸⁷⁾ Dioscuri tanquam dei mortis saepissime in sarcophagis Romanis repraesentati sunt (cf. M. Albert *le culte de Castor et Pollux en Italie* Paris 1883 cap. IX). quibus locum caeli a Phaethonte *Auriga* expletum subindicatum esse duce Arato 160 s.:

ἀντὶν μὲν μιν ἅπαντα μέγαν Διὸς μὼν ἐπὶ λαίᾳ
κεκλιμένον δῆμις

nimis artificiose, sed non prorsus temere olim conieci. nam futuram adolescentis in caelo positionem nummus designat apud Wieselerum (n. 12), in quo supra currum Solis stella repraesentata est Geminorum sideri propinqua; in parte postica Phaethon conspicitur curru excussus. atque consulto artifex, cum orbem duodecim signorum sculperet, summum locum Geminis tribuit. qui nummus magni foret momenti, si constaret num omnino antiquus esset. sed tacent et Eckhelius et Mionnetius. publici iuris factus est in libro qui inscribitur *Catalog. d'une Collect. de Méd. ant. faite par la Cesse Douaire. de Bentinck, sec. Part.*, Amsterd. MDCCLXXXVII p. 1009 (Wieseler p. 18), cuius in originem ut inquiratur exoptandum est.

sterismos dico — plane deleret. fabularum ut ita dicam in unum corpus coactarum tenue mihi legere videor argumentum, cum sarcophagos oculis conlustro. sed restant nonnulla, quae vel explanatione vel saltem mentione indigent. nihil dico et de iuvene necis Phaethontae nuntio et de puella auscultante (*A*) — hos enim memorasse sat erit; aliquanto maioris sunt momenti Horae solium dei cingentes (*A*), quippe quae eodem modo et ab Ovidio describantur et a Nonno carminis Alexandrini sectatoribus; sed maxime digni sunt in quos accuratissime inquiratur ministri Solis dicto audientes (*A* cf. *CD*) et dea Phaethontem supplicem patri admovens (*CD*). illis quae nomina imponenda sint prorsus nescio neque de dea falce lunari insignita mihi constat, at memineris velim Phaethontis-Absyrtri matrem esse Asterodiam (i. e. Lunam); itaque facile quis de Luna scilicet ex vetustiore fabulae forma per nescio quos rivulos in syntagma illud deducta cogitaverit. de qua num recte cogitaverit diiudicare non ausim.

Ex monumentis secundi p. Chr. saeculi pendunt omnes sarcophagi tertii saeculi. continent et α (Rogationem) et β (Mortem), ita tamen, ut α tanquam levioris momenti in alterum angulum coercita plurimum spatium occupet β . accedunt ex α Horae in utramque sarcophagi partem disperitae, porro iuvenis — de puella auscultante non item constat — necis nuntius Phaethontis lapsi adest spectator, denique pro tertii saeculi genio multae adiciuntur personae. sarcophagos adfero sex, quorum tres (Borghesiani duo [*EF*] et Parisinus [*G*]) α in sinistro, tres (Veronensis [*H*] a sinistra parte mutilus, Romanus [*I*], qui nunc Peterhofii adservatur utrimque truncatus, Nepensis [*K*]) in dextro angulo supremo exhibent.⁸⁸⁾ verbis ut parcam, prioris Borghesiani, quem meum in usum descripsit Robertus, hunc propono conspectum:

⁸⁸⁾ *E* edidit Winckelmannus *monum. ined.* 43, alterius Borghesiani (*F*) tabula photographi arte delineata a Roberto transmissa uti mihi licuit, *GHI* apud Wieselerum invenies, *K* descripsit Robertus.

<p>α.</p> <p>Sol Phaethon Heliades</p>	<p>Ventus Dioscurus Phosphorus iuvenis spectator</p>	<p>β.</p> <p>Dioscurus Ceraunus (?) Eridanus</p>	<p>Ventus Caelus Hesperus Iuppiter Hora Thalassa Tellus cum quattuor puerulis</p>
--	--	--	---

plane consentiunt Borghesianus alter (nisi quod Hesperus praefractus est) et Parisinus. Horam cum Iove coniunctam — redit in sarcophagis s. III alterius ordinis — eam esse, quae portas caeli et aperiat et claudat, apte Robertus monet. puerum alatum, qui dextra facem tenet, volantem praeter Phaethontem nescio quis Roberti discipulus Ceraunum nominavit.

Sarcophagorum alterius ordinis conspectus hic est:

	$\beta.$		$\alpha.$	
H:	Ventus <i>Phaethon</i> Heliast	Solis minister Phosphorus Ceraunus Eridanus	Ventus Iuno Heliades II	Ventus Iuppiter Heliades II
I:	Dioscurus Solis minister Dioscurus	Ventus Solis minister Aurora?	Solis minister Aurora?	Autumnus Hora deest (cf. p. 74)
K:	puella, adulescens (spectatores)	<i>Phaethon</i> Cycnus Heliades II Cycnus Heliades II Cycnus (spectatores)	Aurora montis deus Eridanus Heliast	Aestas Sol Ver <i>Phaethon</i> Hiems Caelus Tellus

de quibus haec paucula adnotanda videntur. Solis ministri (HI) ex α qualis est in sarcophagis secundi saeculi parum apte huc translati sunt. idem ut supra monui valet de puella et adolescente spectatoribus (IK). neque quidquam iuvamur eis, quae sculptores III s. addiderunt: Tellus quidem adparet, sed longe alio habitu, qualem depinxisse poetam Alexandrinum statuimus. ceteri in censum vix veniunt — quanquam Iovem (H) comparari licet cum Iove Ovidiano — exceptis Phosphoro Hesperoque, quorum illum comitem Phaethontis commemorat Nonnus (332). sed tanti non est, ut de fonte sculptori poetaeque communi cogitaveris. utrumque addidisse videtur artifex, ut cursum adolescentis una die confectum significaret.⁸⁹⁾

Ex sarcophagis igitur ad hoc tempus notis novi nihil nobis addiscendum esse mihi quidem persuasum est. supersunt ectypa a I. Chr. Iahnio *neue jahrb. für philol. und pädagog.* V (1835) 434 in hunc modum descripta (cf. Wieseler *Phaethon* p. 36): *in der gegend des parkes von Chantilly, welcher la cumbière heisst, hat man zwei steinplatten mit antiken basreliefs gefunden, die sich beide auf die Phaethonfabel beziehen: auf dem ersten steht Phaethon auf dem sonnenwagen, die Horen halten die gekoppelten pferde, ein greis (?) mit langem barte sitzt hinten auf dem wagen und scheint dem tollkühnen jüngling anweisungen zu geben, und Aurora neigt sich vom hohen himmel herab und betrachtet Phaethon mit wehmütigen blicken. weiterhin trägt ein sklave früchte und eine amphora, wahrscheinlich um den göttern ein opfer zu bringen. das zweite stellt den sturz des Phaethon dar, ist aber sehr beschädigt. beide befinden sich jetzt auf dem schlosse in Chantilly.*⁹⁰⁾ haec tantum non concinunt cum Phaethonte Euripideo eoque magis dolendum est de illis ectypis nihil amplius esse compertum. quae aliquando denuo repertum diligenterque descriptum iri speramus.

⁸⁹⁾ K in sinistro latere angusto exhibet Solem cum curru exorientem, cui a dextra adstat Caelus rotam tenens, in dextro latere angusto Lunam occidentem.

⁹⁰⁾ sarcophagum qui Tortonae repertus est — continet Phaethontem lapsum pastorem spectatorem — nullius esse momenti Robertus certio rem me fecit.

Tenuior hic fasciculus in lucem progreditur quam credideramus tum cum praeparavimus. Wilamowitzius enim, qui cum alia mythographica tum commentarium de septem ducum Thebanorum corporibus sepultura prohibitis scriptum additurus erat, certior me fecit se aliis curis, quarum rationes proximus fasciculus reddet, occupatum haec in praesentia seposuisse. idem Phaethontea sua cum ab aliorum tum a Fr. Blassii (*de Phaethontis Euripideae fragmentis Claromontanis*, Kiliae 1885) criminationibus defensus erat, quod quamlibet paucis fieri posse adseverat, tamen de rebus satis dilucide ut illi quidem videtur expositis noluit digladiari. quippe neque quidquam esse adlatum quod ad rei summam faciat momentum (quocirca absoluta commentatione nostra Blassii fragmentorum Euripideorum supplementa consulto negleximus) neque quae ipse fortasse haberet nova adhuc satis esse maturata, ut sibi ipsi luce iam viderentur digna. quorum vice fungantur nostrae *quaestiones Phaethontaeae* opusculum haud inutile ut speramus, quod tantum abest ut perfectum absolutumque esse credamus, ut viris doctioribus et amplificandum et emendandum impense commendemus.

Addenda.

- ad p. 10. addere poteram Eridanum fluvium Atticum ne a mythographis quidem neglectum: Hygin. fab. 14 (cf. Wilamowitz *comm. gramm.* II 12), Plato Crit. 112^a, Strabo IX 397 (ex Apollodoro), Paus. I 19, 5. de hoc et de Iliso fuse nuper disputavit C. Wachsmuth *Mus. Rhen.* XL 469 sqq.
- Heliadum trium nomina etiam Heraclides qui dicitur de incredibilibus 36 (p. 319 Westermanni *mythographorum*) commemorat: *ὄνοματᾶ [ὄνομα libri] δὲ αὐταῖς Φοῖβη Λαμπετώ (sic) Ἀγγλη.*
- ad p. 12. de *αἰγείρω* adde Porphyr. in Stob. flor. 105, 57: *ἦ τε γὰρ αἰγείρος, ὡς φασιν ἄλλοι τε καὶ Πλούταρχος, φιλοπενθήης καὶ ἀτελής πρὸς καρπογονίαν.* sequitur Terei Sophoclei fragmentum.
- ad p. 52. de cognatis fabulis vernaculis certiozem me fecit U. Iahn collega, quas hoc loco subiungere placet: 1. *Hackelberg und die Milchstrafse. Einst ist er so hoch geritten, dafs er den himmel berührte und hat dort einen ganzen streifen so zugerichtet, dafs er noch heutigen tages wohl zu erkennen ist. er sieht ganz weifsgrau aus und wird daher die Melkstrât (in Pommern Wildbân) genannt.* 2. *Der Wuid fährt mit seinem wagen hoch oben in der luft. ein mal ist er dabei so unvorsichtig gewesen, dafs der feurige wagen das himmelsgewölbe berührte und einen grofsen streifen davon ansengte. weil derselbe in folge dessen eine weifsgraue farbe bekommen hat, nennen ihn heutigen tages die leute die Milchstrafse.* (U. Iahn *volkssagen aus Pommern und Rügen*, Stettin 1885 p. 9 et 25).
- ad p. 55. Hippolytum ab inferis revocatum esse ab Aesculapio iam carminis Naupactii poeta dixit. locos composuit R. Münzel *quaestiones mythographae* (Berolini 1883) p. 3 sq.
- ad p. 56. Bellerophontem Aurigam videtur significare Manilius V 97 sqq.:
*hoc genitum credas de sidere (Auriga) Bellerophontem
 imposuisse viam mundo per signa volantem,
 cui caelum campus fuerat terraeque fretumque
 sub pedibus: non ulla tulit vestigiâ cursor.*
*his (Salmonei et Bellerophontis) erit Heniochi surgens
 tibi forma notanda.*
- ad p. 57. Ischenum gigantem Taraxippum novit Lycophr. 42 s.:
*Κρόνου παρ' αἰπὸν ὄχθρον, ἔνθα γηγενοῦς
 ἵππων ταρακτῆς ἔστιν Ἴσχενον τάφος,*
 cum scholio: *Ἴσχενος γίγας ἐγένετο Ἐρμού καὶ Ἰερείας· τούτου δὲ υἱὸς Ἴσχενος οὗ μνημα δεικνύται παρὰ τὸν καλούμενον Κρόνιον λόφον· καλοῦσι δὲ αὐτὸν Ταράξιππον, ἐπειδὴ οἱ ἀγωνιζόμενοι ἵπποι, ὅταν γένωνται ἐκεῖσε κατὰ τὸ μνημα, ταράσσονται. ἄλλοι δὲ φασὶ δάφνην εἶναι καὶ σειομένης αὐτῆς τῆ σκιᾷ τῶν φύλλων ταράσσεσθαι τοὺς ἵππους.*

Index.

	pag.		pag.
Aetes = Sol	14	Eudoxus	13. 50
Aeschylus	17. 59	Eumelus	14. 36
Aesculapius	56	Euripides 14. 20. 35. 36. 42. 44. 54. 62. 64	
<i>αἰγίαιος</i>	12. 45. 79	Etymol. Magn.	20. 70
Alexander Aetolus	33		
Apollonius Rhodius	12. 14. 45	Fabulae vernaculae de Circulo lacteo	79
Aratus	50. 53	Germanicus	51
Aristoteles	9. 52		
Asterodia-Luna	14. 74	Hegesianax	60
Atymnius	15	Heliades	10. 64. 79
Aurigae	54	Hermippus	60
Axyrtus	16	Herodotus	11
		Hesiodus	10. 11. 59
Batrachomyomachia	11	Hesych. s. v. Ἰώ	59
Bellerophon	56. 79	" " " Ταράξιππος	58
		Hippolytus	54. 79
Caelus	71	Horatius	61
Callimachus	55. 64	Horae	29
Callisto	67	Hyades	64
Callithyia	59	Hyginus 3. 36. 38. 57. 58. 59. 63. 66	
Cerne	37	" eius fides	6. 9
Cicero Aratea	51	hymnus pseudohomericus	34
" de offic.	7		
Cilla, Cillas	57	Ischenus	79
Circulus lacteus	52. 70. 79		
Claudianus	27. 33. 50	Lucretius	7
Cor Solis	66	Lucianus	25
Corippus	60	Lucifer	32. 77
Culex	11. 45		
Cyenus	62	Macedonius Nonni imitator	25
		Manilius	38. 41. 53
Diluvium Deucalioneum	7	Meleagrides	12
Dio Chrysostomus	69	Merops	19. 24. 39. 67
Diodorus	53. 70	Müllenhoff	10
Dioscuri	63. 73	Myrtilus	57
		Mythographi	7. 67
Electrum	10. 12		
Eratosthenis Mercurius	38. 52	Neaera	14
Erichthonius	58	Nemesianus Callimachi imitator	27
Eridanus	10. 44. 50. 79	Nicander	21
Eubulus	19		

	pag.		pag.
Nonnus	25. 56. 57. 66	Quintus	16. 29. 33. 42
" imitatio Homeri	26	Rhode, Rhodus	18. 68
" " Lycophonis	37	Sarcophagi	71
" eius socordia	26. 49	Satyros	21
nummus suspectus	73	Schol. Arat.	5. 54. 56. 58. 62
Orcus	11	" Dionys. Perieg.	42
Oenomaus	57	" Euripid.	46. 57
Oenopides	52	" Germanic.	3. 5
Ovidius	28. 67	" Hom.	46. 64. 68
" imitatio Callimachi	55	" Vergil.	52. 58. 62
" " Euripidis	23. 55	Scorpius	37. 66
" syntagmatis usus	67	Servius	52
Pacuvius	15	Solis arx	28
Pausanias	54. 59	" equi	33. 36
Phaethon-Absyrtus	14	" habitus	34
" -Auriga	61	Sophoclis Aegeus	12
" -Lucifer	13	" Scythae	14
" Aurorae equus	13	Stattus	44
" Eretriensis	9	Sulpicius Maximus Ovidii imitator . 47	
incendium Phaethonteum	7	Taraxippus	57. 79
Phanocles	25. 63	Thetys	29. 68
Pherecydes	4. 16	Triones	40. 61. 66
Philostratus	22. 64	Trochilus	58. 60
Phoronis	59	Valerius Flaccus	34. 43
Pindarus	18	Vergilius	11. 45. 55
Piras	59	Wieseler	65
Plato	6. 7. 9. 63	Wilamowitz	19. 78.
Plinius	12. 17		
Porphyrius	79		
Propertius	55		
Proxenus	9		
Pythagorei	52		

Index capitum.

	pagina
I. De Phaethonte Hesiodeo	3
II. De Phaethonte Aeschyleo et Euripideo	17
III. Phaethon poetae Alexandrini quatenus restitui possit	22
Addenda	79
Index	80.

Philologische
Untersuchungen

von

A. Kiessling und **U. von Wilamowitz-Moellendorff.**

- Erstes Heft: **Aus Kydathen.** Mit einer Tafel. (VIII u. 236 S.)
gr. 8. geh. 4 Mark.
- Zweites Heft: **Zu Augusteischen Dichtern.** (VI u. 122 S.)
gr. 8. geh. 2 Mark 40 Pf.
- Drittes Heft: **De biographis Graecis quaestiones selectae.**
(169 S.) gr. 8. geh. 3 Mark.
- Viertes Heft: **Antigonos von Karystos.** (VIII u. 356 S.) gr. 8.
geh. 6 Mark.
- Fünftes Heft: **Bild und Lied.** Archäologische Beiträge zur Ge-
schichte der griechischen Heldensage von Carl Robert.
(258 S.) gr. 8. geh. 5 Mark.
- Sechstes Heft: **Analecta Eratosthenica** scripsit Ernestus
Maass. (153 S.) gr. 8. geh. 3 Mark.
- Siebentes Heft: **Homerische Untersuchungen.** (426 S.) gr. 8.
geh. 7 Mark.
- Achtes Heft: **Quaestiones Phaetontee** scripsit Georgius
Knaack. (IV u. 82 S.) gr. 8. geh.
- Neuntes Heft: **Isyllos von Epidauros.** Im Druck.

Chroniques gréco-romanes inédites

ou peu connues publiées avec notes et tables généalogiques

par

Charles Hopf.

gr. 8. 1873. Mk. 24.

Codex Justinianus

recognovit

P. Krueger.

4°. 1877. Mk. 42.

Codicis Justiniani fragmenta Veronensia

edidit

Paulus Krueger.

gr. fol. 1874. cart. Mk. 20.

Forma urbis Romae regionum XIV

edidit

H. Jordan.

gr. fol. 1874. cart. Mk. 60.

Topographie der Stadt Rom

im Alterthum

von

H. Jordan.

I. Band, I. u. II. Abthl. u. II. Band. 8. 1871—85. Mk 20.

Justiniani Augusti digesta.

Recognovit

adsumpto in operis societatem Paulo Kruegero,

Theodor Mommsen.

4°. 2 voll. 1870. Mk. 56.

Res gestae divi Augusti.

Ex monumentis Ancyrano et Appolloniensi

edidit

Th. Mommsen.

Mit 11 Tafeln. 2. Aufl. Lex.-8. 1883. Mk. 12.

Verlag der Weidmannschen Buchhandlung in Berlin.

Griechische Literaturgeschichte

von

Th. Bergk.

I.—III. Band. gr. 8. 1872—84. Mk. 22.

Der vierte Band befindet sich im Druck.

Griechische Geschichte

von

Ernst Curtius.

5. Aufl. 3 Bände mit Register. gr. 8. 1878—80. Mk. 29.

Römische Geschichte

von

Theodor Mommsen.

I. bis III. Band mit Inhaltsverzeichniss. 7. Aufl. gr. 8. Mk. 23.

V. Band. 2. Aufl. gr. 8. Mk. 9.

Der IV. Band erscheint später.

Römische Forschungen

von

Theodor Mommsen.

I. Band. 2. Aufl. 1864. Mk. 6.

II. Band. 1879. gr. 8. Mk. 9.

Römische Mythologie

von

L. Preller.

3. Aufl. von H. Jordan. 2 Bände. gr. 8. 1881—83. Mk. 10.
